



TAMGA

Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year:2024

Cilt/Volume: 3

Sayı/Issue: 1

ISSN: 2979-9546

Publisher:

Ahmet Deniz AĞCA
Berikan Yayınevi, Türkiye

Editor in Chief:

Assoc. Prof. Dr. Aybüke YALÇIN
Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Editors

Prof. Dr. Süleyman Yücel Şenyurt	Ankara Hacı Bayram Veli University	Archeology
Prof. Dr. Ufuk Karakuş	Gazi University	Geography
Assoc. Prof. Dr. Cemile Kınacı Baran	Ankara Hacı Bayram Veli University	Modern Turkish Dialects and Lit.
Assoc. Prof. Dr. H. Kazım Kalkan	Gazi University	Philology
Prof. Dr. Tuba Gültekin	Dokuz Eylül University	Fine Arts
Assoc. Prof. Dr. Turan Şahin	Hacettepe University	Law
Assoc. Prof. Dr. Ayşe Durgun	Süleyman Demirel University	Economy
Prof. Dr. Bilgehan Gültekin	Ege University	Communication
Assoc. Prof. Dr. Hamza Kandemir	Isparta University of Applied Sciences	Business
Asst. Prof. Dr. Halil İbrahim Demir	Mehmet Akif Ersoy University	Finance
Asst. Prof. Dr. Turan Şener	Akdeniz University	Political Sci. and Public Administration
Assoc. Prof. Dr. Nasrullah Uzman	Ankara Hacı Bayram Veli University	History
Asst. Prof. Dr. Hakan Çetiner	Ankara Hacı Bayram Veli University	Tourism
Assoc. Prof. Dr. Tayfun Haykır	Ankara Hacı Bayram Veli University	Turkish Language and Literature
Prof. Dr. Nedim Bakırcı	Niğde Ömer Halisdemir University	Turkish Folklore
Assoc. Prof. Dr. Serkan Kekevi	Düzce University	International Relations

Scientific Board

Prof. Dr. Edip Semih Yalçın	Prof. Dr. Yonca İldeş	Assoc. Prof. Dr. Maria Popovic (Montenegro)
Prof. Dr. Sadettin Yağmur Gömeç	Prof. Dr. Seyfullah Yıldırım	Assoc. Prof. Dr. Mehmet Halit Yıldırım
Prof. Dr. Necdet Hayta	Prof. Dr. İlyas Topsakal	Assoc. Prof. Dr. Rıfat Karakoç
Prof. Dr. İsmet Türkmen	Prof. Dr. Temel Çalık	Asst. Prof. Dr. Emel Şener Bay
Prof. Dr. Ayşe İlker	Prof. Dr. Kürşat Özdaşlı	Asst. Prof. Dr. Meltem Uçgunoğlu Erarslan
Prof. Dr. Erkan Göksu	Prof. Dr. Celalettin Yavuz	Dr. Ergin Kala (Kosovo)
Prof. Dr. Indrit Bimi (Albania)	Assoc. Prof. Dr. Esmâ Özdaşlı	

Language Editors

Res. Asst. Erdi Erbeden	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University	Turkish
Dr. Buğra Kaş	Tokat Gaziosmanpaşa University	English
İlknur Altuntaş	ERBAS Institute of Experimental Medicine, Illinois, USA	English

Technical Editor:

Ma. Murat Alkın
Isparta University of Applied Sciences

Layout Editor:

Dr. Tunahan Çınar
Düzce University

Cover:

Ahmet Deniz Ağca

Index Coordinator:

Dr. Burak Çetin,
Ankara Hacı Bayram Veli University

Informatics Editor:

Yusuf Hüseyin Yıldız

Press:

Berikan Ofset Matbaacılık (Sertifika No: 47109)
Gersan Sanayi Sitesi 2306 Sok. No: 70
Yenimahalle / ANKARA

Contact:

Kültür Mah. Kızılırmak Cad. No: 61/6 Kızılay/ANKARA/TÜRKİYE
Tel: 0312 232 62 18 (pbx)
Fax: 0312 232 14 99

Web: www.tamgadergisi.com

E-mail: tamgadergisi@gmail.com

İmtiyaz Sahibi:

Ahmet Deniz AĞCA
Berikan Yayınevi, Türkiye

Baş Editör:

Doç. Dr. Aybüke YALÇIN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türkiye

Alan Editörleri

Prof. Dr. Süleyman Yücel Şenyurt	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Arkeoloji
Prof. Dr. Ufuk Karakuş	Gazi Üniversitesi	Coğrafya
Doç. Dr. Cemile Kınacı Baran	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Doç. Dr. H. Kazım Kalkan	Gazi Üniversitesi	Filoloji
Prof. Dr. Tuba Gültekin	Dokuz Eylül Üniversitesi	Güzel Sanatlar
Doç. Dr. Turan Şahin	Hacettepe Üniversitesi	Hukuk
Doç. Dr. Ayşe Durgun	Süleyman Demirel Üniversitesi	İktisat
Prof. Dr. Bilgehan Gültekin	Ege Üniversitesi	İletişim
Doç. Dr. Hamza Kandemir	Isparta Uyg. Bilimler Üniversitesi	İşletme
Dr. Öğr. Üy. Halil İbrahim Demir	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Maliye
Dr. Öğr. Üy. Turan Şener	Akdeniz Üniversitesi	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Doç. Dr. Nasrullah Uzman	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Tarih
Dr. Öğr. Üy. Hakan Çetiner	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Turizm
Doç. Dr. Tayfun Haykır	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı
Prof. Dr. Nedim Bakırcı	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Türk Halk Bilimi
Doç. Dr. Serkan Kekevi	Düzce Üniversitesi	Uluslararası İlişkiler

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Edip Semih Yalçın	Prof. Dr. Yonca İldeş	Assoc. Prof. Dr. Maria Popovic (Karadağ)
Prof. Dr. Sadettin Yağmur Gömeç	Prof. Dr. Seyfullah Yıldırım	Assoc. Prof. Dr. Mehmet Halit Yıldırım
Prof. Dr. Necdet Hayta	Prof. Dr. İlyas Topsakal	Assoc. Prof. Dr. Rıfat Karakoç
Prof. Dr. İsmet Türkmen	Prof. Dr. Temel Çalık	Asst. Prof. Dr. Emel Şener Bay
Prof. Dr. Ayşe İlker	Prof. Dr. Kürşat Özdaşlı	Asst. Prof. Dr. Meltem Uçgunoğlu Erarslan
Prof. Dr. Erkan Göksu	Prof. Dr. Celalettin Yavuz	Dr. Ergin Kala (Kosova)
Prof. Dr. Indrit Bimi (Arnavutluk)	Assoc. Prof. Dr. Esma Özdaşlı	

Dil Editörleri

Arş. Gör. Erdi Erbeden
Dr. Buğra Kaş
İlknur Altuntaş

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ERBAS Institute of Experimental Medicine, Illinois, USA

Türkçe
İngilizce
İngilizce

Teknik Editör:

Murat Alkın
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Mizanpaj Editörü:

Dr. Tunahan Çınar
Düzce Üniversitesi

Grafik Tasarım/Kapak:

Ahmet Deniz Ağca

İndeks Koordinatörü

Dr. Burak Çetin,
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bilişim Editörü:

Yusuf Hüseyin Yıldız

Baskı:

Berikan Ofset Matbaacılık (Sertifika No: 47109)
Gersan Sanayi Sitesi 2306 Sok. No: 70
Yenimahalle / ANKARA

İletişim:

Kültür Mah. Kızılırmak Cad. No: 61/6 Kızılay/ANKARA
Tel: 0312 232 62 18 (pbx)
Fax: 0312 232 14 99

Web: www.tamgadergisi.com

E-mail: tamgadergisi@gmail.com

A peer reviewed international journal, published biannually by Berikan Yayınevi.
Yılda iki sayı olarak Berikan Yayınevi tarafından yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Year/Yıl: 2024, Volume/Cilt: 3, Issue/Sayı: 1

The journal is indexed in Google Scholar, DRJI, IJIF and idealonline.
Dergimiz Google Scholar, DRJI, IJIF and idealonline indeksleri tarafından taranmaktadır.



CONTENTS / İÇİNDEKİLER

- KIRŞEHİR ÖZELİNDE JEOTERMAL KAYNAKLARIN TURİZMDE DEĞERLENDİRİLMESİ /
UTILIZATION OF GEOTHERMAL RESOURCES IN TOURISM: THE CASE OF KIRŞEHİR
Çağatay Kaya1-18
- PİSİDİA BÖLGESİ SAGALASSOS ANTİK KENTİ TAPINAK MİMARİSİ /
PISIDIA REGION SAGALASSOS ANCIENT CITY TEMPLE ARCHITECTURE
Esmâ Bakan19-24
- İNOVASYON YÖNETİMİ BİBLİYOMETRİK ANALİZ /
INNOVATION MANAGEMENT BIBLIOMETRIC ANALYSIS
Murat Alkın, Hamza Kandemir25-40

KIRŞEHİR ÖZELİNDE JEOTERMAL KAYNAKLARIN TURİZMDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çağatay Kaya*¹ 

Özet: Jeotermal enerji 100 yıldan fazla süredir bilinmekte ve 1913 yılından itibaren de elektrik enerjisi üretimi için kullanılmaktadır. Artan dünya nüfusuna orantılı olarak jeotermal enerjinin önemini, Dünya Enerji Konseyi, ekonomik büyüme, çevre koruma ve teknolojik ilerlemeye vurgu yaparak açıklamaya çalışmıştır. Günümüzde jeotermal kaynakların turizm alanında kullanılması da belirtilen vurgular içerisinde yer almaktadır. Kırşehir, jeotermal kaynak bakımından zengin bir il olmasına rağmen bu kaynakların turizmde kullanımı açısından geri kalmış bir bölgedir. Kırşehir ili jeotermal kaynakların olması nedeniyle önemli bir ildir. Turizm açısından jeotermal kaynakların değerlendirilmesinin ise Kırşehir ilinde yeterli önemin gösterilemediği dikkat çekmektedir. Turizmde jeotermal kaynaklara gerekli önemin verilmemesi hem halk hem devlet hem de özel kurumlarının ilgi göstermemesi kaynaklı olduğu söylenebilir. Bu çalışmada Kırşehir ilinin jeotermal kaynaklarının belirlenmesi ve turizm alanında değerlendirilmesi ile girişimci sayısı ile turizmin artmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu çalışmada Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin Kırşehir ilinin termal turizm durumu ve geleceğine yönelik algılarının belirlenmesi amacıyla ilişkisel tarama modelinde nicel yöntemlerden anket tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır. 383 üniversite öğrencisinden elde edilen verilere göre Kırşehir ilinin termal turizm durumu ve geleceğine yönelik algı düzeyleri olumlu olduğu görülmüştür. Araştırmanın bağımsız değişkenleri (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve eğitim görülen bölüm) ile termal turizmin durumu ve geleceğine yönelik üniversite öğrencilerinin algıları arasında ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeotermal enerji, Termal turizm, Kırşehir, Üniversite öğrencileri algısı.

UTILIZATION OF GEOTHERMAL RESOURCES IN TOURISM: THE CASE OF KIRŞEHİR

Abstract: Geothermal energy has been known for more than 100 years and has been used for electricity production since 1913. The World Energy Council has highlighted the importance of geothermal energy in proportion to the growing world population by emphasizing economic growth, environmental protection, and technological progress. Today, the utilization of geothermal resources in tourism is also included among these highlights. Although Kırşehir is a province rich in geothermal resources, it is a region that lags behind in terms of utilizing these resources for tourism. The presence of geothermal resources makes Kırşehir an important province; however, it is evident that sufficient attention has not been paid to the evaluation of geothermal resources in tourism. The lack of importance given to geothermal resources in tourism can be attributed to the lack of interest from the public, government, and private institutions. This study aims to identify the geothermal resources of Kırşehir and evaluate their potential for tourism, contributing to an increase in entrepreneurship and tourism. In this study, data were collected using the quantitative survey technique within the framework of a relational screening model to determine the perceptions of students studying at Kırşehir Ahi Evran University regarding the status and future of thermal tourism in Kırşehir. Based on the data obtained from 383 university students, it was observed that the perception levels regarding the status and future of thermal

tourism in Kırşehir were positive. No relationship was found between the independent variables of the study (age, gender, marital status, level of education, and field of study) and the students' perceptions of the status and future of thermal tourism.

Keywords: Geothermal energy, Thermal tourism, Kırşehir, University students' perceptions.

¹ **Adres:** Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu, Türkiye.

* **Sorumlu Yazar:** cagataykaya40@gmail.com

Atıf: Kaya, Ç. (2024). Kırşehir Özelinde Jeotermal Kaynakların Turizmde Değerlendirilmesi. TAMGA Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1): 1-18.

GİRİŞ

Jeotermal enerji, yer kabuğunun derinliklerindeki ısı enerjisinden elde edilen bir enerji türüdür. Bu enerji türü hem yenilenebilir hem de çevre dostu olması nedeniyle son yıllarda giderek daha fazla önem kazanmıştır (Canik, Çelik ve Arıgün, 2000:1). Jeotermal kaynakların kullanımı, enerji üretiminden tarıma, sağlık sektöründen turizme kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu makalede, jeotermal kaynakların turizmde kullanımı ele alınacak ve özellikle Kırşehir örneği üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır. Jeotermal kaynakların turizmde kullanımı, termal turizm olarak adlandırılır. Termal turizm, termal suların tedavi edici özelliklerinden yararlanmayı hedefleyen turizm türüdür. Bu turizm türü, sağlık turizminin önemli bir parçasını oluşturur ve genellikle kaplıca, spa ve wellness merkezlerinde yoğunlaşır (Akkuş ve Alan, 2016:3).

Termal turizmin tarihi, antik Roma dönemine kadar uzanır. Romalılar, termal suların tedavi edici özelliklerini keşfetmiş ve bu kaynakları sağlık, dinlenme ve sosyal etkinlikler için kullanmışlardır. Günümüzde ise termal turizm, modern tesislerle desteklenerek sağlık turizminin önemli bir parçası haline gelmiştir (Kolomojets, 2010:25-26).

Termal turizm, çeşitli kategorilere ayrılabilir: *Medikal Turizm*; Termal suların tedavi edici özelliklerinden yararlanarak çeşitli hastalıkların tedavi edilmesi. *SPA ve Wellness Turizmi*; Fiziksel ve zihinsel rahatlatma sağlamak amacıyla termal suların kullanılması. *Üçüncü Yaş Turizmi*; Yaşlı bireylerin sağlık ve dinlenme amaçlı termal tesisleri ziyaret etmeleri.

Türkiye, jeotermal kaynaklar bakımından dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Ülkemizin çeşitli bölgelerinde, özellikle Ege ve İç Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmış olan jeotermal kaynaklar, termal turizmin gelişmesi için büyük bir potansiyel sunmaktadır. Türkiye'deki termal turizm alanları arasında Afyonkarahisar, Denizli, Kütahya ve Kırşehir gibi iller önemli bir yer tutmaktadır (Belber ve Turan, 2015:459).

Kırşehir, İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve jeotermal kaynaklar açısından zengin bir ildir. Kırşehir'in jeotermal potansiyeli, özellikle termal turizm açısından büyük bir öneme sahiptir. İlin çeşitli bölgelerinde bulunan termal su kaynakları hem sağlık hem de turizm amaçlı kullanılmaktadır. Kırşehir, İç Anadolu'nun karakteristik

iklim özelliklerine sahiptir. Karasal iklimin hâkim olduğu ilde, yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve kar yağışlı geçer. Bu iklim koşulları, termal turizmin yıl boyunca sürdürülebilmesine olanak tanır. Kırşehir'de bulunan başlıca jeotermal kaynaklar şunlardır: *Terme Kaplıcaları*; İlin en bilinen termal su kaynaklarından biridir. Çeşitli sağlık sorunlarının tedavisinde kullanılmaktadır. *Mahmutlu Kaplıcaları*; İlin diğer önemli termal kaynağıdır ve özellikle romatizmal hastalıkların tedavisinde etkilidir.

Jeotermal kaynakların turizmde kullanımı, çeşitli açılardan faydalar sağlamaktadır; *Ekonomik Katkı*, Jeotermal turizm, bölge ekonomisine önemli katkılar sağlar. Termal tesislerin kurulması ve işletilmesi, istihdam yaratır ve yerel ekonomiyi canlandırır. *Sağlık Turizmi*, Termal suların tedavi edici özellikleri, sağlık turizmini destekler ve yerli-yabancı turistlerin ilgisini çeker. *Çevresel Sürdürülebilirlik*, Jeotermal enerji, çevre dostu bir enerji kaynağıdır ve turizmde kullanımı, çevresel sürdürülebilirliği destekler (Özer ve Songur, 2012: 76).

Kırşehir'in jeotermal kaynaklarının turizmde değerlendirilmesi, ilin turizm potansiyelini artırmak için önemli bir fırsat sunmaktadır. Kırşehir'de yapılan araştırmalar, termal turizmin ilin ekonomik ve sosyal kalkınmasına önemli katkılar sağladığını göstermektedir.

1. Kırşehir'in Jeotermal Turizm Potansiyeli

1.1. Kırşehir'in Coğrafi Konumu

Kırşehir ili, İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak bölümünde yer alan Kırşehir ili kuzeyde Kırıkkale, doğuda Yozgat, güneyde Nevşehir ve Aksaray, batıda ise Ankara illeri ile komşu olup güney ve batı yönlerinden Kızılırmak yayı, kuzey ve batı yönlerinden ise Delice Irmağı'na çevrelenmiştir. Kentin yer aldığı bölgenin rakımı 960 m ile 1100 m arasında değişiklik göstermek ile ortalama 975 cm dolaylarında yer almaktadır (Sayhan, 2006:77)

Kuş uçuşu denize olan mesafesi; güney taraftan Akdeniz Bölgesindeki Anamur Burnuna 362 km, kuzeyde taraftan Karadeniz Bölgesindeki Sinop'a 334 km uzaklıkta olan Kırşehir ilinin (Kırşehir Yıllığı, 1993) yüzölçümü 6530 km²'dir.

Kırşehir, ülke yüzölçümünün binde 8'i, iç Anadolu Bölgesi'nin yüzde 2,9'unu kaplamakta olup, yüz ölçümü açısından Türkiye'de 53. Sırada bulunmaktadır. Coğrafi

koordinat olarak 38°50'-39°50' Kuzey enlemleri, 33°30'-34°50' Doğu boylamları arasında konumlanmaktadır. Güney uç noktası, Merkez Ulupınar kasabası, kuzey uç noktası Çiçekdağı'nın Konurkale köyüdür. Batı uç noktası Kaman Büğüz köyü, Doğu uç noktası ise Mucur Kılıçlı köyüdür. (<http://www.kirsehir.gov.tr/cografya> Erişim 05.04.2019)

Coğrafi konumu itibarıyla geçmiş dönemlerde Anadolu'da Hitit coğrafyası içerisinde yer alan Kırşehir ili toprakları, M.Ö devirlerinden bu yana Erken Hristiyanlık, Roma, Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerini misafir etmiş, bu devirlere ilişkin höyüklerle, yer altı şehirlerine, türbelere, zaviyelere, medrese ve camilere halen ev sahipliği yapmaktadır. Değişik devirlere dair farklı kültürel değerlerin izlerini ziyaretçilere sunan Kırşehir, Kapadokya Bölgesi içerisinde yer almasına karşın mevcut doğal ve kültürel potansiyelini yeterince gözler önüne serememiş ve bu sebepten de turizm değerleri uzun yıllar arka planda kalmıştır.

1.2. Kırşehir'in İklimsel Özellikleri

Kırşehir ilinde İç Anadolu Bölgesi'nde de egemen durumda bulunan tipik karasal iklim özellikleri görülmektedir. Kışın soğuk ve sert, yaz ayları ise sıcak ve kurak olarak seyreden iklimsel tablo, ilkbahar aylarında yağmurlu, sonbahar döneminde ise az yağmurlu bir hal alır. İç Anadolu Bölgesini çevreleyen Kuzey Anadolu sıradağları ile Toroslar, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde görülen ılıman iklim şartlarının iç bölgelere ulaşmasını engellemektedir. Bu sebepten Kırşehir ilinde Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşandığı kadar sert ve süreklilik göstermese tipik bir kara ikliminin koşulları hüküm sürmektedir (Kırşehir İlinde Tabiat Turizmi Master Planı (2016 – 2019):20) Yıllık ortalama sıcaklık değerleri 5,7 °C ile 17,5 °C arasında olup, ortalama yağışlı gün sayısı yıl içerisinde 102 gündür.

1.3.Kırşehir'in Nüfus Dağılımı

Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilen ilk nüfus sayımında, 127.067 genel nüfusu bulunan Kırşehir ilinin gerçekleştirilen son 2018 (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi-ADNKS) nüfus sayımında genel nüfusu 241.868 rakamına ulaşmıştır. Bu bağlamda 2017 yılı nüfus sayımına göre ülkemizdeki 81 il arasında 69. Sırada yer alan Kırşehir ili nüfusu 1950 yılına değin artış, 1950-1955 arası bir düşüş, 1955-1985 döneminde yeniden artış grafiği göstermiş, 1985 tarihinden itibaren ise tekrarda azalma eğilimine geçmiştir.

Kırşehir ili köy-şehir nüfus dağılımı Türkiye genelinde görüldüğü üzere şehir nüfusu lehine bir yönelim sergiler iken, 2018 yılı verilerine göre Kırşehir il genel nüfusuna oranla köy nüfusu %7,7 civarında, şehir nüfusu ise % 92,3 oranında bir dağılım göstermiştir.

Cinsiyet dağılımı açısından ise 2018 ADNKS verilerine göre Erkek Nüfusu 120.278, kadın nüfusu ise 121.590 olarak birbirine çok yakın bir oranda tespit edilmiş olup, her 100 kadına karşılık 99 erkek sayımı gerçekleştirilmiştir.

İl nüfus yapısı yaş dağılımı açısından ise 2018 yılı nüfus piramidi 1970 yılının sayım sonuçlara kıyasla çok değişik bir şekil almıştır. 15 yaşından küçük nüfusunda düşüş yaşandığı

gözlemlenmekle birlikte, ileri yaşlardaki azalmanın 1970 yılındaki orana göre daha yavaş gerçekleştiği belirlenmiştir. Kırşehir ilinin 2018 yılı nüfus piramidi bu yönüyle gelişmiş ülkelerin piramit yapısına benzer bir özellik göstermekte olup, bu tablo ülke geneli için de paralellik göstermektedir.

Yine 2018 ADNKS neticesine göre; 2017-2018 döneminde il genel nüfusu 3,13 artış oranı yakalar iken, şehirlerde 0,98, köylerde 11,03 oranında artış görülmüştür. 2018 yılında Kırşehir'in 7 ilçesinden (merkez ilçe hariç) Kaman 37.223 rakamı ile en çok nüfusa sahip Akçakent ise 4.229 nüfusuyla en az nüfuslu ilçe konumundadır.

2016 yılı kayıtlarına göre ise Kırşehir'in nüfus yoğunluğu km²'de 35 kişi olur iken 104 kişi olan ülke ve İç Anadolu Bölgesi ortalamasının oldukça gerisinde yer almış, 81 il içinde 65. Sırada kalmıştır. İl merkezinde nüfus yoğunluğu 92 iken, ilçelerde 7 ile 30 arasında değişiklik arz etmektedir.

Kırşehir ilinde 2000 yılında okuma yazma bilen nüfus % 87,52 oranında, 2017 yılı TÜİK verilerine göre ise % 96,65 rakamını yakalamıştır. Kadın erkek okuma yazma oranında, erkeklerde 2000 yılında % 94,36'ya, 2017 yılında ise %98,87'ye; kadınlarda ise 2000'de % 80,95'e, 2017 yılında da % 96,65'e yükselen bir eğilim görülmüştür.

En az ilköğretim mezunu olan 14 yaş ve daha yukarısı sınır alınarak ele alındığında; ilköğretim mezunu olanların oranı 2000 yılında erkeklerde % 45,3'e, kadınlarda ise % 25,2 olarak belirlenmiştir. (<http://www.kirsehir.gov.tr/nufus>, Erişim 05.04.2019).

1.4.Kırşehir'in Jeotermal Kaynakları

Tektonik açıdan oldukça faal bir alanda bulunan Kırşehir'de, genellikle bu fay hatları ile paralel olarak jeotermal kaynaklar oluşmuş ve yeryüzüne ulaşmıştır. Nitekim ilde yer alan başlıca jeotermal kaynaklar belirgin fay hatlarına bağlı olarak açığa çıkan karakteristik kaplıca özelliği sergilemektedir. Genellikle debileri ortalama 5-30 lt/sn arasında değişiklik gösteren termal kaynakların sıcaklık düzeyleri ise 40°C - 65°C ler arasında yer almaktadır. Termal akışkanlar yoğunluklu olarak sodyum, kalsiyum, bikarbonat ve klorürlü durumdadır (Poyraz, 2012:1).

Kırşehir ilinde toplamda 7 adet jeotermal alan mevcut olup; bu alanlar başta merkezde bulunan Terme kaplıcaları, merkeze bağlı Karalar köyündeki Karakurt kaplıcaları ve Çiçekdağı ilçesindeki Bulamaçlı kaplıcaları olmak üzere Mahmutlu, Mucur, Akpınar ve Savcılı termal alanlarıdır.

Jeotermal kaynaklar açısından hayli zengin bir potansiyeli bulunan Kırşehir ili, termal turizm sektöründe önemli kentler arasında bulunmaktadır. Bu potansiyelin açığa çıkarılması ve değerlendirilmesi için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinatında yürütülen "Termal Turizm Kentleri Projesi" doğrultusunda Kırşehir'in, en meşhur termal kaynakları olan Terme, Karakurt, Bulamaçlı ve Mahmutlu Kaplıcası üzerinde çeşitli turizm ve yatırım planlamaları gerçekleştirilmektedir.

Genellikle ısıtma, sağlık ve turizm hizmetleri kapsamında kullanılan söz konusu jeotermal bölgelerden kimisinde termal tesis yer almakta, kimisinden ise yalnızca seracılık,

sebze/meyve kurutmacılığı ve ısıtma sektöründe yararlanılmaktadır. Nitekim Dış hava dizayn sıcaklığı -12°C olan ve karasal iklim şartları doğrultusunda kış ayları oldukça sert geçen Kırşehir ilinde 54°C'deki jeotermal akışkan ile ısıtma ekonomik olarak 1800 konut kapasite ile 1994 yılından itibaren gerçekleştirilmektedir.

Kırşehir il merkezinde yer alan konaklama ve fizik tedavi merkezlerinde, yıllık ortalama 30 bin yerli ve yabancı turist ağırlanırken, ilçelerde bulunan Savcılı, Bulamaçlı, Mucur ve Akpınar termal kaynakları yeterli düzenlemelerin gerçekleştirilmediği, küçük ölçekli termal merkezler olarak kalmıştır. Fakat yine de bu kaplıcalara özellikle yerli halk tarafından gösterilen yoğun ilgi; bu alanlarında termal turizme ilişkin alt yapı çalışmalarına hız kazandırmıştır. Ayrıca Kırşehir ilinin Çiçekdağ ilçesinde yer alan Mahmutlu ile merkez ilçeye bağlı Karakurt jeotermal kaynağında sera ısıtması sektöründe önemli yatırımlar gerçekleştirilmektedir (Poyraz, 2012:1)

Kırşehir ili sınırları içerisinde yer alan termal kaynakların genel özellikleri şu şekilde özetlenebilir (<http://www.kirsehir.gov.tr/termal-sular-ve-kaplicalarimiz-sehir-kartlari> Erişim: 06.04.2019).

Terme Kaplıcası

Kırşehir ilinin merkez ilçesi Kuşdilli Mahallesi'nde yer alan Terme Kaplıcası ilin en önemli ve popüler jeotermal sahası konumundadır. Termal turizm, seracılık ve şehir ısıtmacılığı alanında faydalanılmakta olan bu kaplıcada 1974 tarihinden itibaren 9 tanesi MTA, 3 tanesi özel sektör tarafından açılmış olan toplam 12 kuyu bulunmaktadır. Açılan kuyuların 2'si 1800 konuta eşdeğer konut ve işyerinin jeotermal ısıtma sisteminde kullanılmakta olup, 5'i ise otel kaplıcaları ve sera çalışmalarında hizmet vermektedir. 5'i halen bekletilmekte ve kullanılmamaktadır. Derinlik olarak 92-500 m boyutlarında olan kuyularda 11.10.2005 günü MTA tarafından gerçekleştirilen ölçümde; 30,3(°C) - 57(°C) arasında sıcaklık değeri tespit edilmiş, 5,2 L/sn-88,5 L/sn arasında değişen debi skalası saptanmıştır. 9 kuyunun toplamı debisi ise 349,8 L/sn olarak belirlenmiştir.

Terme Kaplıcaları Kırşehir Fay Kompleksi üstünde yer almak ile birlikte, kuzey-güney doğrultuda Kırşehir ilinin orta bölümünden geçmekte, kenti iki bölgeye ayırmaktadır. Bu doğrultunun farklı bölümlerinde sıcak su kaynakları bulunmakta olsa da temel kaynak Terme Kaplıcaları bölgesinde konumlanmıştır. Kırşehir ilinin termal potansiyeli birçok bilim adamı, araştırmacı ile kuruluşların dikkatini çekmiş ancak bu alandaki kayda değer çalışmalar şehrin jeotermal enerji kullanarak ısıtılması yönünde tartışmaların gündeme gelmesi ile gerçekleşmiştir. Bu bakımdan Kırşehir Terme Kaplıcası hakkında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıbbi Ekoloji ve Hidro Klimatoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin yapmış olduğu ilgili fiziksel-kimyasal ve biyoloji analiz raporu ve tıbbi değerlendirmeler önemli bir basamak olmuştur. Söz konusu değerlendirmeler baz alınarak, bu tür jeotermal maden suları ile gerçekleştirilecek termal uygulamalarda çoğunlukla banyo havuz, içme ve inhalasyon kürü olanaklarının geliştirilmesinde fayda görülmektedir. Bu alandaki diğer eser ise İl Özel İdaresi adına Prof. Dr. B. Canik'in 1991 tarihinde hazırladığı "Terme Kaplıcasının

Hidrojeolojisi" raporu oldukça kapsamlı bir kaynak niteliğindedir (Sayhan,2006:80-81).

Nitekim Terme Kaplıcalarında gerçekleştirilen termal tedavi uygulamaları ile:

- Eklem/eklem dışı romatizmal hastalıklar,
- Damar sertliği,
- Felçlerin rehabilitasyonu,
- Negatif sinir bozukluğuna bağlı yetersizlikler, sürmenaj ve yorgunluk,
- Diyabet, gut ve obezite ile gelişen hastalıklar,
- Mide, karaciğer, bağırsak ve safra kesesi rahatsızlıkları,
- Böbrek taşları,
- Kronik bronşit, hipertansiyon, ve üst solunum yolu iltihaplarının tedavisinde pozitif neticeler elde edilmektedir (Kırşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 07.04.2019).

Terme termal bölgesinde, gelen ziyaretçileri ağırlamak üzere çeşitli oteller hizmet vermektedir. Söz konusu başlıca oteller: 132 oda 264 yatak kapasiteli, 3 yıldızlı Grand Terme Otel, 79 oda 160 yatak kapasiteli Temur Termal Otel, 22 oda 44 yatak kapasiteli Ahi Evran Üniversitesi'ne bağlı Fizik tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi ve 5 yıldızlı toplam 201 oda kapasiteli Makissos Termal Oteldir.

Karakurt Kaplıcası

Kırşehir ilinin merkez ilçesi Karalar köyü hudutlarında yer alan Karakurt Kaplıcası Kırşehir il merkezine 16 km uzaklıkta bulunmaktadır. Kaplıcada, 147,65 m derinlik, 51(°C) sıcaklık ve 12 L/sn debi değerlerine sahip bir kuyu mevcuttur. 50 yatak kapasiteli bir termal tesisin bulunduğu kaplıcada, banyo tedavisi uygulaması ile nevralljin, kadın hastalıkları ve romatizma vb. hastalıklara karşı tedavi yöntemleri gerçekleştirilmektedir. Tesis alanı dahilinde tarihi Karakurt Ilıcısı ile Kalender Baba Türbesi de yer almaktadır.

Bulamaçlı Kaplıcası

Kırşehir şehrinin Çiçekdağı ilçesi toprakları içerisinde yer alan Bulamaçlı Kaplıcası, Çiçekdağı'na 4 km uzaklıkta yer almaktadır. 160 m derinlik, 38(°C) sıcaklık, 3 L/sn debi değerleri bulunan bir kuyunun mevcut olduğu kaplıcada kompresörlü olarak ise 7 L/sn debi tespit edilmiştir. 20 yatak kapasitesi bulunan tesisdeki kaplıca bünyesinde, nevralljin, kadın hastalıkları ve romatizma vb. hastalıklara karşı tedavi yöntemleri gerçekleştirilmektedir.

Mahmutlu Kaplıcası

Mahmutlu kaplıca sahasında, MTA tarafından gerçekleştirilen son iki farklı sondajda, 311,2m derinlik, 73,2(°C) sıcaklık, 16 L/sn normal debi ve kompresörlü 40 L/sn debi değerlerinde ve 1149m derinlik, 76,5(°C) sıcaklık, 33 L/sn normal debi ve kompresörlü 80 L/sn debi değerlerinde iki ayrı jeotermal kaynak tespit edilmiştir. Ancak kaplıca sahasında herhangi bir termal tesis henüz yer almamaktadır.

Kaman Savcılı Ilıcısı

Kırşehir ilinin batı tarafında Kaman ilçesinde 16 km mesafede bulunan Savcılı kasabası sınırlarındaki Savcılı Ilıcası, çevresi taş duvarlar ile örülü üstü açık bir havuzun içinden yeryüzüne ulaşmaktadır. Saniyede 1 litrenin altında debi değeri bulunan ılıcadaki su çok düşük düzeyde mineral ve sodyum bikarbonat içeren su vasfındadır. Kaplıca turizmi açısından ihtiyaç duyulan tesislerin bulunmadığı ılıcadan içme tedavisinde faydalanılmaktadır.

Avcı İçmecesesi

Kırşehir ilinin Mucur ilçesinin 15 km. güneyinde yer alan Avcı köyünde bulunan Avcı İçmecesesi'nden çıkan su

kükürtlü olup halen tam bir bilimsel tahlilden geçirilmemiştir. Bölge halkı tarafından içme tedavisi alanında yoğun bir şekilde faydalanılmaktadır.

Kırşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü bünyesinde yer alan Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2016 yılı Kırşehir İl Çevre Durum Raporu kapsamında MTA, Kırşehir İl Özel İdaresi ve Kırşehir Termal Turizm San. A.Ş, verileri derlenerek Kırşehir ilinin jeotermal kaynakları üzerine oluşturulan tablolar aşağıda sunulmuştur (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2016:27-28)

Tablo 1. Terme jeotermal verileri

Kaynağın Adı	Kullanım Alanı	Debi (l/sn)	Sıcaklık (°C)
T1	Grand Terme Otel	5,2	57
T2	Fizik Tedavi Merkezi	24,3	34,3
T3	Kullanılmamakta	15,5	48,9
T4	Merkezi Isıtma Sistemi	88,5	54,6
T5	Grand Terme Otel	8,8	36,5
T6	Kullanılmamakta	65	30,3
T7	Kullanılmamakta	47,4	37,3
T8	Amsterdam Yüzme Havuzu	9,8	52,6
T9	Merkezi Isıtma Sistemi	85,3	52,5
T10	Kullanılmamakta	15	51
T11	Makissos Otel	15	51,3
T12	Kullanılmamakta	28	46,8

Kaynak: MTA ve Kırşehir İl Özel İdaresi, 2012.

Tablo 2. Mahmutlu jeotermal verileri

Kaynağın Adı	Kullanım Alanı	Debi (l/sn)	Sıcaklık (°C)
ÇM 1	Sera Isıtması	40	73,2
ÇM 2	Sera Isıtması	80	76,5
ÇM 3	Reenjeksiyon	50	65
ÇM 4	Sera Isıtması (Yedek)	35	75

Kaynak: MTA ve Kırşehir İl Özel İdaresi, 2012.

Tablo 3. Karakurt jeotermal verileri

Kaynağın Adı	Kullanım Alanı	Debi (l/sn)	Sıcaklık (°C)
Karakurt 1	Kaplıca ve Kurutma Tesisi	12	52
Karakurt 2	Kullanılmamakta	73	57,8
Karakurt 3	Kullanılmamakta	68	48,6
Karakurt 4	Kullanılmamakta	6,7	46,1

Kaynak: MTA ve Kırşehir İl Özel İdaresi, 2012.

Tablo 4. Kırşehir ilinin jeotermal kaynak verileri

Kaynağın Adı	Kapasite (m3/yıl)
Terme	12.860.381
Mahmutlu	6.464.880
Karakurt	5.036.299

Kaynak: Kırşehir Termal Turizm San. A.Ş, 2016.

Tablo 5. Kırşehir ilinin jeotermal kaynak potansiyel verileri

S. NO	KAYNAĞIN ADI	KAPASİTESİ (m3/yıl)
1	Termal Su (T1 Kuyu)	132.451,00
2	Termal Su (T3 Kuyu)	25.228,00
3	Termal Su (T4 Kuyu)	1.671.408,00
4	Termal Su (T7 Kuyu)	136.235,00
5	Termal Su (T9 Kuyu)	1.545.264,00
6	Termal Su (T10 Kuyu)	387.892,00
7	Termal Su (T111 Kuyu)	842.011,00
8	Termal Su (T12 Kuyu)	2.128.680,00
	TOPLAM	6.869.169,00

Kaynak: Kırşehir Termal Turizm San. A.Ş., 2016.

1.5. Kırşehir'deki Jeotermal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi

İç Anadolu Bölgesi Orta Kızılırmak bölümünde bulunan Kırşehir ili bölgenin giriş kapısı konumunda olup, bu pozisyonu ile Anadolu coğrafyasının tam orta bölümünde ulaşım yolları güzergâhında kolay ulaşım imkânları bulunan Kırşehir ili, en yakın hava alanı olan Kapadokya Havaalanına 60 km, en yakın demiryolu hattı Yerköy-Yozgat hattına 70 km uzaklıktadır. Bu bağlamda gerek turizm gerekse diğer sosyoekonomik faaliyetlere gayet elverişli bir konumda yer almaktadır. Ayrıca, Ankara-

Kayseri YHT öneri proje güzergâhının Kırşehir'den geçiyor olması erişilebilirliği artıracak önemli bir yatırımdır.

Ancak Cumhuriyetin ilk dönemlerinden bu yana hak ettiği ilgiyi ne yazık ki çeşitli sebepler ile turizm başta olmak üzere birçok alanda görememiştir.

Kırşehir'de 2017 yılı itibarıyla turizm işletme belgeli 5, belediye belgeli 7 adet olmak üzere toplam 12 adet turistik tesis faaliyet yürütmektedir. Bu tesislerin toplam 704 oda ve 1.415 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Ayrıca 2015 tarihi itibarıyla 8 adet A Sınıfı Seyahat Acentesi Kırşehir ilinde hizmet sunmaktadır.

Tablo 6. Turizm işletme belgeli ve belediye belgeli tesislerde konaklayan turist sayısı

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Genel Toplam
Yerli Turist	42 850	42 418	44 742	50 100	25 569	32 230	75 958	302 939
Yabancı Turist	295	343	367	475	170	541	1 504	3 695
Yerli Turist Yıllara Göre Değişimi (%)		-1	5	12	-49	26	135	
Yabancı Turist Yıllara Göre Değişimi (%)		16	7	29	-64	218	178	

Kaynak: Kırşehir Çevre Durum Raporu, 2012:107.

Günümüzde halen turizm bakımından kapasitesi istenilen düzeyde değerlendirilemeyen ve gerekli reklam ve tanıtım etkinlikleri yetersiz seviyede bulunan Kırşehir ilinde, termal merkezler başta olmak üzere turizm sektöründe hedeflenen konuma henüz ulaşılmamasına karşın yıllık turist sayıları açısından her geçen sene artan bir eğilim gözlemlenmektedir (Kırşehir Çevre Durum Raporu, 2012:107). Bu doğrultuda 2006-2012 dönemi içerisinde yerli/yabancı turist miktarında yükseliş yaşanmıştır. 2015 yılı döneminde Kırşehir'e gelen 88.825 turist ile turist sayısında bir önceki yıla nazaran %14 düşüş göstermiştir. Her ne kadar turist sayılarında geçen yıllara kıyasla az miktarlarda da olsa bir yükseliş görülse de bu oran beklenen düzeyde henüz olmamıştır.

Ayrıca Kırşehir'e gelen turistlerin uyrukları ele alındığında en çok turist in ülkemiz vatandaşı olduğu görülmektedir, bunun yanı sıra genellikle gurbette bulunan Hollanda, Almanya, Avusturya ve Belçika vatandaşı ülkemiz insanların da ziyaret ettiği düşünüldüğünde Kırşehir ili

maalesef yabancı turist çekme potansiyeli açısından oldukça zayıf bir performans gösterdiği söylenebilir.

Fakat son yıllarda Kırşehir'e yapılan jeotermal otel vb yatırımlar ile bu yatırımların pazarlama girişimlerinin etkisi ile önümüzdeki dönemlerde özellikle termal turizm alanında daha fazla turist in Kırşehir iline geleceği değerlendirilmektedir

Bu doğrultuda gerek yerli gerekse yabancı turist çekebilmek ve Kırşehir vb ülkemiz şehirlerini önemli bir turizm destinasyonu pozisyonuna taşıyabilmek hedefiyle T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Termal Turizm Master Planı 2007-2023 raporunda Kırşehir ili Orta Anadolu Termal Turizm Bölgesi kapsamında yer almakta olup, Kırşehir Terme-Karakurt, Kırşehir Mucur, Kırşehir Çiçekdağı Mahmutlu ve Kırşehir Çiçekdağı Bulamaçlı Öneri Termal Turizm Merkezleri söz konusu master plan kapsamında ilan edilecek termal turizm merkezleri arasında yer almaktadır. İlan edilecek söz konusu tesislerde 40 bin,

öteki sahalarda ise 5 bin yatak olmak üzere Kırşehir ili genelinde toplamda 45 bin yatak kapasitesi hedefi belirlenmiştir. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007:144) Rapor kapsamında belirlenen yatırım ve planlama faaliyetleri halen devam etmektedir.

Nitekim, her ne kadar sadece termal turizm alanında gerçekleştirilmemiş olsa dahi 2013 yılında Fatih Akyol tarafından gerçekleştirilen “Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesi: Kırşehir İlinde Bir Araştırma” başlıklı tez, turizm alanında yaşanan en önemli sorunlardan birisi olan hizmet kalitesi eksikliğinin en güncel göstergelerinden birini teşkil etmiştir. Tez sonucu ulaşılan en kritik sonuç, Kırşehir ilindeki otel işletmelerinde konaklayan turistlerin algıladıkları hizmet kalitesinin düşük olduğu tespitidir. Çalışma kapsamında faydalanılan ölçeğin 22 ifadesinin tamamında ziyaretçilerin algıladığı hizmet performansının, hizmet beklentilerini karşılayamadığı görülmüş, özetle “otel işletmelerinin konuk beklentilerini karşılama hususunda yetersiz kaldığı, memnuniyetsizlik yaşandığı yorumlarına neden olmuştur. (Akyol, 2013:126).

Özetle, Kırşehir ilinin termal turizm alanında rekabet avantajı yaratabilecek, turist profilleri açısından değer arz edebilecek yönlerinin belirlenmesi ve profesyonel, bilimsel pazarlama stratejileri benimsenmesi ile çok daha yüksek turizm seviyelerine çıkma imkanı elde edilebilecektir (2016 Yılı Kırşehir İl Çevre Durum Raporu, 2016:34). Bu doğrultuda özellikle termal bölgelerde gerekli yatırım ve planlama çalışmaları gerçekleştirilmeli, modern termal tesisler ve bu tesislerde profesyonel turizm ilke ve standartlarında hizmet verebilecek personel ve yönetim kadrosu istihdam edilmeli, Üretim ve hizmet faaliyetlerinin yanı sıra reklam ve tanıtım etkinlikleri gerek ulusal gerekse uluslararası arenada güncel ve popüler bir tutum ile gerçekleştirilmelidir. Ayrıca bahse konu termal kaynaklar entegre kullanım alanları için de uygun koşullar barındırmakta olup turizm haricinde de kullanım alanları yaygın bir konuma getirilmeli, bu sayede termal kaynaklara gösterilmesi gereken değer dolaylı yoldan da olsa temin edilmelidir.

Yöntem ve Veri Analizi

Bu çalışmada, jeotermal kaynakların turizmde değerlendirilmesi ile ilgili üniversite öğrencilerinin görüşlerinin belirlenmesini ve araştırmada kullanılan bazı sosyodemografik değişkenler açısından anlamlı fark gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. İlişkisel tarama modeli, bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelenmek istendiğinde kullanılır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013).

Araştırmanın evreni Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinin Jeotermal, Turizm ve Sondaj bölümlerinde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Tüm öğrencilere ulaşmak zaman ve kaynak yetersizliği ile mümkün olmadığından araştırmanın, örneklem seçiminde olasılıklı olmayan örneklem türlerinden biri olan uygun örneklem yönteminde yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında 400 anket dağıtılmış 390 katılımcı anketleri teslim etmiştir. Geri dönüş yapılan anketlerden 7 tanesinde boş bırakılan

maddelerin olması nedeniyle değerlendirmeden çıkarılmıştır. Çalışmada değerlendirmeye alınan katılımcı sayısı 383’tür.

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, Termal Turizmin Geleceği Algısı Anketi kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda, katılımcılara ait cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve eğitim alınan bölüme dair bilgiler sorulmaktadır.

Termal Turizmin Geleceği Algısı Anketi: Termal Turizmin Geleceği Algısı Anketi Özgen (2011) tarafından SWOT tekniğiyle geliştirilmiştir. Anket 5’li likert tipinde 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ve 5 (Kesinlikle Katılıyorum) arasında derecelendirilmiştir. Anketin dört güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler olmak boyutu bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması: Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket uygulamasından faydalanılmıştır. İki bölümden oluşan anket formunun birinci bölümünde; katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin kişisel bilgi formu ile ilgili sorular yer alırken; ikinci bölümünde Termal Turizmin Geleceği Algısı Anketi yer almaktadır.

Uygulama: Anketin uygulanması Mart-Nisan 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Anket formları katılımcılara araştırma hakkında kısa bilgilendirme yapılarak, elden dağıtılmıştır. Anket sorularındaki cevapların güvenilirliğini arttırmak ve çekinmeden samimi yanıtlar verebilmeleri amacıyla anketlerin üstüne isim yazılmaması istenmiş ve cevapların gizli tutulacağı belirtilmiştir. Katılımcılara; tüm soruların cevaplandırılması konusunda uyarı yapılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan anket formları ayrıntılı bir şekilde titizlikle incelenmiştir. Araştırmanın ana kütesini Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinin Jeotermal, Turizm ve Sondaj bölümlerinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Fakat ana kütlede yer alan tüm öğrencilere ulaşmak zaman ve kaynak yetersizliği sebebiyle mümkün olmadığından 400 öğrenciye anket uygulanmıştır. Geri gelen anketlerden 384’ü ile değerlendirme yapılmış ve anket formlarının bilgisayar ortamına aktarılması Nisan-Mayıs 2019 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

1. Ampirik Bulgular

Araştırmada kişisel bilgi formu ve Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeğinden elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmesinde Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 20.0 paket programı kullanılmıştır.

Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeğinin her bir alt faktöründe yer alan maddelere ait betimsel istatistikler frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma aracılığıyla belirlenmiştir.

Üniversite öğrencilerinin Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeği’nden elde ettikleri puanların araştırmada kullanılan bağımsız değişkenlere göre anlamlı fark gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla kullanılacak olan testlerin belirlenmesi amacıyla her bir değişken için bağımlı değişkene ait puanların normal dağılıp dağılmadığı

Kolmogorov Smirnov testi ile kontrol edilmiştir. Normal dağılım varsayımının sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi amacıyla uygulanan Kolmogorov Smirnov testine ait sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur

Tablo 7. Kolmogorov Smirnov testi sonuçları

				Kolmogorov Smirnov	
	Değişken		Kategori	İstatistik	p
Termal Turizm Geleceği Algısı	Cinsiyet	Güçlü Yönler	Erkek	0,190	0,110
			Kadın	0,165	0,102
		Zayıf Yönler	Erkek	0,053	0,062
			Kadın	0,105	0,086
		Fırsatlar	Erkek	0,173	0,105
			Kadın	0,165	0,099
		Tehditler	Erkek	0,102	0,109
			Kadın	0,121	0,088
Termal Turizm Geleceği Algısı	Yaş	Güçlü Yönler	18-25 arası	0,179	,000
			26-30 arası	0,228	,000
			31-35 arası	0,209	,061
			36 ve üzeri	0,328	.
		Zayıf Yönler	18-25 arası	0,052	,070
			26-30 arası	0,120	,004
			31-35 arası	0,199	,090
			36 ve üzeri	0,351	.
		Fırsatlar	18-25 arası	0,166	,000
			26-30 arası	0,176	,000
			31-35 arası	0,154	,200*
			36 ve üzeri	0,385	.
		Tehditler	18-25 arası	0,086	,000
			26-30 arası	0,168	,000
			31-35 arası	0,112	,200*
			36 ve üzeri	0,175	.
Termal Turizm Geleceği Algısı	Medeni Durum	Güçlü Yönler	Evli	0,238	0,120
			Bekâr	0,194	0,112
		Zayıf Yönler	Evli	0,246	0,132
			Bekâr	0,050	0,056
		Fırsatlar	Evli	0,179	0,105
			Bekâr	0,161	0,098
		Tehditler	Evli	0,156	0,087
			Bekâr	0,091	0,063
Termal Turizm Geleceği Algısı	Eğitim Düzeyi	Güçlü Yönler	Ön Lisans	0,159	0,000
			Lisans	0,209	0,000
			Yüksek Lisans	0,236	0,200
			Doktora	0,328	.
		Zayıf Yönler	Ön Lisans	0,081	0,004
			Lisans	0,062	0,084
			Yüksek Lisans	0,248	0,200
			Doktora	0,351	.
		Fırsatlar	Ön Lisans	0,182	0,000
			Lisans	0,123	0,000
			Yüksek Lisans	0,238	0,200
			Doktora	0,385	.
		Tehditler	Ön Lisans	0,107	0,000
			Lisans	0,105	0,000
			Yüksek Lisans	0,194	0,200
			Doktora	0,175	.
Termal Turizm Geleceği Algısı	Bölüm	Güçlü Yönler	Turizm	0,173	0,161
			Jeoloji	0,201	0,166
			Sondaj	0,215	0,082
		Zayıf Yönler	Turizm	0,075	0,058

	Fırsatlar	Jeoloji	0,062	0,077
		Sondaj	0,087	0,059
		Turizm	0,190	0,104
		Jeoloji	0,124	0,115
	Tehditler	Sondaj	0,233	0,200
		Turizm	0,102	0,111
		Jeoloji	0,099	0,082
		Sondaj	0,142	0,173

Tablo 7’de verilen Kolmogorov Smirnov testine ait sonuçlar incelendiğinde, katılımcıların Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeği’nden aldıkları puanların cinsiyet, medeni durum ve bölüm değişkenlerinin her bir kategorisi için normal dağıldığı, fakat yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerinin en az bir kategorisi için normal dağılım göstermediği görülmektedir. Bu yüzden, katılımcıların Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeği’nden aldıkları puanların cinsiyet, medeni durum ve bölüm değişkenlerine göre anlamlı fark gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla normal dağılım varsayımı sağlandığında kullanılabilen parametrik testler bağımsız örneklem t testi ve tek faktörlü ANOVA kullanılmıştır. Katılımcıların Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeği’nden aldıkları puanların yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı fark gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla normal dağılım varsayımı sağlanmadığında kullanılabilen parametrik olmayan bir test olan Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgularına geçilmeden önce örneklem grubuna ait bazı betimsel istatistikler sunulmuştur.

Tablo 8. Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, eğitim alınan bölüm değişkenlerine dair betimsel istatistikler

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	147	38,4
Erkek	236	61,6
Yaş		
18-25 arası	278	72,6
26-30 arası	86	22,5
31-35 arası	16	4,2
36 ve üstü	3	0,8
Medeni Durum		
Evli	45	11,7
Bekâr	338	88,3
Eğitim Düzeyi		
Önlisans	192	50,1
Lisans	182	47,5
Yüksek Lisans	6	1,6
Doktora	3	0,8
Bölüm		
Turizm	141	36,8
Jeoloji	215	56,1
Sondaj	27	7,0
Toplam	383	100

Katılımcıların %61,6’sı erkek (n=236) ve %38,4’ü (n=147) kadındır. Araştırmaya dâhil edilen bireylerin %72,6’sının

(n=278) yaş aralığı 18-25, %22,5’inin (n=86) 26-30, %4,2’sinin (n=16) 31-35 ve %0,8’inin (n=3) 36 ve üstü olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %11,7’si (n=45) evli iken %88,3’ü (n=338) bekârdır. Katılımcıların %50,1’i (n=192) önlisans, %47,5’i (n=182) lisans, %1,6’sı (n=6) lisansüstü, %0,8 (n=3) doktora programlarında eğitimine devam etmektedir. Araştırmaya dâhil edilen öğrencilerin %36,8’i (n=141) Turizm bölümünde, 56,1’i (n=215) Sondaj bölümünde, %7’si ise Sondaj bölümünde öğrenim görmektedir.

Ölçeğe Ait Geçerlik ve Güvenirlik Analizi

Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeği’nin geçerliğini kanıtlamak adına açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesi için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi yapılmadan önce verilerin açımlayıcı faktör analizinin varsayımlarına uygunluğu kontrol edilmiştir.

Tek değişkenli normallik varsayımı betimsel istatistiklerden çarpıklık ve basıklık katsayıları yoluyla incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin [-2,2] aralığında olması tek değişkenli normallik varsayımının

sağlandığını gösterir (George ve Mallery, 2010). Ölçekte bulunun tüm maddeler için çarpıklık ve basıklık katsayısı değerlerinin [-2,2] arasında yer aldığı görülmüş ve bu durum tek değişkenli normallik varsayımının sağlandığı şeklinde yorumlanmıştır. Çok değişkenli normallik varsayımı Bartlett Küresellik Testi ile kontrol edilmiştir. Bartlett küresellik Testi sonucu anlamlı çıkmıştır (= 17410,344, $p<.01$) Bu da ölçek için çok değişkenli normallik varsayımının sağlandığını gösterir. Çok değişkenli normallik varsayımının sağlanmış olması, doğrusallık varsayımının da sağlandığı şeklinde yorumlanmaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Çoklu bağlantı problemini sınamak için Tolerans değerleri incelenmiş ve bu değerlerin maddelerin tümü için 0.1’den büyük olduğu görülmüştür. Bu durum çoklu bağlantı problemi olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğunun belirlenmesi için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. Test sonucunda 0.871 değeri elde edilmiştir. Literatürde 0.80-0.90 arası değerler “iyi” olarak yorumlandığından (Çokluk ve diğ., 2012) verilerin faktör analizine uygun olduğuna karar verilmiştir. Faktör analizi uygulanırken döndürme yöntemi olarak varimax yöntemi kullanılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 9’de sunulmuştur.

Tablo 9. Sosyal Yardım ve Hizmetler Algısı Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Özdeğer	Açıklanan Varyans (%)
1	8,945	18,635
2	7,700	16,042
3	7,143	14,882
4	5,337	11,119
Toplam		60,678

Tablo 9'e göre,yetersiz faktör yükü veya binişiklik gerekçesiyle herhangi bir madde çıkartılmadığı durumda dört faktör ölçeğe ait varyansın % 60,678'ini açıklamaktadır. Açıklanan varyans oranının yüksekliği, geliştirilen ölçeğin faktör yapısının gücünü gösterir. Çok faktörlü desenlerde açıklanan varyansın %60 olması yeterli görülmektedir

(Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Bu durumda, ölçeğe ait dört faktörlü yapının açıklanmış olduğu %60,678'lik varyansın yeterli olduğu ifade edilebilir.

Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeği'ne ait maddelerin faktör yük değerleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 10. Maddelelere Ait Faktör Yük Değerlerini Gösteren Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

Madde	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
M1		0,573		
M2		0,850		
M3		0,717		
M4		0,888		
M5		0,869		
M6		0,843		
M7		0,871		
M8		0,758		
M9		0,828		
M10		0,784		
M11		0,751		
M12	0,754			
M13	0,679			
M14	0,759			
M15	0,743			
M16	0,636			
M17	0,720			
M18	0,575			
M19	0,758			
M20	0,680			
M21	0,717			
M22	0,710			
M23	0,628			
M24	0,680			
M25	0,551			
M26	0,746			
M27	0,754			
M28	0,714			
M29			0,350	
M30			0,820	
M31			0,790	
M32			0,795	
M33			0,754	
M34			0,323	
M35			0,878	
M36			0,833	
M37			0,872	
M38			0,822	
M39			0,806	
M40			0,778	
M41				0,758
M42				0,788
M43				0,790

M44				0,712
M45				0,739
M46				0,734
M47				0,821
M48				0,818

Faktör yük değeri maddenin faktörle olan ilişkisini açıklamak için kullanılan bir katsayıdır. Tabachnick ve Fidell (2001)'e göre, maddelerin ait oldukları faktör altındaki yükleri en az 0.32 olmalıdır. Bu yüzden, bu araştırmada her bir maddenin yük değerinin en az 0.32 olması gerektiği ölçütü kabul edilmiştir. Maddelerin faktör yük değerleri incelendiğinde tüm maddelerin faktör yük değerleri 0,32'nin üzerinde olduğunda ölçekten herhangi bir madde çıkarılmamış ve ölçeğe son hali verilmiştir.

Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeği'nin güvenilirliğini kanıtlamak adına ölçeğe ait Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler boyutları için

sırasıyla 0,953, 0,940, 0,917 ve 0,928 Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Alanyazına göre, Cronbach alfa katsayısı için 0,90'ın üzerindeki değerler mükemmel kabul edildiğinden ölçekten elde edilen verilerin güvenilir olduğu ifade edilebilir (Kandemir vd., 2024; Cinel ve Kandemir, 2020). Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda elde edilen bulgular hep birlikte değerlendirildiğinde Termal Turizmin Geleceği Algısı Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir olduğu ve bu çalışmada kullanılmasında herhangi bir engel olmadığı sonucuna varılmıştır.

Kırşehir ili termal turizminin güçlü yönlerine yönelik katılımcı görüşlerine ait frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma bilgileri Tablo 11'te sunulmuştur.

Tablo 11. Kırşehir ili termal turizminin güçlü yönlerine yönelik katılımcı görüşleri

	Maddeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum		S.S
1.	Termal turizm alanında İl'in son yıllarda popülaritesinin artması	71 %18,5	71 %18,5	87 %22,7	119 %31,1	35 %9,1	2,93	1,26
2.	Devam eden termal turizm yatırımları	37 %9,7	49 %12,8	52 %13,6	177 %46,2	68 %17,8	3,49	1,20
3.	İl'de sağlık turizmine uygun zengin doğal kaynakların varlığı	36 %9,4	56 %14,6	74 %19,3	158 %41,3	59 %15,4	3,54	1,18
4.	Gelişen dünya turizmi ve Türkiye'nin AB adaylığı	32 %8,4	40 %10,4	58 %15,1	193 %50,4	60 %15,7	3,22	1,12
5.	İl'in var olan termal turizm imajı	31 %8,1	54 %14,1	51 %13,3	172 %44,9	75 %19,6	3,53	1,18
6.	İl'de üniversitenin olması	29 %7,6	31 %8,1	68 %17,8	189 %49,3	66 %17,2	3,60	1,09
7.	İl insanının konukseverliği	41 %10,7	40 %10,4	44 %11,5	194 %50,7	64 %16,7	3,52	1,19
8.	İl'de yapılan festival ve çeşitli aktivitelerin termal turizme katkı sağlaması	88 %22,9	65 %16,9	50 %13,1	126 %32,8	54 %14,1	2,88	1,20
9.	İlin coğrafi konumu ve pazara/pazarlara yakınlık	50 %13,1	44 %11,5	50 %13,1	186 %48,6	53 %13,8	3,38	1,23
10.	Turizmi yönlendirecek	35 %9,1	62 %16,2	63 %16,4	167 %43,6	56 %14,6	3,38	1,18

	kalifiye işgücünün varlığı							
11.	Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın turizmi bütün yıla yayma politikalarının İl'in termal turizmine katkı sağlaması	46 %9,1	45 %16,2	55 %16,4	179 %43,6	58 %14,6	3,41	1,22
	Genel Aritmetik Ortalama						3,44	

Kırşehir ili termal turizminin güçlü yönlerine ilişkin katılımcı görüşlerinin değerlendirildiği Tablo 11 incelendiğinde Kırşehir'de üniversite olmasının ($X = 3,60$, $s.s=1,09$) en güçlü yön olarak değerlendirildiği görülmektedir. Kırşehir ili termal turizminde güçlü yönler olarak değerlendirilen bir diğer önemli unsur ise İl'de sağlık turizmine uygun zengin doğal kaynakların varlığıdır ($X = 3,54$, $s.s=1,18$).

Tablo 11'teki sonuçlar ışığında, Kırşehir ili termal turizminde güçlü yönler kapsamında diğer unsurlara göre yönlerine yönelik katılımcı görüşlerine ait frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma bilgileri Tablo 6'da sunulmuştur.

daha az dikkate alınan unsurlar ilde yapılan festival ve çeşitli aktivitelerin termal turizme katkı sağlaması ($X = 2,88$, $s.s=1,19$), termal turizm alanında ilin son yıllarda popülaritesinin artması ($X = 2,93$, $s.s=1,26$) ve gelişen dünya turizmi ve AB adaylığı şeklindedir ($X = 3,22$, $s.s=1,12$).

Kırşehir İli Termal Turizminin Zayıf Yönlerine Yönelik Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi; Kırşehir ili termal turizminin zayıf

Tablo 12. Kırşehir ili termal turizminin zayıf yönlerine yönelik katılımcı görüşleri

	Maddeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katlıyorum	Kesinlikle Katlıyorum		S.S
12.	İlin üst yapısının termal turizm için yeterli olmaması	16 %4,2	157 %41	50 %13,1	106 %27,7	54 %14,1	3,06	1,19
13.	İlin alt yapısının termal turizm için yeterli olmaması	32 %8,4	112 %29,2	70 %18,3	118 %30,8	51 %13,3	3,11	1,20
14.	Turistik yerlerdeki temizlik ve hijyen sorunları	23 %6	135 %35,2	64 %16,7	110 %28,7	51 %13,3	3,08	1,18
15.	İl'deki seyahat acentalarının misyonlarını yeterince gerçekleştirememeleri	34 %8,9	148 %38,6	66 %17,2	89 %23,2	46 %12	2,90	1,20
16.	Konaklama işletmelerinin doluluk oranlarının düşük olması	39 %10,2	92 %24	77 %20,1	121 %31,6	54 %14,1	3,15	1,22
17.	İl'deki kamu ve yerel yönetimlerin termal turizmin gelişimi açısından yeterli katkı sağlayamaması /istekli olmaması.	42 %11	153 %39,9	57 %14,9	88 %23	43 %11,2	2,83	1,22
18.	Termal turizme yönelik hizmet kalitesinin yetersizliği	57 %14,9	87 %22,7	107 %27,9	91 %23,8	41 %10,7	2,92	1,21
19.	İl'e ait turizm kalkınma (master) planlamasının olmaması	17 %4,4	114 %29,8	64 %16,7	127 %33,2	61 %15,9	3,16	1,17

20.	Kurumlar arasında eşgüdümde görülen eksiklikler	34 %8,9	80 %20,9	74 %19,3	138 %36	57 %14,9	3,17	1,20
21.	Termal turizme yönelik stratejik planlamanın olmayışı	21 %5,5	94 %24,5	77 %20,1	134 %35	57 %14,9	3,19	1,15
22.	Bürokratik engeller	35 %9,1	108 %28,2	77 %20,1	111 %29	52 %13,6	3,09	1,21
23.	Termal turizme yönelik pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği	45 %11,7	74 %19,3	65 %17	138 %36	61 %15,9	3,25	1,26
24.	Kentin termal turizm imajının zayıflığı	37 %9,7	134 %35	66 %17,2	94 %24,5	52 %13,6	2,97	1,23
25.	Termal turizmde kamu teşviklerinden yeterince yararlanamama	54 %14,1	79 %20,6	106 %27,7	97 %25,3	47 %12,3	3,01	1,23
26.	Termal turizmde yaşanan finansman sorunları	36 %9,4	133 %34,7	72 %18,8	105 %27,4	37 %9,7	2,93	1,17
27.	Turizm bilincinin yeterince gelişmemesi	32 %8,4	113 %29,5	82 %21,4	111 %29	45 %11,7	3,16	1,17
28.	Pazarlama kaynak ve kanallarının yetersizliği	72 %18,8	78 %20,4	45 %11,7	142 %37,1	46 %12	3,03	1,34
	Genel Aritmetik Ortalama						3,10	

Kırşehir ili termal turizminin zayıf yönlerine ilişkin katılımcı görüşlerinin değerlendirildiği Tablo 12 incelendiğinde termal turizme yönelik pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliğinin ($X = 3,25$, $s.s = 1,26$) en zayıf yön olarak değerlendirildiği görülmektedir. Kırşehir ili termal turizmde zayıf yönler olarak değerlendirilen bir diğer önemli unsur ise termal turizme yönelik stratejik planlamanın olmayışıdır ($X = 3,19$, $s.s = 1,15$).

Tablo 12'deki sonuçlar ışığında, Kırşehir ili termal turizmde zayıf yönler kapsamında diğer unsurlara göre daha az dikkate alınan unsurlar ildeki kamu ve yerel yönetimlerin termal turizmin gelişimi açısından yeterli katkı sağlayamaması /istekli olmaması ($X = 2,83$, $s.s = 1,22$), ildeki seyahat acentalarının misyonlarını yeterince gerçekleştirememeleri ($X = 2,90$, $s.s = 1,20$) ve termal turizme

yönelik hizmet kalitesinin yetersizliği şeklindedir ($X = 2,92$, $s.s = 1,21$).

Kırşehir ili termal turizminin zayıf yönlerine ilişkin katılımcı görüşlerini belirten Tablo 6 genel olarak incelendiğinde ise ilde termal turizmden istenilen faydanın sağlanması için kurumlar arası eşgüdüm eksikliği, termal turizm bilincinin gelişmemiş olması, termal turizme yönelik stratejik planlama eksikliği, pazarlama ve tanıtım eksiklikleri unsurları üzerinde iyileştirmeler yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Kırşehir ili termal turizmi fırsatlarına yönelik katılımcı görüşlerine ait frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma bilgileri Tablo 7'da sunulmuştur

Tablo 13. Kırşehir ili termal turizm fırsatlarına yönelik katılımcı görüşleri

	Maddeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum		s.s
29.	İl'in kamuoyundaki "termal turizm başkenti" imajı	128 %33,4	32 %8,4	29 %7,6	110 %28,7	84 %21,9	2,97	1,60
30.	İl'deki termal konaklama işletmelerinin kalite olarak gelişmesi	15 %3,9	17 %4,4	38 %9,9	138 %36	175 %45,7	4,06	1,22
31.	İl'deki termal konaklama işletmelerinin sayısı olarak gelişmesi	11 %3	19 %5,1	45 %11,7	130 %33,9	158 %46,1	4,04	1,25

32.	Termal turizme olan ilginin artması	32 %8,4	28 %7,3	31 %8,1	165 %43,1	127 %33,2	3,85	1,19
33.	Termal turizm faaliyetlerine katılımın hızlı gelişmesi	32 %8,4	65 %9,1	64 %16,7	113 %29,5	139 %36,3	3,76	1,26
34.	Bölgenin rakip termal turizm bölgelerine göre gelişmiş olması	129 %33,7	19 %5	64 %16,7	109 %28,5	62 %16,2	2,88	1,52
35.	İlin ekonomik, sosyo-kültürel gelişmesinde termal turizmin katkısı	28 %7,3	37 %9,7	31 %8,1	148 %38,6	139 %36,3	3,86	1,21
36.	Termal turizm alanında yeni pazarlara girme potansiyelinin olması	18 %4,7	17 %4,4	32 %8,4	172 %44,9	144 %37,6	3,96	1,02
37.	Termal turizmin yılın on iki ayı yapılan bir turizm olması	15 %3,9	38 %9,9	45 %11,7	161 %42	124 %32,4	3,89	1,08
38.	Termal turizmde istihdam edilebilecek dinamik bir nüfusun varlığı	31 %8,1	31 %8,1	29 %7,6	170 %44,4	122 %31,9	3,83	1,19
39.	İl'de devam eden havaalanı yatırımının olması	13 %3,4	34 %8,9	78 %20,4	135 %35,2	123 %32,1	4,07	1,07
40.	Termal turizmde değişen müşteri istek ve ihtiyaçları	34 %8,9	21 %5,5	71 %18,5	154 %40,2	103 %26,9	3,70	1,17
	Genel Aritmetik Ortalama						3,70	

Kırşehir ili termal turizmi fırsatlarına ilişkin katılımcı görüşlerinin değerlendirildiği Tablo 13 incelendiğinde İl'de devam eden havaalanı yatırımının olmasının (X =4,07, s.s=1,07) en önemli fırsat olarak değerlendirildiği görülmektedir. Kırşehir ili termal turizmdeki fırsatlar kapsamında değerlendirilen diğer önemli unsurlar ise ildeki termal konaklama işletmelerinin kalite olarak gelişmesi (X =4,06, s.s=1,22) ve ildeki termal konaklama işletmelerinin sayı olarak gelişmesidir (X =4,04, s.s=1,25) Tablo 13'deki sonuçlar ışığında, Kırşehir ili termal turizmde zayıf yönler

kapsamında diğer unsurlara göre daha az dikkate alınan unsurlar ildeki kamu ve yerel yönetimlerin termal turizmin gelişimi açısından yeterli katkı sağlayamaması /istekli olmaması (X=2,83, s.s=1,22), ildeki seyahat acentalarının misyonlarını yeterince gerçekleştirememeleri (X=2,90, s.s=1,260) ve termal turizme yönelik hizmet kalitesinin yetersizliği şeklindedir (X =2,92, s.s=1,21). Kırşehir ili termal turizmi tehditlerine yönelik katılımcı görüşlerine ait frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma bilgileri Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 14. Kırşehir ili termal turizm tehditlerine yönelik katılımcı görüşleri

	Maddeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum		s.s
41.	Ekonomik dalgalanmalar	31 %8,1	65 %17	99 %25,8	160 %41,8	28 %7,3	3,23	1,07
42.	Gelecekte doğal kaynakların ve çevrenin tahrip olma riski	32 %8,4	79 %20,6	92 %24	146 %38,1	34 %8,9	3,24	1,11
43.	Karar alıcıların termal turizm alanındaki uzman görüşlerine başvurmaması	31 %8,1	89 %23,2	84 %21,79	151 %39,4	28 %7,3	3,14	1,10
44.	Yeni termal turizm bölgelerinin turizm	36 %9,4	88 %23	93 %24,3	136 %35,5	30 %7,8	3,09	1,12

	pazarına girmesi							
45.	İmar sorunlarının termal turizmi olumsuz yönde etkilemesi	32 %8,4	94 %24,5	111 %29	118 %30,8	28 %7,3	3,04	1,08
46.	Kalifiye personelin diğer turizm bölgelerine göçü	55 %14,4	74 %19,3	117 %30,5	118 %30,8	19 %5	2,92	1,12
47.	Seyahat acentalarının artan pazarlık güçleri	33 %8,6	65 %17	114 %29,8	149 %38,9	22 %5,7	3,16	1,05
48.	Termal turizmde müşterilerin artan pazarlık güçleri	42 %11	83 %21,7	97 %25,3	139 %36,93	22 %5,7	3,04	1,11
	Genel Aritmetik Ortalama						3,10	

Kırşehir ili termal turizmi tehditlerine ilişkin katılımcı görüşlerinin değerlendirildiği Tablo 14 incelendiğinde gelecekte doğal kaynakların ve çevrenin tahrip olma riskinin ($X=3,24$, $s.s=1,11$) en önemli tehdit olarak değerlendirildiği görülmektedir. Kırşehir ili termal turizmde tehdit olarak değerlendirilen bir diğer önemli unsur ise ekonomik dalgalanmalardır ($X=3,23$, $s.s=1,07$).

Tablo 14'deki sonuçlar ışığında, Kırşehir ili termal turizmne yönelik tehditler kapsamında diğer unsurlara göre daha az dikkate alınan unsurlar kalifiye personelin diğer turizm bölgelerine göçü ($X=2,92$, $s.s=1,12$), termal turizmde müşterilerin artan pazarlık güçleri ($X=3,04$, $s.s=1,11$) ve imar sorunlarının termal turizmi olumsuz yönde etkilemesi şeklindedir ($X=3,04$, $s.s=1,08$).

SONUÇ

Jeotermal kaynakların turizmde kullanımı, Kırşehir ve benzeri bölgeler için büyük fırsatlar sunmaktadır. Termal turizmin geliştirilmesi hem yerel ekonomiyi canlandırmakta hem de sağlık turizmi açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Kırşehir örneği üzerinden yapılan değerlendirmeler, jeotermal kaynakların turizmde etkin kullanımının bölgesel kalkınmaya olan olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kamu ve özel sektörün iş birliği içinde çalışarak termal turizmi daha da geliştirmesi ve sürdürülebilir kılması önem arz etmektedir.

Kırşehir ilinde Jeotermal kaynakların turizmde değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırma 383 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler aşağıda özetlenmiştir. Kırşehir ilinde termal turizmin gelişmesinde ilde üniversitesinin bulunması ve sağlık turizmi için doğal kaynakların bulunması en güçlü yön olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılar festival vb. aktiviteler, termal turizmde ilin popülaritesinin artması, Türkiye'nin AB adaylığı ve gelişen dünya turizmini ise Kırşehir ilinde

termal turizmin artmasına etkisini daha az olarak belirtmişlerdir.

Kırşehir ilinin termal turizmdeki zayıf yönleri, termal turizmin pazarlanması ve tanıtımının yetersizliği ile termal turizme yönelik stratejik planlamanın olmayışı olarak değerlendirmektedirler. Kırşehir ilinde bulunan kamu ve yerel yönetimlerinin katkı sağlamaması ya da istekli olmaması, seyahat acentalarının misyonlarını yeterince gerçekleştirmemeleri ve hizmet kalitesinin yetersizliği ise ilin termal turizmdeki zayıf noktaları arasında katılımcılar tarafından daha az önemsenmektedir. Katılımcılar termal turizmin gelişmesi için; kurumların işbirliği ve eşgüdümlü olması gerektiği, termal turizm ile ilgili farkındalık gelişmesi, stratejik planlamanın eksik olduğu, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin eksik olduğunu, özellikle bu alanlarda iyileştirmelerin yapılması gerektiğine dikkat çekmektedirler. Kırşehir ilinin jeotermal turizmi açısından önemli fırsatları; havaalanı yatırımının olması, konaklama işletmelerinin gelişmesi ve sayılarının artmasının jeotermal turizmin gelişmesine katkı sağlayacağını belirtmektedirler. Kırşehir ilinin jeotermal turizmi açısından daha az bulunan fırsatları; rakip termal bölgelere göre gelişmiş olması, kamuoyundaki "termal turizm başkenti" imajı olarak belirtmişlerdir.

Kırşehir ilinde jeotermal turizme ilişkin en önemli tehditler ise kaynakların ve çevrenin tahrip ediliyor olması ve ekonomik dalgalanmalar olarak belirlenmiştir. Kalifiye personelin diğer turizm bölgelerine göçü ile imar sorunlarının termal turizmi olumsuz yönde etkilemesi ise en az önemli bulunan tehditler olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların Kırşehir ili turizminin güçlü yönlerine yönelik görüşleri cinsiyete, eğitim görülen bölüme göre anlamlı fark göstermektedir ($p<0,05$). Kadınların Kırşehir ili turizminin güçlü yönlerine yönelik görüşleri erkeklerin görüşlerinden anlamlı bir şekilde daha olumludur. Turizm bölümlerinde okuyan öğrencilerin Kırşehir ili turizminin güçlü yönlerine

yönelik görüşleri Jeoloji ve sondaj bölümünde okuyan öğrencilerin görüşlerinden anlamlı bir şekilde daha olumludur.

Katılımcıların Kırşehir ili turizminin zayıf yönlerine yönelik görüşleri medeni duruma, eğitim düzeyine göre anlamlı fark göstermektedir ($p<0,05$). Buna göre, bekâr katılımcıların Kırşehir ili turizminin zayıf yönlerine yönelik görüşleri evli katılımcıların görüşlerinden daha olumsuzdur. Ön lisans mezunu olan katılımcıların Kırşehir ili turizminin zayıf yönlerine yönelik görüşleri diğer katılımcıların görüşlerinden daha olumludur.

Katılımcıların Kırşehir ili turizm tehditlerine yönelik görüşleri medeni duruma göre anlamlı fark göstermektedir ($p<0,05$). Buna göre, bekâr katılımcıların Kırşehir ili turizminin tehditlerine yönelik görüşleri evli katılımcıların görüşlerinden daha olumludur.

Katılımcıların Kırşehir ili turizminin zayıf yönlerine yönelik görüşleri bölüme göre anlamlı fark göstermektedir ($p<0,05$). Buna göre, sondaj bölümünde okuyan öğrencilerin Kırşehir ili turizminin zayıf yönlerine yönelik görüşleri turizm ve jeoloji bölümünde okuyan öğrencilerden daha olumsuzdur.

Katılımcıların Kırşehir ili turizminin zayıf yönlerine, fırsatlarına, tehditlerine yönelik görüşleri cinsiyete, göre anlamlı fark göstermemektedir ($p>0,05$).

Katılımcıların Kırşehir ili turizminin güçlü yönlerine, zayıf yönlerine, fırsatlarına ve tehditlerine yönelik görüşleri yaşa göre anlamlı fark göstermemektedir ($p>0,05$).

Katılımcıların Kırşehir ili turizminin güçlü yönlerine ve fırsatlarına yönelik görüşleri medeni duruma göre anlamlı fark göstermemektedir ($p>0,05$).

Katılımcıların Kırşehir ili turizminin güçlü yönlerine, fırsatlarına ve tehditlerine yönelik görüşleri eğitim düzeyine göre anlamlı fark göstermemektedir ($p>0,05$).

Elde edilen sonuçlara göre jeotermal kaynakların değerlendirilmesi için ilin güçlü bulunan kaynakların etkili kullanılması, zayıf yönlerin geliştirilmesi, fırsatların değerlendirilmesi ve tehditlerin önlenmesi ile jeotermal turizmin gelişmesine önemli katkılar sunulabilecektir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler incelendiğinde üniversite öğrencilerinin Kırşehir’de termal turizmin durumu ve gelişimi ile ilgili algılarının olumlu olduğu, bununla birlikte ilin termal turizm açısından yeterince tanınmadığı algısına sahip oldukları bulunmuştur.

Termal turizmin öneminin farkında olan üniversite öğrencilerinin bu termal turizmi geliştirmeye yönelik çalışmalarının desteklenmesi oldukça önemli olarak değerlendirilmektedir.

Bundan sonraki çalışmalarda:

Termal turizmin durumu ve gelişmesi ile ilgili üniversite öğrencileri ile yapılacak çalışmalarda farklı bağımsız değişkenler ile algı arasındaki ilişkinin incelenmesi, Üniversite öğrencileri ile yapılacak çalışmaların nitel

yöntemlerle desteklenmesi ve algılarının derinlemesine incelenmesi önerilmektedir.

Katılımcıların Kırşehir ilinin termal turizmin durumu ve geleceğine yönelik algı düzeylerinin olumlu olduğunun belirlendiği araştırmada, yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim görülen bölüm ile öğrencilerin algılarının ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Termal turizmin öneminin farkında olan üniversite öğrencilerinin bu termal turizmi geliştirmeye yönelik çalışmalarının desteklenmesi oldukça önemli değerlendirilmektedir.

Bundan sonraki çalışmalarda:

Termal turizmin durumu ve gelişmesi ile ilgili üniversite öğrencileri ile yapılacak çalışmalarda farklı bağımsız değişkenler ile algı arasındaki ilişkinin incelenmesi, Üniversite öğrencileri ile yapılacak çalışmaların nitel yöntemlerle desteklenmesi ve algılarının derinlemesine incelenmesi önerilmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma Dr. Muharrem AVCI danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

KAYNAKLAR

- Acur G. (2018). *Termal turizmde müşteri ilişkileri yönetiminin önemi: Kızılcahamam örneği*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akbulut G. (2010). Türkiye’de kaplıca turizmi ve sorunları, Gaziantep Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 35-54.
- Akkuş İ., Alan h. (2016), *Türkiye’nin jeotermal kaynakları, projeksiyonlar, sorunlar ve öneriler raporu*. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayınları: Ankara.
- Aksu C. ve Aktuğ E. (2011). *Güney ege bölgesi termal turizm araştırma raporu*, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Güney Ege Kalkınma Ajansı, 42.
- Akyol F. (2013). *Otel işletmelerinde hizmet kalitesi: Kırşehir ilinde bir araştırma*. Yüksek lisans tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Alkan B. (2007), *Güney Marmara Bölümü’nde jeotermal kaynaklardan faydalanma, sorunlar ve öneriler*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan K. (2008). *Türkiye’de kongre turizmini geliştirme imkânları*. İTO Yayınları, 34, İstanbul.
- Ayaz N. ve Apak Ö. C. (2017). Kış turizmine katılan yerli turistlerin seyahat motivasyonları ve seyahat memnuniyetleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 79-94.
- Aydemir B. ve Kılıç S.N. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de üçüncü yaş turizmi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3),18-28.

Aydoğdu E.S. (2015). *Sağlık turizminde Ankara'nın marka bir kent olması için izlenecek stratejiler konusunda yönetici görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bahar O. (2006). Turizm sektörünün Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisi: var analizi yaklaşımı, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13 (2), 137-150.

Barca M., Akdeve E. ve Balay İ. G. (2013). Türkiye sağlık turizm sektörünün analizi ve strateji önerileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 64-92.

Bastem S. (1997), *Termal turizmi ve Erzurum'un termal potansiyeli*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Belber B. G. Ve Turan A. (2015). Termal turizm işletmelerinde, turistik tüketicilerin tatmin düzeylerine etki eden faktörlerin belirlenmesi: Kırşehir İli Üzerine. *Journal of Business Research Turk*, 7(3), 457-481.

Bucak T. ve Özkaya E. (2013), Çanakkale ilinin termal turizm potansiyeli, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 7-23.

Bülbül F. (2015). *Sağlık turizminin Türkiye'deki gelişimi*. Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Canik B., Çelik M. ve Arıgün Z. (2000). Jeotermal enerji, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 59, Ankara.

Cemek M., Aydingöz M. ve Konuk, M. (2005). Jeotermal enerji ve Afyon bölgesinin jeotermal enerji potansiyeli, *Makine Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 1, 39-48.

Çetin T. (2011). *Termal turizm potansiyeli açısından Kozaklı (Nevşehir) kaplıcaları*, Turkish studies international periodical for the languages, terature and history of Turkish or Turkic, 6(1), 899-924.

Çetinçelik M. (1970), Dünya'da ve Türkiye'de jeotermik enerji durumu, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Türkiye Jeoloji Bülteni*, 13(1), 44-58.

Çevirgen, A. (1996). *Termal kür merkezlerinin rekreatif amaçlı gelişimi ve örnek bir uygulama*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü (2016). *2016 yılı Kırşehir il çevre durum raporu*, Kırşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü.

Çımat A. ve Bahar O. (2003). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri ve önemi üzerine bir değerlendirme, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 6 (1), 1-18.

Çiçek R. ve Avderen S. (2013). Sağlık turizmi açısından İç Anadolu Bölgesi'ndeki kaplıca ve termal tesislerin mevcut yapısının ve potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir araştırma, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(25), 25-35.

Çimen H. ve Kılıç G. (2003). *Kış turizminin bölge ekonomisine katkısı*. Türkiye'nin alternatif turizm potansiyeli ve güncel sorunları konferansı, Çankırı.

Çontu, M. (2006). *Alternatif turizm çeşitleri ve Kızılcahamam termal turizmi örneği*. Yüksek lisan tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Dinçer G. (2015). *Termal konaklama işletmelerinin beş güç modeli ile rekabetçilik analizi ve rekabet stratejilerinin değerlendirilmesi bir alan çalışması*. Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Edinsel S ve Adıgüzel O. (2014). Türkiye'nin sağlık turizmi açısından son beş yıldaki dünya ülkeleri içindeki konumu ve gelişmeleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (2), 167-190.

Emekli G. (2005). Avrupa Birliği'nde turizm politikaları ve Türkiye'de kültürel turizm, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 99-107.

Fettahoğlu B. Ş. (2010). Ayder (Rize) termal ve yayla turizm bölgesinin termal koruma ve turizm gelişimi açısından değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Gençer T.R., Demir, C. ve Aycan A. (2008). Kayak merkezlerindeki spor turistlerinin hizmet kalitesi algılarını etkileyen değişkenler. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 8 (2), 437-450.

Gökbunar R. ve Gündüz T. (2014). Yaşlı sağlığında kaplıcanın önemi. *Ankara Akupunktur ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi*, 2 (2), 14-21.

Göyün D. (2001). *Kızılcahamam Sey kaplıcalarının termal turizm açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gülen K. G. ve Demirci S. (2012). Türkiye'de sağlık turizmi sektörü. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 39, 214.

Gülmez Z. (2012). *Türkiye'de ve dünyada sağlık turizmi ve çeşitleri: sağlık turizminin ülkemizdeki mevcut durumu ve bazı ülkelerle kıyaslanması*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gürün M. (2014). *termal turizm işletmelerine gelen ziyaretçilerin tatmin düzeylerinin destinasyon sadakati üzerindeki etkisi: Niğde Çiftehane Kaplıcaları'nda bir uygulama*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Kandemir, H., Alkın, M., & Önem, H. B. (2024). D Tipi Kişilik Yapısının Kompulsif Satın Alma Davranışına Etkisinde Finansal İyi Oluşun Düzenleyici Rolü. *Fiscaoeconomia*, 8(3), 1453-1471.

Cinel, M. O., & Kandemir, H. (2020). Müsamahacı ve kısıtlayıcı örgüt kültürünün çalışanların iş tatmini üzerine etkisinde lider-üye etkileşiminin aracılık etkisi: perakende sektörü üzerine bir araştırma. *Politik Ekonomik Kuram*, 4(2), 187-199.

Kaymakçıoğlu F. ve Çirkin Tamer, (2005), *jeotermal enerjinin değerlendirilmesi ve elektrik üretimi*, III. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu Bildirileri, Mersin.

Kırkbir F. (2007). *Türkiye’de termal turizm pazarlamasında müşteri sadakatine yönelik yapısal bir model önerisi*. Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon.

Kiremit, Ş. A. (2008). *Turizmin gelişiminde bir alternatif olarak medikal turizm: Bir sağlık kuruluşunda araştırma*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kolomoyets S. (2010). *Hukuki açıdan yenilenebilir enerji kaynaklarından jeotermal enerji: Avrupa Birliği ve Türkiye örneği*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kozak, N. (1992), Termal turizm işletmeciliği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 33-38.

Kozak N., Kozak M.A. ve Kozak M. (2014). *Genel turizm, ilkeler, kavramlar*, 15.Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Endüstriyel Hammaddeler Alt Komisyonu Jeotermal Enerji Çalışma Grubu Raporu T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayın No: Dpt : 2441.

Özdemir T. (2001). *Afyon ili termal turizm potansiyeli*. Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Özer Ö. ve Songur C. (2013). Türkiye'nin dünya sağlık turizmindeki yeri ve ekonomik boyutu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 69-81.

Özsarı S. H. ve Karatana Ö. (2013). Sağlık turizmi açısından Türkiye'nin durumu, *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*(J Kartal TR), 24(2), 136-144.

Öztürk M. ve Bayat M. (2011). Uluslararası turizm hareketlerinde sağlık turizminin rolü ve kalite çalışmalarının önemi bir literatür çalışması, *Kahramanmaraş İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 135-156.

Öztürk Y. ve Yazıcıoğlu İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetlerine yönelik teorik bir çalışma, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitimi Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 183-195.

Pınar İ. (1991). Turizmde kaplıcaların yeri ve önemi. *Turizm Dünyası Dergisi*, İstanbul, 27.

Poyraz M. (2012). *Kırşehir'in jeotermal kaynakları ve bunların ekonomik potansiyelleri*. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu, Hatay.

Sayhan S. (2006). Kırşehir il merkezindeki jeotermal suların fiziksel ve kimyasal özelliklerinin zamana bağli olarak değişimlerinin incelenmesi ve coğrafi açıdan önemi. *Coğrafya Dergisi*, 14, 76-93.

Taşkın E. ve Şener H. Y. (2013). Sağlık turizm markası: Kütahya, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 253-260.

Tunçsiper B. ve Kaşlı M. (2008). Termal turizmin ekonomik etkileri: Gönen Örneği, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 120-135.

Türksoy A. Ve Türksoy S. S. (2010). Termal turizmin geliştirilmesi kapsamında Çeşme ilçesi termal kaynaklarının değerlendirilmesi, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10 (2), 699-725.

TÜSİAD (2014), Türkiye’de alternatif turizmin gelişimine yönelik değerlendirmeler, İstanbul.

T.C. Kırşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Terme Kaplıca, <http://www.kirsehirkulturturizm.gov.tr/TR-196426/terme-kaplica.html> Erişim Tarihi 07.04.2019

T.C. Kırşehir Valiliği, termal sular ve kaplıcalarımız, <http://www.kirsehir.gov.tr/termal-sular-ve-kaplicalarimiz-sehir-kartlari-erisim-tarihi-06.04.2019> T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007), Türkiye Turizm Stratejisi (2023), Ankara.

T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı (2007). Termal Turizm Master Planı (2007-2023), Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2015), Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018), Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı, Ankara.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Kırşehir İl Şube Müdürlüğü (2016). Kırşehir ilinde tabiat turizmi master planı (2016 – 2019), Kırşehir

Uygun H. (2008). Konya ilinin termal turizm potansiyeli. Yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Uygun M. S. ve Baykan E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 30-49.

Yıldırım S. (1997), Üçüncü yaş turizmi ve bunun Türkiye açısından değerlendirilmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8 (1-2), 77-81.

Yonar G. (2007). *Jeotermal enerji ile ısıtılan Kütahya ili Simav ilçesindeki ısıtma sisteminin çevresel etkilerinin değerlendirilmesi ve uygulanması gereken yenilikler*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zengin B. ve Eker N. (2016). Sakarya ili termal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 165-181.

PİSIDİA BÖLGESİ SAGALASSOS ANTİK KENTİ TAPINAK MİMARİSİ

Esmâ Bakan^{1*} 

Özet: Günümüz Türkiye'sinin Burdur ili Ağlasun ilçesinin 7 km kuzeyinde, Pisidia bölgesinin engebeli arazisinde yer alan antik Sagalassos kenti, Helenistik ve Roma dönemlerinin yenilikçi ve çeşitli mimari uygulamalarının bir kanıtı olarak durmaktadır. Dramatik dağ manzarası ve stratejik konumuyla bu şehir, geç Helenistik dönemden Roma İmparatorluğu'na kadar önemli bir kentsel merkez olarak gelişti. Sagalassos'un tapınak mimarisi yalnızca sakinlerinin dini coşkusunu yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda gelişimini şekillendiren sanatsal ve kültürel alışverişleri de bünyesinde barındırır. Sagalassos'ta da dört adet tapınak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmamızda, Antik Yunan ve Roma mimarlığında kullanılmış olan kent merkezinin yukarı bölümünde Helenistik döneme ait olan Bouletherion ve heroonun batısında yer alan Dor düzenli tapınak, Aşağı Agora'nın batısındaki doğal bir tepe üzerinde yer alan Apollon Klaros Tapınağı, Sagalassos'un güneyinde yer alan İskender Tepesi olarak isimlendirilen tepenin kuzeyindeki Antoninus Pius Tapınağı ve son olarak Sagalassos kentinin kuzey batısında yer alan Dionysos Tapınağı (E1 Bazilikası) incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmamız Sagalassos'un tarihi bağlamını inceleyecek, tapınaklarının ayırt edici mimari özelliklerini keşfedecek ve bu kutsal yapıların doğasında bulunan sembolizmi ve işlevselliği analiz edecek ve böylece Sagalassos'un antik mimari alanındaki derin mirasını aydınlatacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Sagalassos, Tapınak.

PISIDIA REGION SAGALASSOS ANCIENT CITY TEMPLE ARCHITECTURE

Abstract: The ancient city of Sagalassos, located 7 km north of the Aglasun district of the Burdur province of modern-day Turkey, in the rugged terrain of the Pisidia region, stands as a testament to the innovative and diverse architectural practices of the Hellenistic and Roman periods. With its dramatic mountain scenery and strategic location, this city flourished as an important urban centre from the late Hellenistic period until the Roman Empire. The temple architecture of Sagalassos not only reflects the religious fervour of its inhabitants, but also embodies the artistic and cultural exchanges that shaped its development. There are four temples in Sagalassos. In this study, the Doric temple to the west of the Bouletherion and heroon belonging to the Hellenistic period in the upper part of the city centre, which was used in Ancient Greek and Roman architecture, the Temple of Apollon Klaros on a natural hill to the west of the Lower Agora, the Temple of Antoninus Pius in the north of the hill called Alexander Hill in the south of Sagalassos, and finally the Temple of Dionysus (Basilica E1) in the north-west of Sagalassos are examined. Furthermore, this study will examine the historical context of Sagalassos, explore the distinctive architectural features of its temples and analyse the symbolism and functionality inherent in these sacred structures, thus illuminating Sagalassos' profound heritage in the field of ancient architecture.

Key Words: Pisidia, Sagalassos, Temple.

¹**Adres:** Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur, Türkiye

Sorumlu Yazar: esmaabakan@gmail.com

Atıf: Bakan, E. (2024). Pisidia Bölgesi Sagalassos Antik Kenti Tapınak Mimarisi. *Tamga Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 19-24.

GİRİŞ

Sagalassos'un tapınak mimarisine değinmeden önce tarihi bağlamını anlamak gerekir. Toros Dağları'nın yükselen zirveleriyle çevrili bir vadiye yer alan Sagalassos, ticaret ve kültürel alışverişi kolaylaştıran benzersiz bir coğrafi konumdan yararlanmıştır. Şehir, engebeli arazisi ve su kaynaklarına stratejik erişimiyle karakterize edilen Pisidia bölgesinde önemli bir yerleşim yeri olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel olarak Sagalassos, Büyük İskender'in Helenistik halefleri(ardılları) ve daha sonra Romalılar da dahil olmak üzere çeşitli medeniyetlerden etkilenmiş ve her biri mimari stilinde silinmez bir iz bırakmıştır. Bu çeşitli kültürel etkilerin birleşimi, şehrin kentel düzeninde ve özellikle tapınaklarında kamu binalarında belirgindir. Pisidia Bölgesi'nin en önemli yerleşmelerinden biri olan Sagalassos, Burdur ili, Ağlasun ilçesinin 7 km kuzeyinde yer almaktadır. Kent, 1700 metre yükseklikte Akdağ'ın güney yamacında kurulmuştur. Sagalassos, yazılı kaynaklarda ilk defa Büyük İskender'in M.Ö. 333 yılındaki doğu seferiyle ilgili olarak Arrianos'un Anabasis eserinde geçmektedir (Arrianos 1; 28; 2; 8). Sagalassos kenti (M.Ö. 323) Büyük İskenderin ölümünün ardından, (M.Ö.320-301) Alketas ve Antigonos Monophtalmos kontrolünde M.Ö. 133 yılına kadar Seleukos ve Bergama Krallığı egemenliği devam etmiştir. Sonrasında diğer Pisidia kentleri gibi en parlak dönemi M.Ö 25 Roma İmparatorlar çağında olmuştur. Bizans döneminde ise piskoposluk merkezi olmuş sonrasında kent terkedilmiştir (Büyükkolancı, 1996).

Genel olarak kentin mimari yapılarına bakıldığında zaman Sagalassos kenti Roma döneminin ve Helenistik dönemin etkilerini gösteren zengin bir mirasa sahiptir. Şehir, özellikle etkileyici yapılarıyla tanınır. Kentin bazı önemli mimari yapıları şu şekildedir: Şehrin merkezi meydanı olan ve sosyal ve ticari etkinlikler için kullanılan agora, Çeşitli kamu binaları ve sütunlu galerilerle çevrilidir. Şehirdeki en büyük yapılarından biri olan amfi tiyatro, yaklaşık 9.000 kişilik kapasiteye sahiptir ve iyi korunmuş durumdadır. Roma dönemine ait bu yapı, tiyatro oyunları ve diğer gösteriler için kullanılıyordu. M.S.120 yılında yapımına başlanan ve M.S 165 yılında tamamlanan imparatorluk hamamı bulunmaktadır. Bunlar, Roma dönemi sosyal yaşamının önemli bir parçasıydı. Hamamlar genellikle sıcaklık ve soğukluk bölümleri ile birlikte gelir. Ticaret ve yönetim işlevleri için kullanılan bu büyük bina, genellikle bazilikal planla inşa edilmiştir ve agora'nın bir parçası olarak işlev gören basilica bulunur. Ayrıca kentte, M.S 120 yılında Titus Flavius Severianus Neon'un kaybettiği babasına ithafen yaptırdığı Yukarı Agora'nın kuzeydoğusunda yer alan kütüphane yer almaktadır (Talloen,2021:301-315; Talloen ve Waelkens, 2004: 181-187; Waelkens, 2015; Soslu, 2021).

Çalışmamızda bahsi geçen tapınaklar ile ilgili verilere ulaşılmasını sağlayan ilk detaylı bilimsel inceleme, 1884 ve 1885 yıllarında Sagalassos'ta araştırma kampanyaları düzenleyen avukat, sanat tarihçisi ve arkeolog Polonyalı Kont Karol Lanckoronski tarafından gerçekleştirildi (Torun, E.-

Poblome, J. 2015). Yapılan bu detaylı araştırmada Dor düzenli tapınağı haricinde Apollon Klorios ve Antoninus Pius tapınakları incelenmiştir. Sagalassos Yukarı Agora yakında günümüzde Macellum denilen yer yuvarlak planlı tapınak olarak tanımlanmıştır (Büyükkolancı, 1996). 1966-1969 yıllarında Daria de Bernardi Ferrero kent üzerinde incelemeler yapmıştır. 1972 ve 1976 yıllarında yalnızca Kuzeybatı Heroonu çalışmak üzere Robert Fleischer ekibi ile çalışmaları yürütmüş ve 1979 yılında sonuçlarını yayınlamıştır(Fleischer, 1974). 1982 yılından itibaren Stephen Mitchell tarafından yönetilen Pisidia Projesine Belçikalı Arkeolog Marc Waelkens'de katılmış ve Sagalassos'a 1986 yılında tekrar Pisidia yüzey araştırması nedeniyle gitmiş, burada 1989 yılına kadar çalışmıştır. Bu çalışma neticesinde Dor düzenli tapınak, Apollon Klarios tapınağı, Antoninus Pius tapınakları ele alınmıştır (Waelkens, 1993a). 1991 yılından sonra Marc Waelkens'in öğrencisi Lutgarde Vandeput tarafından yapılan doktora çalışmasında Dionysos Tapınağı (E1 Bazilikası) süslemeleri hakkında çalışma yapılmıştır. Bu çalışma ayrıca Pisidya bölgesinde Roma dönemi süsleme üzerine yapılan en detaylı çalışmalardan biri olmaktadır (Erciyas, 2022). Günümüzde kazı çalışması Belçika Katolik Leuven Üniversitesi Öğretim Üyesi olan Doç. Dr. Peter Louis Mariette Talloen başkanlığında devam etmektedir.

Sagalassos'taki tapınak mimarisinin sembolizmi ve işlevselliği, salt estetiğin ötesine geçerek şehrin dini ve sosyal yapısında temel unsurlar olarak hizmet etmektedir. Tapınaklar yalnızca ibadet yerleri değil, aynı zamanda sosyal etkileşimi ve medeni kimliği besleyen ortak buluşma alanlarıydı. Ayrıntılı heykeller ve yazıtlarla süslenmiş etkileyici yapıları, içlerinde onurlandırılan tanrıların gücünü ve otoritesini aktararak ilahi olan ile toplum arasındaki ilişkiyi güçlendiriyordu. Dahası, bu tapınakların iç mekanları genellikle çeşitli tanrıları ve mitolojik anlatıları tasvir eden freskler ve mozaikler de dahil olmak üzere zengin sanatsal ifadeler içeriyordu. Bu sanatsal unsurlar, ibadet edenleri eğitmek ve ilham vermek, manevi bağlantılarını derinleştirmek ve aynı zamanda yerel zanaatkarların sanatsal yeteneklerini sergilemek için hizmet ediyordu. Sagalassos tapınakları bu nedenle kutsalın ve sosyal olanın iç içe geçtiği, kültürel kimliğin ve toplum bütünlüğünün ifadesine olanak tanıyan çok yönlü mekanlar olarak işlev görüyordu. Dini önemin sanatsal ve toplumsal işlevsellelikle harmanlanması, Sagalassos'un tapınak mimarisini tarihçiler ve arkeologlar için her daim ilgi çekici bir konu haline getirmiştir.

KENTTEKİ MIMARİ YAPILAR

1.Dor Düzenli Tapınak

Antik Yunan ve Roma mimarlığında kullanılmış olan Dor düzenli tapınak kent merkezinin yukarı bölümünde Helenistik döneme ait olan Bouletherion ve heroonun batısında yer almaktadır. Tapınak Zeus'a adanmıştır. M.Ö 50-25 yılları arasında inşa edilen bu tapınak, Pisidia bölgesindeki baş tanrı Zeus'a ithaf edilmiştir. 1885 ve 1886'da Polonyalı Kont Karol Lanckoronski, Pisidia ve Pamphyliya'ya iki keşif gezisi düzenlemiştir. Sagalassos Dor tapınağında ilk araştırma

Lanckoronski ekibi tarafından yapılmıştır. Yapılan ilk araştırmalarda tapınak kültü bilinmediği için 'R' harfi ile gösterilmiş ismi de R tapınağı, başkaları tarafında ise Dor Tapınağı adı verilmiştir (Akkurnaz, 2007).

Yaklaşık 20-40 metre polygonal teknik ile örülmüş teras üzerinde kuzey-güney doğrultusunda uzanmış tapınağın ön cephesi güneye bakmaktadır. Yani şehir merkezine bakacak şekilde konuşlandırılmıştır. Dor düzenine sahip olan bu tapınak in antis planlıdır. Tapınağın Doğu ve Batı yan duvarları architra bölümüne kadar sağlam kalmıştır. Tapınağın asıl ölçüleri 12.80x8.60 metredir. Altta ön cepheden merdivenle çıkılan 1.26 metre yükseklikte alt ve üstü silmeli podium(kaide) bulunmaktadır. Podiumun altında ise iki basamaktan oluşan krepiş yer almaktadır.

Bu bölgede yapılan kazılarda ortaya çıkan adak eşyası, bu kült hakkında çeşitli yorumların yapılmasına yol açmıştır. Sunulan adakların arasında atlı heykeller önemli bir yer tutmaktadır. At sırtındaki bu figürler, bölgede tapınılan yerel bir tanrı olan Kakasbos ile ilişkilidir. Bu nedenle bazı araştırmacılar bu tapınağı Kakasbos tapınağı olarak tanımlamaktadır. Tapınağın Kakasbos kültüründe tanımlanan baş tanrı Zeus'a ya da onun yarı ölümsüz oğlu Herakles'e adandığına inanmaktadır. Üstelik bazı araştırmacılar ise bu tapınağı Zeus Tapınağı da demişlerdir. Tapınağın olduğu alanın kazı çalışmaları sırasında burasının temenos duvarı ile çevrili ve doğu tarafında ise propylaiona sahip kutsal bir alan olduğu anlaşılmıştır. M. Waelkens'de 1990-1992 yıllarında ilk kazı çalışmalarını bu tapınakta yürütmüştür (Mitchell-Waelkens 1987, 43; Waelkens 1997, 252; Vandeput 1997, 21).

Tapınağın inşasında kent etrafından getirtilen kireçtaşı ocağından getirilen rengi sarımtırak beyaz renkli, mermer benzer blok taşlar kullanılmıştır.

Dor düzeni, Antik çağın en eski düzeni olarak ve ilk çağlardan beri katı kuralları olduğu bilinir. Lakin mevcut kaynaklara bakıldığında zaman tartışmaya açıktır. Dor düzeni Arkaik çağlardan bu yana İon düzeninden etkilenmiştir (Büyüközer, 2019: 102-165).

2.Apollon Klarios Tapınağı

Apollon Klarios antik kutsal alanı Aşağı Agora'nın batısındaki doğal bir tepe üzerinde yer alır ve çokgen duvardan oluşmuş etkileyici basamaklı teras duvarla batıya doğru uzanır. Başlangıçta kutsal alan yaklaşık 59 x 52 metre alana sahip bir tapınak içermektedir. Kutsal alan etrafında İon düzenli portikoların varlığı bilinmektedir. Portikoların giriş kısmından bir tanesi doğuda diğeri ise kuzeybatıda bulunmaktadır. Doğu girişi aşağı inen merdiven ile Aşağı Agoraya bağlandığı M. Waelkens'in araştırmaları sonucu ortaya çıkmıştır (Büyüközer, 1996).

Tapınağı ait ilk araştırmalar Lanckoronski ekibi tarafından yapılmıştır. Tapınağın ön cephesinde bulunan dört arkhitrav bloğu üzerindeki yazıtı çözerek tapınağın Apollon Klarios ve imparatorlar kültürüne adanmış olduğu saptanmıştır. Adayan ise Flavius Collega, eşi ve ailesi tarafından olduğu ortaya çıkmıştır (Lanckoronski, 1892). Sonraki araştırma ise H. Rott ve W. Deichmann tarafından yapılmıştır. Ardından M. Waelkens tarafından yapılan araştırma sonucunda yapının üç evre geçirdiği ortaya çıkartılmıştır. Temenos duvarının ilk olarak doğu merkez girişini ve kuzeybatı girişini araştırmış ve burada gösterilen Dor ve İon karışımı stildeki kapı ve pencerelerin Augustus dönemine ait olduğunu tespit etmiştir (Mitchell,

1986b: 70). M. Waelkens ayrıyeten bazilika içerisinde bulmuş olduğu İon düzenli sütun parçası ile tapınağın Augustus dönemi yapısı olduğunu öne sürmüştür. Sonra araştırmacı Vandeput'da bu görüşü doğrulamaktadır.

Apollon Klarios tapınağı inşası bazı araştırmacılar tarafından M.Ö. 27- M.S. 14 yılları arası Augustus Dönemi'ne bazıları tarafından ise M.S. 100'lere tarihlendirilen tapınağının tekrar düzenlenmesi ise M.S. 98-117 yılları arası Traianus Dönemi'nde olabileceği belirtilmektedir. Son yenilenmesi ise M.S. 103-104 yılları arası Asia Eyaleti atası olarak adlandırılan Consül C. Aquilius Proculus tarafından yapılmış olduğu belirtilmiştir. Yenileme sonrası "*Apollon Klarios ve İlâhî Augusti*"ye olan bağlılığını içeren bir yazıt eklenip onurlandırılmış olduğundan söz edilmiştir. Yine Apollon Klarios tapınağının kitabesinde; Apollon Klarios'a, ilahî imparatorlara ve tapınağın onarımını finanse eden ve imparator kültürünün başrahibi Titus Flavius Collega'ya, eşi Flavia Longilla'ya ve ailesine olan bağlılıktan söz edilmiş olduğu belirtilir (Talloe ve Waelkens, 2004: 175-177; Waelkens, 2015: 188; Işın, 2014: 94; Sönmez, 2020:121). 1994 yılında, Sagalassos'un Aşağı Agorası'nın batı yamacında bir mezarlık keşfedilmiştir (Waelkens vd., 1997: 205-214). Daha sonra 2008 yılına kadar yapılan kazılar, bu mezarlığın Aşağı Agora'ya doğudan bakan tepede yer alan eski Apollon Klarios tapınağının doğu ve güneyine kadar uzandığını ortaya çıkarmıştır (Waelkens vd., 2000: 362-384; Ricaut & Waelkens, 2008: 535-564). M.Ö I. yüzyılın son on yıllarına tarihlenen bu İon peripteros tapınak daha sonra tamamen sökülmüş ve devşirme malzeme, belki de beşinci yüzyıl gibi erken bir tarihte, aynı yerde bir Hristiyan bazilikal kilisesi için kullanılmıştır. M.S V. yüzyılın sonları ile VI. yüzyılın başlarında üç bölümlü bir bazilikaya dönüştürülmüştür (Talloe & Vercauteren, 2011: 368-370; Burrell, 2004: 267). Tapınağın kendisi daha sonra tamamen sökülmüş ve devşirme malzeme, belki de beşinci yüzyıl gibi erken bir tarihte, aynı yerde bir Hristiyan bazilikal kilisesi için kullanılmıştır İmparatorluk döneminin ortalarında anıtın geçirdiği köklü bir tadilata tarihlenen yapı kitabesinde ise şu ifadeler yer almaktadır: "[.....] Proklos (Proculus) en saygıdeğer 'hêgemon (vali) iken", *Vespasianus'tan beri 'belediye' imparator kültürüne de hizmet eden bu ince süslü ama küçük tapınak bir 'peripteros' a dönüştürülmüş ve 'Apollon Klarios, Theoi Sebastoi ve patris'e (vatan)' adanmıştı* "T. Fl(avius) Collega, karısı Fl(avia) Longilla ve Diomedes'in çocukları [.....Hermo]laos ve Collega'nın babası ve annesi Ados (?) (genitive case) ile birlikte kendi imkânlarını ve Collega'nın archiereus olduğu dönemde topladığı 10.000 denarii'yi kullanarak. Fl(avius) Collega'nın kendisi ve kardeşi T. Fl(avius) [Va]rus, Fl(avius) Diomedes'in aracılığı [.....] ve... .. aracılığıyla 'naos'un duvarlarının 'skoutlosis'ini (kaplama, büyük olasılıkla mermer) (bağışladılar)." (Waelkens, 2015: 181). Bu dönemde Hristiyan bazilikası yedinci yüzyılda meydana gelen bir depremde hasar görmüş ve muhtemelen yerleşimin çekirdeği güneye kayınca eski şehrin diğer kısımları gibi bir süreliğine terk edilmiştir. Burada, imparatorluk kültürünün eski kutsal alanının temenosu yeni bir yerleşimin merkezi haline gelmiştir (Poblome vd., 2017). En azından on birinci yüzyıla gelindiğinde, Apollon Klarios alanının dini işlevi, eski bazilikanın kabuğu içine daha küçük bir yapı, muhtemelen bir şapel inşa edildiğinde yeniden tesis edilmiştir. Bu tarih, duvar içindeki sıkıştırılmış toprak ve alt tabakasının zemin seviyesinden çıkarılan Bizans bronz sikkeleri tarafından anlaşılmaktadır (Talloe, 2007: 327-330). Tapınağın cella ve temenos duvarları M.S. 5 ve 6. yüzyıllarda tamamen sökülerek bazilika duvarlarında

kullanılmıştır. Yani Apollon Klarios tapınağı MS 5.-6. yüzyılda büyük bir kilise haline dönüştürülmüştür. Bu sebepten dolayı tapınağın planı sağlıklı yapılamamıştır. Sadece tapınağın ön cephesinin restitüsyonu yapılabilmektedir. Apollon Klarios tapınağının yapımında mermere benzer kireçtaşı kullanılmıştır.

Nymphaeon'da 3 metre yüksekliğindeki Apollon Klarios tapınağındaki kült heykeli Apollon'u bir tahtta otururken göstermektedir. Başında defne çelengi vardır. Himation omuzlardan göğse kadar uzanmış, her iki ucunda yuvarlak fibula bulunur ve tanrının sırtını ve kalçasını tamamen kaplar şekilde tasvir edilmiştir. Ayrıca Apollon'un göğsü ve karnı çıplak ve Kitara'yı sol elinde tutmaktadır. Binanın tarihi nedeniyle Nymphaeum'da duran heykelin M.S. 128 ile 129 yılları arasındaki Hadrianus dönemine ait olduğu düşünülmektedir (Akar Tanrıver, 2009). Üzeri çıplak oturan Apollon Kitharodos figürünün kökeni M.Ö. 6. yy'a kadar uzanmaktadır ve Flashar, Apollon Klarios'un bu tipteki ilk büyük ölçekli heykel olduğunu iddia etmektedir. (Flashar, 1992: 147).

Apollon Klarios Tapınağı, klasik Yunan tapınak planına göre düzenlenmiştir. Tapınakta, bir Cella (kutsal oda) ve çevresinde sütunlarla çevrili bir peristil (sütunlu galeri) bulunur. Tapınak, Dor düzeninde sütunlarla desteklenmiştir. Tapınakta, hem Hellenistik hem de erken Roma dönemine ait süslemeler ve heykeller içermektedir. Bu süslemeler, dini ritüeller ve tanrı Apollon'un önemini yansıtır. Cella, tapınağın ana kutsal alanı olarak hizmet vermektedir. İç mekânda, Apollon Klarios'a adanmış bir heykel bulunmaktaydı. Apollon Klarios tapınağı, özellikle kehanet ve iyileşme ile ilişkilendirilirdi. Tapınak, bu nedenle hem yerel halk hem de ziyaretçiler için dini bir merkezdi. Tapınakta çeşitli dini törenler ve ritüeller yapıldı. Apollon Klarios'un etkisi, kehanet ve iyileşme arayan bireyler için önemli bir ibadet merkezi olmuştur (Waelkens, 2019; Talloen vd., 2019: 485-506).

3. Antoninus Pius Tapınağı

Antoninus Pius Tapınağı konum olarak, Sagalassos'un güneyinde yer alan İskender Tepesi olarak isimlendirilen tepenin kuzey tarafındaki yıkık alanda bulunan, dikdörtgen biçiminde 70 metre karelik dikdörtgen biçiminde bir avluya inşa edilmiştir (Talloen ve Waelkens, 2004: 177-179). Tapınağın inşa edildiği dönemle ilgili farklı görüşler vardır. G. Hirshchfeld 1879 yılında yapmış olduğu araştırmalar neticesinde tapınağın Traianus dönemine ait olabileceğini söylemiştir (Hirshchfeld, 1880). Ancak Hadrianus'un Sagalassos'u Pisidia'nın resmi din merkezi ilan etmesi ve verdiği ünvanlar sonucunda Sagalassoslular tarafından yaptırılmıştır. Sagalassoslular tarafından Antoninus Pius'a, "*sumpans oikos*" (bütün ev, aile?) ve "*theoi patrioi*" (vatan tanrısı) sıfatlarıyla adanmış olduğu ve inşasının Hadrianus döneminin ikinci yarısına tekabül ettiği belirtilmiştir. Fakat sonrası Lanckoronski ve ekibinin 1884 ve 1885 yıllarında yapılan kazılar sonucunda yazıtın tümüyle bulunmasının ardından tapınağın İmparator Divus Hadrianus ve İmparator Antoninus Pius'a adanmış olduğunu ortaya çıkarmıştır (Lanckoronski, 1892:180). Tapınağın inşa tarihlenmesinin bir diğer kanıtı ise friz bloğu üzerinde yer alan kıvrık dal motiflerinin yer almasıdır. Bu tür frizlerin benzerleri Hadrianus dönemiyle tarihlenen Kütahya'da bulunan Aizonai Tiyatrosu sahne binası, Milet Agora Kapısı, Aydın ilindeki Aphrodisias Hamamı frizleri, İzmir Ephesos Hadrianus Tapınağı ve Side N1 tapınağındaki friz sütunları ile benzerlik göstermektedir (Serdaroğlu, 2004:123). Buna ek olarak

Sagalassos Dionysos (E1 Bazilikası) tapınağı kuzeydoğusundaki Antoninus Pius tapınağı frizleri ve çevresindeki friz bloklarındaki işlemlerde aynıdır. Dionysos tapınağı çevresindeki friz bloklarındaki incipave ve ion kymationu süslemeleri Antoninus Pius Dönemi özelliklerini göstermektedir. Vandeput bu sebeple de Antoninus Pius Tapınağında yer alan süsleme stillerine dayanarak tapınağı Antoninus Pius Dönemi ilk yıllarına dayandırmaktadır (Vandeput, 1997: 75).

Kutsal alanın ortasında yer alan Antoninus Pius tapınağı genel olarak 26.80x13.80 metre ebatlarındadır. Batı-doğu doğrultusunda inşa edilen tapınak 6x11 sütunlu peripteros planlıdır. Sütun yüksekliği 6,52 metre olan başlıkları ise Korint tarzındadır (Aslan, 2015: 29; Waelkens, 2005: 277). Tapınağın batı ve güney kenarları kısmen daha iyi korunmuştur. Tapınak büyük tonozlu mekânlardan oluşan 80x55 m ölçülerile kentin en büyük yapısidir. Tapınağın bulunmuş olduğu tepenin etrafı 7.20 metrelik portikolar ile çevrelenmiştir. Tapınağın Batı tarafından propylon ile girilmektedir. Tapınak, Peripteros plan ve Korint düzenlidir. Tapınağın ön cephesi yalnızca temelleri kalmıştır ve batıya bakmaktadır. Tümüyle yıkılmış ve parçaları etrafa dağılmış olan tapınağın planı, yer yer sağlam kalan stylobat blokları ve kısmen ayakta kalan cella duvarlarından çıkartılmıştır. Korint düzenli sütun başlıkları akantus yaprağı ve filiz frizleriyle süslenmiştir (Büyükkolancı 1996; Gülbay, 2009: 139).

M. Waelkens, 1989 yılından itibaren tapınakta yapmış olduğu araştırmaları rapor halinde yayımlayıp tapınak süslemesinin kalitesinden bahsetmiştir. Waelkens, "*bunlar yerli taşçı ustalarının hayranlık uyandırıcı yapıtlarından biri sayılmalıdır*" şeklinde dile getirir (Waelkens, 1990a).

Antoninus Pius Tapınağı, Roma döneminde İmparator kültü çerçevesinde dini ve siyasi bir öneme sahipti. Roma İmparatorları, yaşamları boyunca ya da ölümünden sonra tanrısallaştırılır ve onlara adanmış tapınaklar inşa edilirdi. Bu tapınaklar, sadece imparatora tapınma yerleri değil, aynı zamanda halkın imparatora olan sadakatini ve bağlılığını göstermek için dini ritüellerin yapıldığı yerlerdi. Antoninus Pius Tapınağı'nda, İmparator Antoninus Pius'un onuruna düzenli olarak dini törenler yapıldı. Bu törenler, imparatorun tanrısal statüsünü kutlamak ve onun yönetiminin kutsanmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilirdi. İmparator kültü, Roma İmparatorluğu'nun Asya eyaletlerinde de güçlü bir şekilde hissedildiği için, bu tür tapınaklar halkın imparatora sadakatini göstermek adına bir araçtı (Price, 1984; Boatwright, 2000; Mitchell, 1993; Waelkens, 2003). Sagalassos'un en bilinen yapılarından biri olan Antoninus Pius Tapınağı, Roma imparatorlarına adanmış bir yapı olarak, imparatorluk kültürünün yaygınlaştığı bir dönemi simgeler. İmparator Antoninus Pius'a adanmış olması, Roma'da yaygın olan imparator tapınının yerel halk tarafından da kabul gördüğünü ve benimsendiğini gösterir.

4. Dionysos Tapınağı (E1 Bazilikası)

Dionysos tapınağı Sagalassos'un kuzey batısında yer almaktadır. Tapınak M.S. 5.yüzyıla tarihlenmiş ve deprem nedeniyle tahrip olduğuna değinilmiş, Dionysos ve Antoninus Pius tapınaklarından devşirme parçalar getirilip doğu duvarında kullanıldığı düşünülmüştür. Lakin Büyükkolancı'nın Pisidia bölgesi tapınakları üzerine yapmış olduğu doktora çalışmasında yapının altında temelleri daha eskiye dayanan Dionysos tapınağı olduğu ortaya atılmıştır (Koçel Erdem, 1995). Tapınağın kesin tarihi tartışma konusudur. Tapınağı Hadrianus Dönemi'ne

tarihlendiren Vandeput sütun başlıkları, arşitrav ve frizler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Tezini desteklemek için Korint düzenli alçı başlıkları Vandeput tarafından benzer yapılarla karşılaştırılmıştır. Vandeput sonraki yayımladığı çalışmalarında tapınağın inşasının Geç Hadrianus Dönemi'nde başladığını ve Erken Antoninus Pius Dönemi'nde tamamlandığını belirtmektedir. Buna kanıt olarak ise, plaster başlık üzerindeki yaprak loblarının dizilişini ve akantusun genel özellikleri ile Hadrianus Dönemi'nde karşılaşılanlar arasındaki farklılığı içermektedir. Büyükkolancı da, Vandeput'un önceki görüşünü kabul edip tapınağı Hadrianus Dönemi'ne tarihlendirmiştir (Büyükkolancı, 1996: 93).

Tapınağın ilk araştırılması Lanckoronski ve ekibi tarafından yapılmış olup yapının Pagan dönemi yapı malzemesiyle eşleştiği ortaya konulmuştur. Bazilika duvarlarında kullanılmış olan düzgün blok üzerindeki numaralar bunun kanıtı niteliğindedir. Sagalassos'ta bulunan diğer yapılarda şimdiye kadar görülmeyen bu numara sistemi ile taşların sırası ve sıra içlerindeki yerlerinin belirlenmesi için kullanılmıştır (Lanckoronski, 1892). Ayrıca Arkaik ve Klasik Dönemlerde ilk kez Roma İmparatorluk Dönemi'nde görülen Dionysos Tapınağı duvarlarında M.S. 6. Yüzyıla tarihlendirilen Pergamon tipi bezeme görülmüştür (Önem, 2018). Tapınağın kuzey ve doğu kesiminde bulunan frizlerin Antoninus Pius Tapınağı frizleri ile benzerlik göstermesi sebebiyle araştırmacılar tarafından malzemelerin oradan geldiği görüşü ortaya atılmıştır (Vandeput, 1993a: 93). Ayrıca tapınağın kuzey-doğu kesimini oluşturan iki duvarın eski Dionysos Tapınağı ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Bazilikanın yapımı aşamasında tapınağın orijinal plan dokusu bozulduğundan dolayı plan hususunda yorum yapmak güçtür (Waelkens, 1993: 93).

SONUÇ

Pisidia bölgesinin önemli kentlerinden biri olan Sagalassos'daki tapınaklarla alakalı bilgilerimiz bölgede yapılmış olan kazılar neticesinde ortaya çıkmış Hellen ve Roma Dönemlerine ait olan anıt, kitabe ve sikkeler ile antik ve modern tarihçilerin eserlerinden elde etmekteyiz.

Sagalassos halkının inançları, doğrudan şehirdeki sosyal yapı ve ekonomik duruma da yansımıştır. Tanrıların insanlara yardım ettiğine, şehrin korunması ve refahına katkıda bulunduğu inanılırdı. Roma İmparatorluk dönemi boyunca şehirlerde imparatorluk kültüne dayalı tapınakların yayılması, imparatorun tanrısal bir varlık olarak görülmesine neden olmuş, bu da yerel halkın hem politik hem de dini kimliğini şekillendirmiştir.

Sagalassos antik kentinin tapınak mimarisi, Pisidia bölgesinin tarihi, kültürel ve dini dinamiklerine dair derin bir bakış açısı sunmaktadır. Stratejik coğrafi konumundan karmaşık mimari özelliklerine ve tapınaklarının çok yönlü rollerine kadar, Sagalassos antik yaratıcılığın ve sanatsal ifadenin dikkate değer bir örneği olarak durmaktadır. Bu şehir yalnızca zamanının çeşitli etkilerini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda antik medeniyetlerin incelenmesinde yankılanmaya devam eden mimari uygulamalarının kalıcı mirasına bir anıt görevi görür. Zengin sembolizmi ve işlevselliğiyle Sagalassos tapınakları, antik dünyadaki insan deneyiminin karmaşıklıklarını anlamak için hayati bir bağlantı olmaya devam ediyor ve bizi bu olağanüstü şehri şekillendiren kültürel mirasın derinliklerini keşfetmeye davet ediyor. Sagalassos'taki tapınaklar, günümüze kadar iyi bir şekilde korunmuş olmasına rağmen, sürekli olarak restorasyon ve korunma çalışmaları gerekmektedir. Bu tapınakların araştırılması, antik Roma mimarisinin ve Pisidia

bölgesinin tarihinin anlaşılması açısından büyük önem taşır. Ayrıca, bu çalışmalar, gelecekteki arkeolojik ve tarihsel araştırmalar için de değerli veriler sunar.

KAYNAKÇA

Aslan, Kübra, (2015), Anadolu'da Antoninler Dönemi Mimarisi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Burrell, B., (2004). Sagalassos: In Pisidia. In Neokoroi: Greek Cities And Roman Emperors, Pp. 266-269. Brill.

Büyükkolancı, M. (1997), Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarlığı (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 1996).

Büyükozer, Z. Gider. (2019). "Anadolu Dor Mimarisi: MÖ 4. Yüzyıl", Arkhaia Anatolika 2, 102-165.

Boatwright, Mary T. (2000), *Hadrian And The Cities Of The Roman Empire*. Princeton University Press.

Erciyas, Burcu. (2021). "Prof. Marc Waelkens Anısına", Anadolu Araştırmaları-Anatolian Research, 25.

Fleischer, R., (1974). Sagalassos'ta Untersuchungen 1972. *Türk Arkeoloji Dergisi* (36), 45-48.

Flashar, M., Apollon Kitharodos. Statuarische Typen Des Musischen Apollon, Köln.

Gülbay, O. (2009). Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri. Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey).

İşın, G., (2014). The Sanctuaries And The Cult Of Apollo İn Southern Pisidia, Anadolu/Anatolia, (40):87-104.

Koçel Erdem, Z. (1995), Anadolu Hadrian Dönemi Mimari Bezemeleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Bölümü Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.

Mitchell, Stephen. (1993). *Anatolia: Land, Men, And Gods İn Asia Minor, Vol. I*. Oxford University Press

Önem, Gizem, İ. (2018), İon Düzeninde Frizin Kökeni Ve Gelişiminin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Poblome, J., Talloen, P. & Kaptijn, E. (2017). Byzantine Sagalassos. In: P. Niewöhner, Ed. *The Archaeology Of Byzantine Anatolia: From Late Antiquity To The Coming Of The Turks*. Leiden: Brill.

Price, S. R. F. (1984). *Rituals And Power: The Roman Imperial Cult İn Asia Minor*. Cambridge University Press.

Ricaud, F.X. & Waelkens, M., (2008), Cranial Discrete Traits İn A Byzantine Population And Eastern Mediterranean Population Movements, *Human Biology*, 80, Pp. 535-64.

Serdaroğlu, Ü., (2004), Lykia-Karia'da Roma Dönemi Tapınak Mimarlığı, İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

Soslu, Salih, (2021). Sagalassos Antik Kenti Titus Filavius Severianus Neon Kütüphanesi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, [Http://Turkiyeturizmansiklopedisi.Com/Sagalassos-Antik-Kenti-Titus-Filavius-Severianus-Neon-Kutuphanesi](http://Turkiyeturizmansiklopedisi.Com/Sagalassos-Antik-Kenti-Titus-Filavius-Severianus-Neon-Kutuphanesi) (Erişim Tarihi: 05.09.2024).

Sönmez, Z., (2020), Antik Pisidia Sagalassos'ta İmparator Kültü ve Bu Kültürün Roma'nın Hristiyanlaşması Sürecindeki İzleri, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Ss), Cilt:4, Sayı:1, 115-134.

Talloon, P., (2007). Test Soundings In The Sanctuary Of Apollo Klarios. In: 28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Ankara: Ministry Of Culture, Pp. 327–330.

Talloon, P.- Waelkens, M. (2004). Apollo And The Emperors (I) The Material Evidence For The Imperial Cult At Sagalassos, Ancient Society, Vol. 34, Pp. 171-216.

Talloon, Peter & Poblome, Jeroen & Haciguzeller, Piraye & Uytterhoeven, Inge & Cleymans, Sam & Claeys, Johan & Torun, Ebru & Bes, Philip & Van De Vijver, Katrien & Uleners, Hendrik. (2019). Sagalassos'ta 2017 Kazıları, Restorasyon Çalışmaları ve Malzeme Etütleri, İn 40. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Ankara, 485-506.

Talloon, P. & Vercauteren, L. (2011). The Fate Of Temples İn Late Antique Anatolia. In: L. Lavan & M. Mulryan, Eds. The Archaeology Of Late Antique Paganism (Late Antique Archaeology 7). Leiden: Brill, Pp. 347–387.

Talloon, P., (2021). The Upper Agora Of Sagalassos During Late Antiquity: Transformation Of An Ideological Centre. Veränderungen Von Stadtbild Und Urbaner Lebenswelt İn Spätantiker Und Frühbyzantinischer Zeit: Assos Im Spiegel Städtischer Zentren Westkleinasiens.

Vandeput, L., (1993a), "The Re-Use Of Hadrianic Architectural Elements İn Basilica El At Sagalassos", Sagalassos I, Yay. M.Waelkens, Leuven 1993, Ss.93-109.

Waelkens, M. (1993). Sagalassos I, First General Report On The Survey (1986– 1989) And Excavations (1990–1991), Leuven.

Waelkens, M., Vermeersch, P.-M., Paulissen, E., Owens, E.J., Arıkan, B., Martens, M. (1997), The 1994 And 1995

Excavation Seasons At Sagalassos. In: M. Waelkens & J. Poblome, Eds. Sagalassos Iv: Report On The Survey And Excavation Campaigns Of 1994 And 1995 (Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae 9), Leuven: Leuven University Press, Pp. 103–216.

Waelkens, M., Poblome, J., Paulissen, E., Talloon, P., Van Den Bergh, J., Vanderginst, V., (2000). The 1996 And 1997 Excavation Seasons At Sagalassos. In: M. Waelkens And L. Loots, Eds. Sagalassos V: Report On The Survey And Excavation Campaigns Of 1996 And 1997 (Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae 11a), Leuven: Leuven University Press, Pp. 217–398.

Waelkens, M. (2003). *The Antoninus Pius Sanctuary*. Interactive Dig Sagalassos. Retrieved From <https://Interactive.Archaeology.Org> (Erişim Tarihi:06.07,2024)

Waelkens, M.,(2005). Report On The 2004 Excavations And Restoration Campaign At Sagalassos,(Kst 27), Ankara.

Waelkens, M., (2010). The Church İn The Apollo Klarios Shrine, Archaeology's Interactivedig, <https://Interactive.Archaeology.Org/Sagalassos/Field06/Apollo1.Html>, (Erişim Tarihi: 05.06.2024).

Waelkens, M., (2015). Hadrian An The "Neokoria" Of Sagalassos, Pisidia Yazıları Hacı Ali Ekinci Armağanı/ Pisidian Essays İn Honour Of Hacı Ali Ekinci, S.177-214, (Ed). Metin, H. Vd., İstanbul: Ege Yayınları.

Waelkens, M., (2015). The Library Of Titus Flavius Severianus Neon At Sagalassos. İçinde; Metin, H. Vd. (Editörler), Pisidian Essays İn Honour Of Hacı Ali Ekinci (Ss. 215-259).

Waelkens, M., (2019). Sagalassos, Archaeology Of. Encyclopedia Of Global Archaeology.

İNOVASYON YÖNETİMİ BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Murat Alkın^{1*}  Hamza Kandemir² 

Özet: Bu çalışma, inovasyon yönetimi alanındaki akademik literatürü bibliyometrik analiz yöntemiyle inceleyerek alandaki temel eğilimleri, öne çıkan temaları ve etkili iş birliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, bibliyometrik analiz için R programında yer alan biblioshiny paketi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, “innovation management”, “managing innovation”, “novelty management” ve “newness management” gibi anahtar kelimeler kullanılarak, akademik makaleler üzerinde bir tarama yapılmış ve “VEYA” bağlacı aracılığıyla bu terimlerin kapsadığı literatür sistematik olarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, inovasyon yönetimi literatürünün tarihsel gelişimini, yayınlar arasındaki iş birliklerini, en fazla tercih edilen kelimeleri, en etkili yazarları, dergileri ve ülkeleri, detaylı bir şekilde incelemiştir. Çalışma ayrıca, literatürdeki temel araştırma temalarını belirlemek, trend konuları ve gelecek yönelimleri analiz etmek üzere odaklanmıştır. Analiz sonucunda, inovasyon yönetimi literatüründe belirginleşen anahtar araştırma alanları, en sık kullanılan metodolojiler ve disiplinler arası etkileşimler tespit edilmiştir. Bu çalışma, inovasyon yönetimi literatürüne kapsamlı bir genel bakış sunarak, hem akademisyenlere hem de uygulayıcılara bu alandaki mevcut durum ve gelişim alanları hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Bibliyometrik analizden elde edilen bulgular, gelecekteki araştırmalara rehberlik etme ve inovasyon yönetimi alanında daha stratejik yaklaşımlar geliştirme konusunda katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, İnovasyon yönetimi, R, Bibliyometrik analiz

INNOVATION MANAGEMENT BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Abstract: This study aims to reveal the basic trends, prominent themes and effective collaborations in the field by examining the academic literature in the field of innovation management using the bibliometric analysis method. The research was carried out using the biblioshiny package in the R program for bibliometric analysis. In the study, a scan was conducted on academic articles using keywords such as “innovation management”, “managing innovation”, “novelty management” and “newness management” and the literature covered by these terms was systematically analyzed using the “OR” conjunction. The obtained data examined the historical development of the innovation management literature, collaborations between publications, the most preferred words, the most influential authors, journals and countries in detail. The study also focused on determining the basic research themes in the literature and analyzing trending topics and future trends. As a result of the analysis, the key research areas that emerged in the innovation management literature, the most frequently used methodologies and interdisciplinary interactions were identified. This study provides a comprehensive overview of the innovation management literature, providing both academics and practitioners with important information about the current status and areas of development in this field. The findings from the bibliometric analysis aim to guide future research and contribute to the development of more strategic approaches in the field of innovation management.

Keywords: Innovation, Innovation management, R, Bibliometric analysis.

¹**Adres:** Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, Türkiye

²**Adres:** Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Isparta, Türkiye

***Sorumlu Yazar:** murat.alkin90@gmail.com

Atıf: Alkın, M., Kandemir, H. (2024). İnovasyon Yönetimi Bibliyometrik Analiz. TAMGA Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1): 25-40.

1.GİRİŞ

Günümüzde hızla değişen ve rekabetin giderek yoğunlaştığı iş dünyasında, inovasyon yönetimi, organizasyonların sürdürülebilirlik ve rekabet avantajı elde etme çabalarının merkezinde yer almaktadır. İnovasyon, yalnızca ürün ve hizmet geliştirme süreçlerini değil, aynı zamanda iş modellerini, organizasyonel yapıları ve liderlik yaklaşımlarını da kapsayan çok boyutlu bir olgudur. Bu bağlamda, inovasyon yönetimi, yaratıcı fikirlerin sistematik bir şekilde uygulanmasını ve ekonomik ya da sosyal değer yaratılmasını mümkün kılan stratejik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Organizasyonlar, inovasyon yönetimi ile hızlı değişen pazar taleplerine yanıt verme, yeni teknolojileri benimseme ve müşteri beklentilerini karşılama konularında önemli avantajlar elde edebilir.

Son yıllarda inovasyon yönetimi, akademik araştırmaların da yoğun ilgi gösterdiği bir alan haline gelmiştir. İlgili literatür, bu disiplinin farklı yönlerini ele alan teorik yaklaşımlar, uygulamalı çalışmalar ve sektörel analizler ile hızla genişlemektedir. Ancak bu geniş literatür, inovasyon yönetimi konusundaki temel eğilimlerin, anahtar temaların ve etkili araştırma alanlarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, bibliyometrik analiz yöntemleri, inovasyon yönetimi alanındaki literatürü daha sistematik ve kapsamlı bir şekilde inceleme fırsatı sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, inovasyon yönetimi alanında gerçekleştirilen akademik araştırmaları bibliyometrik analiz yoluyla inceleyerek, alandaki temel eğilimleri, etkili yayınları, yazarları ve iş birliklerini ortaya koymaktır. Bibliyometrik analiz, literatürün niceliksel ölçütlere dayalı olarak değerlendirilmesini sağlar ve belirli bir disiplinin tarihsel gelişimi, güncel durumu ve gelecekteki yönelimleri hakkında bilgi sunar. Bu bağlamda, çalışma, inovasyon yönetimi literatürüne sistematik bir katkı sağlamayı ve gelecekteki araştırmalara rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışma, inovasyon yönetimi literatürüne yönelik yapılmış bibliyometrik analizlerin sınırlı olması nedeniyle, bu alandaki bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Araştırmanın sonuçları, hem akademisyenler hem de uygulayıcılar için inovasyon yönetimi alanındaki önemli odak noktalarını belirlemelerine ve bu alanda daha etkili stratejiler geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

2.İNOVASYON

Günümüzde artan rekabet ortamı, başkalarının stratejilerini ve ürünlerini taklit ederek ayakta kalmayı her geçen gün daha zor hale getirmektedir (Drucker, 1999). Küresel rekabet ortamında üstünlük sağlamak, etkili stratejilerin geliştirilmesine ve özgün değerlerin yaratılmasına dayanır. Değişken pazar yapısı, çeşitli pazar koşulları ve yenilikçi rakiplerin mevcudiyeti rekabeti daha da şiddetlendirmektedir (Dereli, 2015). Yeni küresel düzen, ileri teknolojiler, yoğun rekabet ortamı, değişen ekonomik politikalar ve hız gibi faktörler, rekabetin ve pazar dinamiklerinin daha önce hiç olmadığı kadar karmaşık olduğunu göstermektedir. İnovasyon, bir organizasyonun rekabet üstünlüğü elde etmesinde artık kritik bir unsurdur (Aslam vd., 2020; Kalay ve Lynn, 2015; Yılmaz, 2020). Şirketlerin tüketici ihtiyaçlarına daha etkili çözümler sunabilmesi, güçlü yönlerini stratejik pazarlama fırsatlarına dönüştürebilmesi ve pazarda lider konumda olabilmesi, inovatif yaklaşımlarla mümkün olmaktadır. Günümüzde, pazar koşullarını doğru bir şekilde değerlendirerek, özgün, farklı ve belki de sıra dışı ürünler geliştirmek ve tanıtmak daha da önem kazanmıştır. Ülkelerin rekabet gücünün artırılmasında inovasyon faaliyetlerinin hayati bir rol oynadığı da bilinen bir gerçektir. İnovasyon, işletmelerin sert rekabet koşullarında başarılı olmalarını sağlamak için organizasyon yapılarını ve yönetim stratejilerini şekillendiren, bu alanda çalışmaları teşvik eden önemli bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır (Ecevit Sati ve Işık, 2011; Gülbaş, 2011; Yavuz, 2010; Betz, 2003; Drucker, 2001; Afuah, 2009; Mikkola, 2001). Bunun yanında inovasyon, artık sadece işletmelerin rekabet gücüyle sınırlı bir kavram değildir. Günümüz bilgi toplumlarında, devletin, toplumun ve işletmelerin performansı bir bütündür ve bu tür konuların toplumsal bilginin ve günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi gereklidir (Güler ve Kanber, 2011). İnovasyon sürecini tam olarak kavrayabilmek için, inovasyonu çok iyi anlamak, neden ve niçin inovasyon sorularına doğru cevap vermek gerekmektedir. Yeniliğin başarılı bir şekilde nasıl yönetileceğini anlamak son derece önemlidir (Olleros, 1986; Tellis ve Golder, 1996).

İnovasyon terimi, Latince kökenli "innovatus" kelimesinden türetilmiştir ve İngilizcede "innovation" olarak kullanılmaktadır. Türkçede ise bu kavram genellikle "yenilik" olarak ifade edilmektedir (Dam, 2017). İnovasyon terimi, kökenini Latince'deki "innovatus" kelimesinden almakta olup, Türk Dil Kurumu'na göre "yenileşim" olarak tanımlanmaktadır. Latince'deki "innovare" kelimesi ise yenilenmek,

başkalaşmak ve değişmek anlamlarını içermektedir. "Yenileştirmek" ve "yeni bir hale getirmek" anlamına gelen "novare" kelimesi ile "içinde, içine" anlamındaki "inile" kelimesinin birleşmesiyle oluşan inovasyon kavramı, sürekli olarak yenilenen bir süreci ve sonucu ifade eder. İnovasyon, sadece bir buluş olarak değil, önceden denenmemiş bir oluşumu topluma kazandırmanın yanı sıra mevcut yapıları yeni niteliklerle zenginleştirebilme yeteneği olarak da görülmelidir. Tarih boyunca, inovasyon kavramı üzerine çeşitli tanımlar yapılmış ve bu tanımlar arasında ince farklılıklar bulunmaktadır (Amidon, 2007).

Schumpeter (1934), ekonomik gelişmenin teorisini ele aldığı çalışmalarında inovasyon kavramını ilk defa tartışmıştır. Ekonomik sistemlerin kapitalist evriminde, girişimcilik ve yaratıcı yıkım konularına odaklanarak inovasyon kavramını geliştirmiştir (Sweezy, 1943; Basılğan, 2011). Schumpeter'e göre, inovatif girişimcilik, kapitalist ekonomilerde gelişmenin temel itici gücüdür. Bu nedenle, inovasyon kavramının merkezinde girişimci bireylerin rolü vurgulanabilir. Yaratıcı yıkım süreçlerinin öncüsü olarak, inovatif bireyler inovasyonu teşvik eden ve ekonomik değişimi başlatan unsurlardır (Akyürek, 2020; Tidd ve Bessant, 2020). Schumpeter, icat ile yeniliği net bir şekilde ayırmaktadır. Bir icat, henüz hayata geçirilmemişse, sadece bir buluştan ibarettir ve inovasyon olarak kabul edilmez. Ancak bir icat, üretim sürecine dahil edilip kullanıma sunulduğunda inovasyon olarak değerlendirilir (Schumpeter, 1939). Entelektüel bir çabanın ürünü olan icatlar, girişimciler tarafından inovasyona dönüştürülerek gerçek dünyada uygulanabilir hale getirilir (Godin, 2008; Dolanay, 2009). İnovasyon bir sonuçtur, sürekli bir süreçtir ve aynı zamanda bir zihniyettir (Aslam vd., 2020). Özetle, "yenilik" genel olarak her türlü değişimi veya iyileştirmeyi ifade ederken, "inovasyon" daha özgün ve belirgin bir şekilde yeni fikirlerin veya ürünlerin geliştirilmesini ve uygulanmasını kapsar.

Farklı araştırmacılar inovasyonu çeşitli biçimlerde açıklarlar. Rouse (1992), inovasyonu temel olarak yeni bir şey yaratmak, icat etmek veya değişimi başlatmak olarak tanımlamıştır. Kuhn (1993) göre, inovasyon, yaratıcı yönetim pratiği, yenilikçi bir hareket veya yöntemlerin başlangıç noktası olarak ifade edilmiştir. Amabile (1996)'ya göre, yaratıcılık yeni ve pratik fikirlerin geliştirilmesi olarak tanımlanırken, inovasyon ise bu yaratıcı fikirlerin bir organizasyonda başarılı bir şekilde hayata geçirilmesidir. Fisk (2011) inovasyonu, bakış açısının değişmesini, alternatif düşünce biçimlerini benimsemeyi, yeni öngörüler oluşturmaya, daha iyi çözümler bulmayı ve en uygun fırsatları değerlendirmeyi gerektiren bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ayrıca inovasyonun değişim yönüne özellikle vurgu yapmaktadır. İnovasyon hakkındaki tanımlamalar değerlendirildiğinde ortak düşüncenin, fikirlerin uygulanması ve faaliyete geçirilmesi kavramı olduğu dikkatleri çekmektedir. Genel bir şekilde ifade edecek olursak inovasyon ağırlıklı yeni fikirlerin veya yeni yaklaşımların başarılı bir şekilde uygulamaya konması sürecidir. İnovasyon, ürünlerde, hizmetlerde, süreçlerde veya iş modellerinde yapılan yeniliklerle ortaya çıkar. Bu yenilikler, var olan ürün veya hizmetleri iyileştirmek,

verimliliği artırmak, yeni pazarlar bulmak veya rekabet avantajı elde etmek gibi amaçlarla gerçekleştirilebilir. İnovasyon, genellikle yaratıcılık, girişimcilik ve risk alma ile ilişkilendirilir ve organizasyonların uzun vadeli büyüme ve sürdürülebilir rekabet gücü kazanmasına katkı sağlar (Lopez-Nicolas ve Merono-Cerdan, 2011).

İnovasyon kavramının temelinde, bir şirket ürünlerinde, hizmetlerinde, süreçlerinde, ürün tasarımı, pazarlama stratejilerinde ve organizasyon yapısında değişiklikler yapılabilir. Oslo Kılavuzu'na göre inovasyon, dört ana başlık altında incelenir (Manual, 2005):

- Ürün İnovasyonu: Pazarda yeni veya önemli ölçüde geliştirilmiş/iyileştirilmiş bir mal veya hizmetin sunulmasıdır. Bu, teknik özelliklerde, bileşenlerde, malzemelerde, yazılımda veya kullanım kolaylığında önemli değişiklikleri içerebilir (Manual, 2005; Eraslan vd., 2008; Kahn, 2018).
- Süreç İnovasyonu: Üretim veya dağıtım süreçlerinde yeni veya önemli ölçüde geliştirilmiş/iyileştirilmiş yöntemlerin uygulanmasıdır. Bu, tekniklerde, ekipmanlarda veya yazılımlarda önemli değişiklikleri içerebilir (Manual, 2005; Özdevecioğlu ve Bıçkes, 2012; Kahn, 2018).
- Pazarlama İnovasyonu: Ürün tasarımı, ambalajında, ürün yerleştirmede, promosyonda veya fiyatlandırmada önemli değişiklikler içeren yeni bir pazarlama yönteminin uygulanmasıdır (Manual, 2005; Çeliktaş, 2008; Kahn, 2018).
- Organizasyonel İnovasyon: İş uygulamalarında, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanmasıdır (Manual, 2005; Elçi, 2009; Kahn, 2018).

Organizasyonel ve pazarlama inovasyonu, "teknolojik olmayan inovasyon" kategorisine girer ve teknolojik inovasyon kadar önemlidir. Örneğin, bir firma Ar-Ge çalışmaları yaparak teknolojik bir ürün geliştirse de, bunun başarılı olması için pazarlama stratejilerinde inovasyon yapması gerekebilir. Rekabet gücü açısından, "imaj ve ün" gibi faktörler pazarlama inovasyonunun gücüyle kendini gösterir. Teknolojik olmayan inovasyon, daha etkin iş yöntemlerinin ve geliştirilen ürünlerin daha geniş bir müşteri kitlesine ulaşacak şekilde tasarlanması ve pazarlanmasını gerektirir. Bu da firmaların pazar paylarını artırmasına ve yeni pazarlara girmesine olanak tanır. Verimlilik, karlılık ve rekabet gücü açısından kritik bir araç olan inovasyon, faaliyet gösteren firmaların bulunduğu ekonomilerin kalkınmasına ve küresel rekabet avantajı kazanmasına katkıda bulunur (Elçi ve Karataylı, 2008).

İnovasyon kavramıyla ilgili olarak, ekolojik inovasyon ve sosyal inovasyon kavramlarına da göz atmak faydalı olabilir. Ekoinovasyon, çevresel etkileri azaltmak amacıyla yeni veya iyileştirilmiş ürünler, hizmetler ve süreçler geliştirilmesini içerirken; sosyal inovasyon, sadece ekonomik bir sistem olmadığını ve eşitsizlikleri azaltan, istihdam yaratan ve çevre korumasına katkı

sağlayan toplumsal bir sistem olduğunu vurgular (Elçi ve Karataylı, 2008).

İnovasyon kolay ve basit bir süreç değildir (Eveleens, 2010). İnovasyon, icat, Ar-Ge ve girişimcilik kavramları, teknolojik ve ekonomik yeniliklerin yaratılması ve hayata geçirilmesi süreçleri birbiriyle yakından ilişkilidirler. Ancak bu terimler arasında belirgin farklılıklar da mevcuttur.

İnovasyon, yeni fikirlerin, icatların veya buluşların ticari veya toplumsal değer yaratacak şekilde uygulanması ve pazara sunulması sürecidir. İnovasyon, mevcut durumu iyileştirme veya tamamen yeni çözümler getirme amacı güder. İcat, yaratıcı bir fikrin veya buluşun ortaya çıkmasıdır. İcatlar, bilgi birikimi, keşif ve yaratıcılığın ürünüdür ve genellikle bir ürün, süreç veya yöntem olarak ifade edilir. Ar-Ge, bilimsel ve teknolojik bilgi kullanarak yeni ürünler, süreçler veya hizmetler geliştirme sürecidir. Ar-Ge çalışmaları, temel araştırmadan başlayarak, bu bilgileri ticari uygulamalarla birleştirerek inovasyon sürecine zemin hazırlar. Girişimcilik, yeni fikirleri veya icatları ticari fırsatlara dönüştürme sürecidir. Girişimciler, inovatif ürün veya hizmetleri geliştirerek pazara sunarlar ve bu yolla ekonomik değer yaratırlar (Uzkurt, 2012; Baykara, 2014; Şen, 2017; Bygrave ve Hofer, 1991; Gartner, 1988).

İnovasyon, icatların ticari veya toplumsal değere dönüştürülmesi ile gerçekleşir. İnovasyon, icatların uygulamaya geçirilmesi ve pazarda kabul görmesi anlamına gelir. Ar-Ge çalışmaları, yeni fikirlerin ve icatların geliştirilmesinde kritik bir rol oynar. Ar-Ge, bilimsel ve teknolojik bilginin yeni ürünler veya süreçler haline getirilmesini sağlar ve bu da inovasyon sürecinin başlangıcını oluşturur. Girişimciler, inovatif fikirleri ticari fırsatlara dönüştürerek inovasyon sürecini başlatırlar. İnovasyon, girişimcilik faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkar ve ekonomik veya toplumsal değer yaratma potansiyeline sahiptir. Farklılık açısından ise; icatlar, yaratıcı fikirlerin ilk keşfedilmesi veya ortaya çıkarılmasıdır, ancak bunlar hala ticari veya toplumsal bir değere dönüştürülmemiş olabilir. Fagerberg (2005)'e göre icat ve inovasyonu birbirinden ayırt etmek önemlidir. Bir icadı inovasyona dönüştürmek için çeşitli bilgi, yetenek ve kaynaklar gereklidir. Ayrıca, inovasyon sürecinde başarılı olmak için birçok destekleyici icada ihtiyaç duyulabilir. Ar-Ge, bilimsel ve teknolojik bilginin uygulamaya dönüştürülmesi sürecidir ve genellikle inovasyon sürecinin ilk aşamalarından biridir. Girişimcilik, inovatif fikirlerin ticari başarıya dönüştürülmesinde kritik bir rol oynar ve bu süreçte risk alma ve yenilik yapma ön plandadır. Bu bağlamda, inovasyon süreci genellikle icatların Ar-Ge ve girişimcilik faaliyetleriyle birleşmesiyle gerçekleşir. Bilgi, yaratıcılık, teknolojik ilerleme ve ticari fırsatlar arasındaki bu etkileşim, ekonomik büyümeyi ve toplumsal gelişimi teşvik eden önemli bir dinamizm sağlar (Şen, 2017; Wennekers ve Thurik, 1999; Işık vd., 2015; Şahbaz, 2017).

İnovasyon, günümüzde rekabetin yoğun olduğu iş dünyasında sürdürülebilir başarı için vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmektedir. Temel olarak inovasyon,

yeni ve yaratıcı fikirlerin geliştirilmesi ve bunların uygulanarak ekonomik, sosyal veya çevresel fayda sağlayacak ürün, hizmet, süreç veya iş modeli yeniliklerine dönüştürülmesi sürecidir. İnovasyon, sadece teknolojik gelişmelerle sınırlı olmayıp, aynı zamanda iş yapma şekillerini, organizasyon yapısını ve pazarlama stratejilerini de kapsar. İnovasyonun temel unsurları arasında yaratıcı düşünme, risk alma ve problem çözme becerileri yer alır. Yenilikçi bir yaklaşım, mevcut durumdan memnun olmamak ve sürekli olarak daha iyi, daha verimli ve daha etkili çözümler aramak anlamına gelir. Bu nedenle, inovasyon süreçleri genellikle belirli bir vizyon ve stratejik hedefler doğrultusunda şekillenir. İnovasyon, icat, Ar-Ge ve girişimcilik, birbirini tamamlayan ve destekleyen süreçlerdir. İnovasyon, yaratıcı fikirlerin uygulanmasıyla ekonomik ve toplumsal fayda sağlarken, Ar-Ge bu fikirlerin temelini oluşturur, icatlar yeni çözümler sunar ve girişimcilik bu çözümleri hayata geçirir. Bu dört bileşen, birlikte çalışarak ekonomik büyüme, rekabet avantajı ve toplumsal refah için kritik bir rol oynar.

3. İNOVASYON YÖNETİMİ

Bir işletmenin ana görevlerinden ve iç işlevlerinden birisi olarak inovasyonun yönetilmesi işletmenin sürdürülebilirliği açısından önemlidir (Kılıç, 2013). İnovasyon yönetimi, işletmelere kalıcı rekabet avantajı sunmaktadır. Bu yönetim yaklaşımı, sürekli bir süreç olarak sürdürülmelidir. İşletme içi ve dışı kaynaklar, inovasyon yönetim sisteminin başlaması ve sürdürülmesi için gereklidir (Tidd ve Bessant, 2005). Esasen, inovasyon yönetiminde kilit nokta, benimsenen yeni bir modele uyum sağlamaktır. Sonuç olarak, işletmelerin en önemli hedeflerinden biri varlıklarını sürdürebilmek olduğundan, rekabetçi avantajlar kazanmalı ve bu amaçla inovasyon sürecini etkili bir şekilde yönetmelidir (Tiftik, 2020; Tekin ve Durna, 2012).

İnovasyon yönetimi, bir kuruluşun insan ilişkilerini, iş süreçlerini ve teknolojiyi, yeniliği uygulayıp teşvik edecek şekilde yapılandırmasıdır. Bu yapının inşası, piyasa eğilimlerini öngörme yeteneği, uzun vadeli bir bakış açısı, teknolojik gelişmeleri izleme kapasitesi ve toplumsal eğilimleri göz önünde bulundurarak bu bilgileri toplama ve değerlendirme becerisini gerektirir. Aynı zamanda, örgütsel yetkinlikler de inovasyon yönetiminin kritik unsurlarındandır. Bu yetkinlikler arasında risk yönetimi, organizasyon kültürünün yeniliğe olan yaklaşımı, işletmenin sahip olduğu insan kaynakları ve dış çevre ile işbirliği seviyesi sayılabilir (Elçi, 2006; Sanri, 2011). İnovasyon yönetimi temelde, araştırma, seçimler ve uygulama süreçleriyle ilgilidir. Birçok araştırmacının belirttiği üzere, kuruluşlar bu faaliyetler için 'rutinler' oluşturur ve bu davranış kalıpları zamanla politikalara, yapılara ve süreçlere entegre edilerek güçlendirilir (Nelson ve Winter, 1982; Arrow, 1962). İnovasyon diğer dış yapılar ile kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Bu sebeple inovasyon sürecini etkili bir şekilde yönetmek, sürecin en önemli hususlarından birini ifade eder (Bessant vd., 2005; Bessant, 2003).

İnovasyon yönetimi, işletmelerin rekabet gücünü artırmak ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için yenilikçi

fikirlerin geliştirilmesi ve uygulanması sürecini ifade eder. Bu süreç, işletmelerin hem iç hem de dış çevrelerindeki değişimlere hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verebilmeleri için kritik öneme sahiptir. İnovasyon yönetimi, işletmelerin yenilikçi fikirleri sistematik bir şekilde değerlendirmelerini, geliştirmelerini ve hayata geçirmelerini sağlayan bir dizi strateji ve uygulamayı içerir. İnovasyon yönetimi, işletmelerin değişen piyasa koşullarına uyum sağlamalarını ve rekabet avantajı elde etmelerini sağlayan kritik bir süreçtir. İnovasyon yönetimini etkili bir şekilde uygulayan işletmeler, sürdürülebilir büyüme ve başarı yolunda önemli adımlar atabilirler. İnovasyon yönetimi, bu inovasyon süreçlerinin yönetimi ve organizasyonudur (Ortt vd., 2008).

Günümüzün hızlı değişen ve rekabetçi iş dünyasında, inovasyonun gerekliliği her zamankinden daha belirgin hale gelmiştir. Teknolojik ilerlemeler, müşteri beklentilerinin sürekli evrimi ve pazar dinamiklerindeki değişiklikler, işletmelerin sürdürülebilirliği için inovasyonu zorunlu kılmaktadır. İnovasyon, sadece yeni ürünler ve hizmetler geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda iş süreçlerini optimize eder, maliyetleri düşürür ve rekabet avantajı sağlar. İnovasyonun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, etkili inovasyon yönetimini gerektirir. İnovasyon yönetimi, yenilikçi fikirlerin sistematik bir şekilde yönetilmesini ve uygulanmasını sağlayan süreçlerin bütünüdür. İnovasyonun yönetimi ve doğru değerlendirilmesi inovasyondan daha önemli bir süreci ifade etmektedir. Bir zamanların en çok satış yapan telefon markası olan Nokia, mobil telefon pazarında dünya lideri olarak tanınan bir markaydı. Ancak, inovasyon yönetimindeki eksiklikler ve piyasa dinamiklerine uyum sağlayamama nedeniyle, pazar liderliğini kaybetti. Nokia'nın hikayesi, inovasyonun ve inovasyon yönetiminin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

4.MATERYAL VE YÖNTEM

4.1.Materyal

Araştırmanın veri setini oluşturan makaleler, Web of Science Core Collection veri tabanından alınmıştır. Arama yapılırken OR bağlacı kullanılarak, makale başlıklarında inovasyon yönetimi konusunu içeren anahtar kelimeler seçilmiştir. Başlıklarda inovasyon yönetimini ifade eden terimler aranmış ve elde edilen sonuçlarda inovasyon yönetimi kavramı incelenmiştir. Makale düzeyinde “innovation management”, “managing innovation”, “novelty management”, “newness management” gibi anahtar kelimeler VEYA bağlacı

kullanılarak taranmıştır. Bu şekilde, veri tabanında inovasyon yönetimi alanında yapılan tüm çalışmalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Aramanın bir diğer kısıtlaması zaman aralığı ve dizinlerdir. Bu bağlamda, 1979-2024 yılları arasında yayınlanan makaleler veri setine dahil edilmiştir.

4.2.Yöntem

Günümüzde veri bilimi alanında sıklıkla tercih edilen ve ücretsiz olarak sunulan zengin kaynaklara sahip açık kaynak kodlu programlama dillerinin önemi giderek artmaktadır. Bu dillerden biri olan R programlama dili, özellikle istatistiksel hesaplamalar için tasarlanmış olup, bu alandaki çalışmaları destekleyen açık kaynaklı bir programlama dilidir. R dilinin temelleri, 1996 yılında Yeni Zelanda'daki Auckland Üniversitesi'nden Ross Ihaka ve Robert Gentleman tarafından atılmıştır; ancak bu dil, 1960'lı yıllarda John Chambers ve ekibinin Bell Laboratuvarlarında geliştirdiği S programlama diline dayanmaktadır. R programlama dili, kullanım kolaylığı ve verileri grafiklerle görsel olarak ifade etme yeteneğiyle öne çıkan başarılı bir programlama dilidir (Arslan, 2015). Bu çalışma, R programlama dilini kullanarak gerçekleştirilen bibliyometrik analiz yöntemlerini ele almaktadır. Bibliyometrik analiz, belirli bir alanda yayımlanan çalışmaları matematiksel ve istatistiksel yöntemlerle inceleyen bir yaklaşımdır (Nebioğlu, 2019; Özel ve Kozak, 2012; Pritchard, 1969). Bu tür analizler sayesinde araştırma yapılan alandaki eserler yazar, konu, anahtar kelime, atıf yapılan eser ve kaynaklar gibi açılardan istatistiksel olarak değerlendirilir; bu sayede disiplinin kavramsal, entelektüel ve sosyal yapısı belirlenir (Bozkurt ve Çetin, 2016). Bu nedenle, sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir (Erkan, 2020; Beram, 2024).

5.ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI ve TARTIŞMA

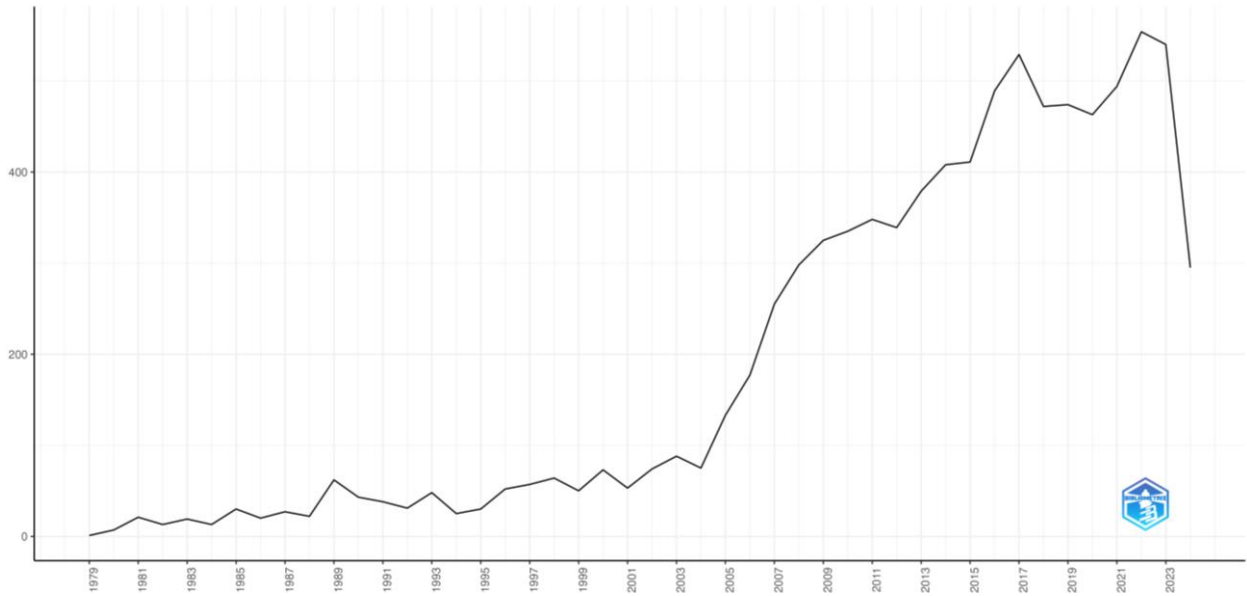
Araştırmamızda incelenen 8754 çalışma, 1979-2023 yılları arasındaki araştırmaları kapsamaktadır. Bu çalışmaların sayısal verileri Tablo 1'de yer almaktadır. Tablo 1 incelendiğinde, bu çalışmaların yayımlandığı 3735 farklı kaynak olduğu görülmektedir. Çalışma başına yıllık ortalama alıntı sayısı 14,66'dır. Ayrıca, yıllık büyüme oranı da %13,47'dir. Araştırmamızda tek yazarlı çalışma sayısı 2356 olarak belirlenmiştir, bu da toplam çalışmaların yaklaşık %27'sine tekabül etmektedir. Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, uluslararası ortak yazarlık oranının %18,7 olmasıdır, bu da çalışmamızın farklı araştırmacılar arasında işbirliği yapmaya oldukça uygun bir alan olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Veri Seti Hakkında Temel Bilgiler

TANIM	SONUÇLAR
Veri Seti Hakkında Temel Bilgiler	
Zaman Aralığı	1979:2024
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar, vb.)	3735
Belgeler	8754
Belge Ortalama Yaşı	10.6
Yıllık Büyüme Oranı %	13.47
Doküman Başına Ortalama Alıntı	14.66
Belge İçeriği	
Anahtar Kelimeler Artı (Kimlik)	5132
Yazarın Anahtar Kelimeleri (DE)	13764
Yazarlar	
Yazarlar	20323
Tek Yazarlı Dokümanların Yazarları	2356
Yazarlar İşbirliği	
Tek Yazarlı Dokümanlar	2642
Doküman Başına Ortak Yazarlar	2.7
Uluslararası Ortak Yazarlık Oranı %	18.7

Şekil 1 incelenen konu ile ilgili bilimsel üretimin yıllara göre dağılımını gözlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Şekil 1: Yıllara Göre Makale Sayısının Değişimi



Şekil 1 incelendiğinde 1979 yılından 2004 yılına kadar çok az miktarda çalışmanın bulunduğu, 2004 yılından günümüze kadar olan 20 yıllık süreçte ise kademeli bir artış gözlemlenmektedir. Ayrıca daha önce de belirttiğimiz gibi çalışma alanının yıllık büyüme hızı yüzde 13,47 olarak hesaplanmaktadır. Son yirmi yılda inovasyon kavramı, iş dünyası, akademi ve hükümetler tarafından giderek artan bir

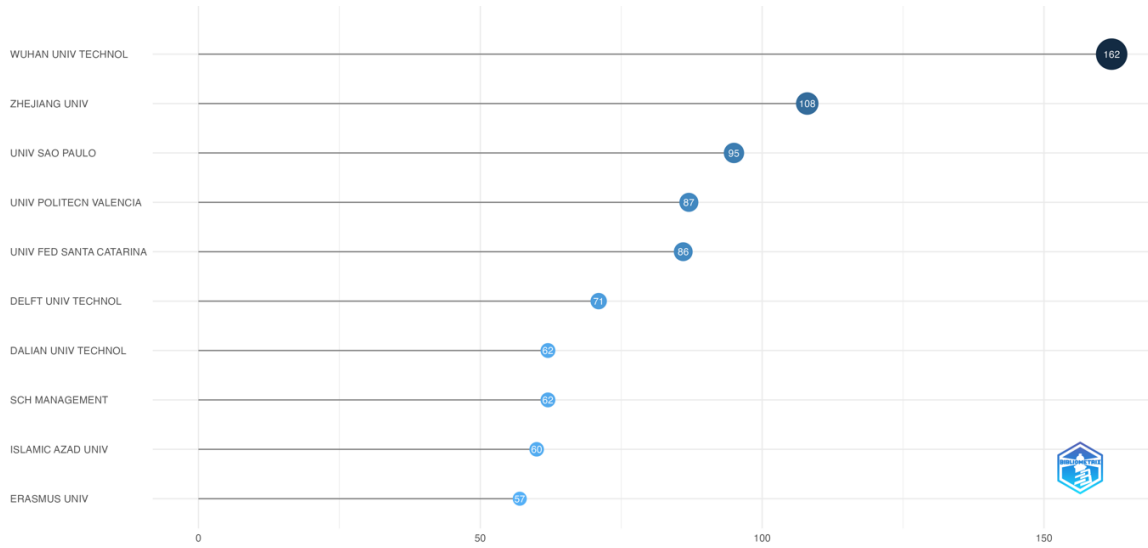
ilgiyle karşılanmıştır. Bu dönemde, teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve dijital dönüşümün etkisiyle inovasyon, sadece rekabet avantajı sağlamak için değil, aynı zamanda sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için de kritik bir unsur haline gelmiştir. İnternetin yaygınlaşması, mobil teknolojilerin gelişimi ve büyük veri analitiği gibi yenilikler, işletmelerin ve kurumların yeni iş modelleri geliştirmesine

ve pazarlarını genişletmesine olanak tanımıştır. İnovasyonun öneminin artması, küreselleşmenin ve bilgi ekonomisinin yükselmesiyle de yakından ilişkilidir. Firmalar, global piyasalarda rekabet edebilmek için sürekli olarak yenilikçi ürünler ve hizmetler geliştirme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu da Ar-Ge yatırımlarının ve inovasyon stratejilerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca, tüketici beklentilerinin değişmesi ve kişiselleştirilmiş çözümler talep etmesi, firmaları daha yaratıcı ve yenilikçi olmaya teşvik etmektedir. Bu gelişmelerle birlikte akademik çevrelerde de inovasyon üzerine yapılan araştırmalar ve yayınlar önemli ölçüde artmıştır. Üniversiteler ve araştırma

kurumları, yenilikçi fikirlerin hayata geçirilmesi için girişimcilik programları ve kuluçka merkezleri kurarak bu sürece katkıda bulunmaktadır. Hükümetler de inovasyonu teşvik etmek amacıyla çeşitli politika ve programlar geliştirmiş, özellikle teknoloji ve inovasyon alanında yapılan yatırımları desteklemektedir. Özellikle son 20 yılda artan çalışmalar göz önüne alındığında konunun güncel bir konu olduğu ve önümüzdeki yıllarda çok daha fazla araştırmaya konu olacağı aşikardır.

Çalışma konusuna en fazla ilgi gösteren kurumlar Şekil 2'de gösterilmektedir.

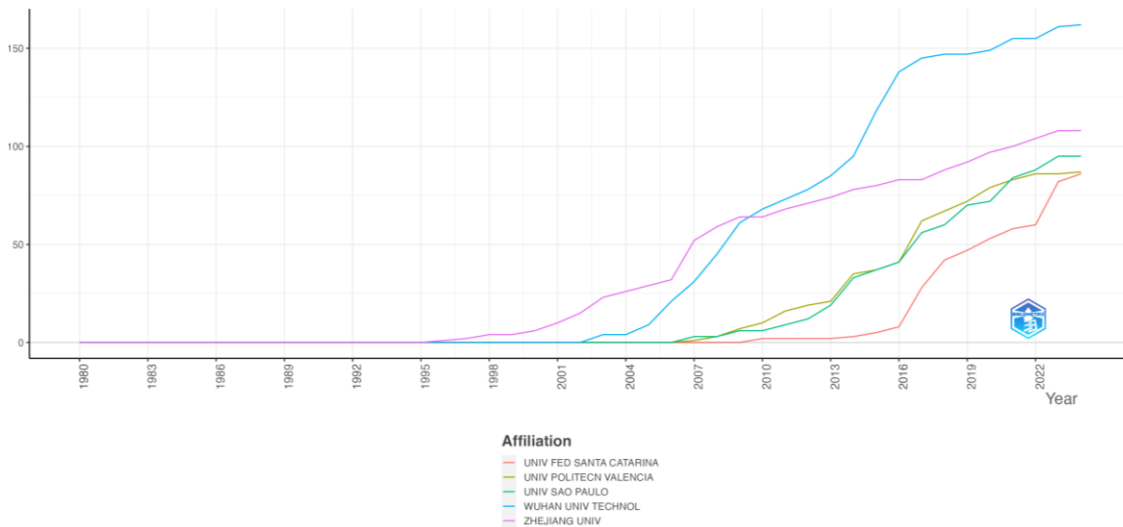
Şekil 2: En İlgili Kurumlar



Konuya ilgi gösteren kurumlar incelendiğinde ilk iki sırada Çin'de yer alan üniversitelerin olması dikkat çekmektedir. Ayrıca ilk 5 kurum içerisinde iki adet Brezilya'da yer alan

kurumun bulunması da çalışmanın bir başka dikkat çeken bulgusudur. İlgili kurumların yıllara göre üretimleri Şekil 3'te gösterilmektedir.

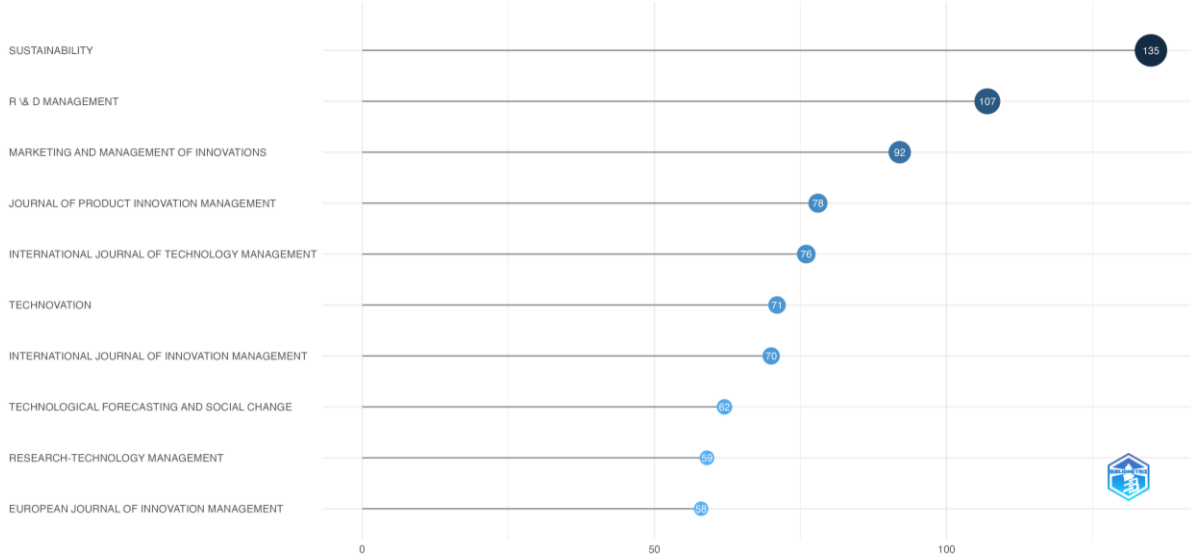
Şekil 3: İlgili Kurumların Yıllara Göre Üretimi



İlgili kurumların yıllara göre üretimleri incelendiğinde, kurumların özellikle son 20 yılda konuya ilgilerinin arttığı görülmektedir. Yıllara göre üretim grafiği incelendiğinde yine Şekil 2' de olduğu gibi ilk sıralarda en ilgili kurumlar

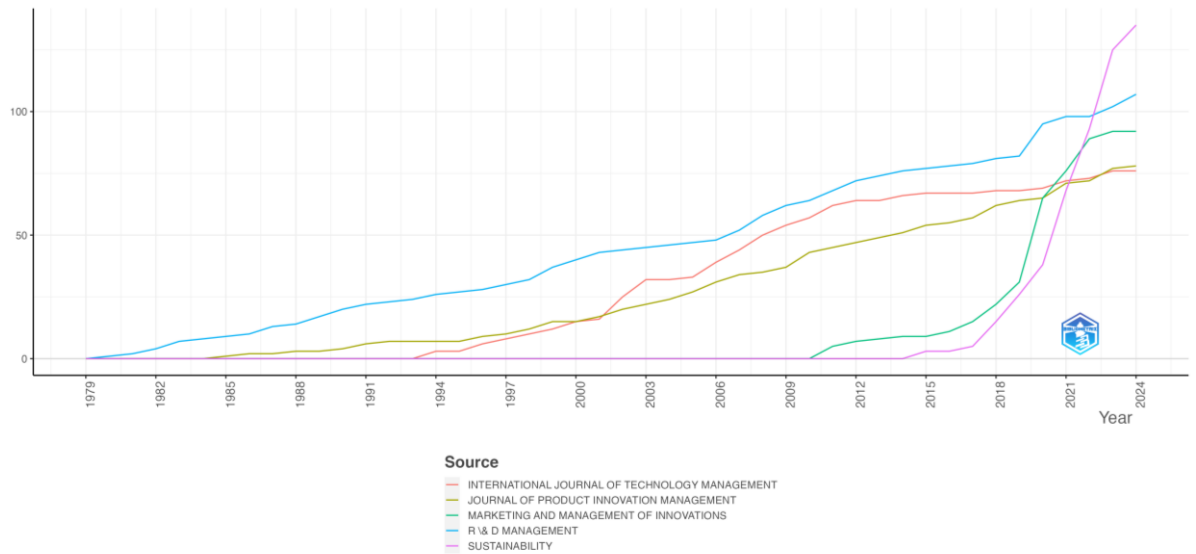
yer almaktadır. Şekil 4 yazarların konu alanlarıyla ilgili yayın yapmayı en çok tercih ettiği ilk on dergiyi göstermektedir

.Şekil 4: En İlgili Kaynaklar



Şekil 4 yazarların konu alanlarıyla ilgili yayın yapmayı en çok tercih ettiği ve buna ilgi gösteren kaynakların yıllara göre üretimini göstermektedir.

Şekil 5: İlgili Kaynakların Yıllara Göre Üretimi

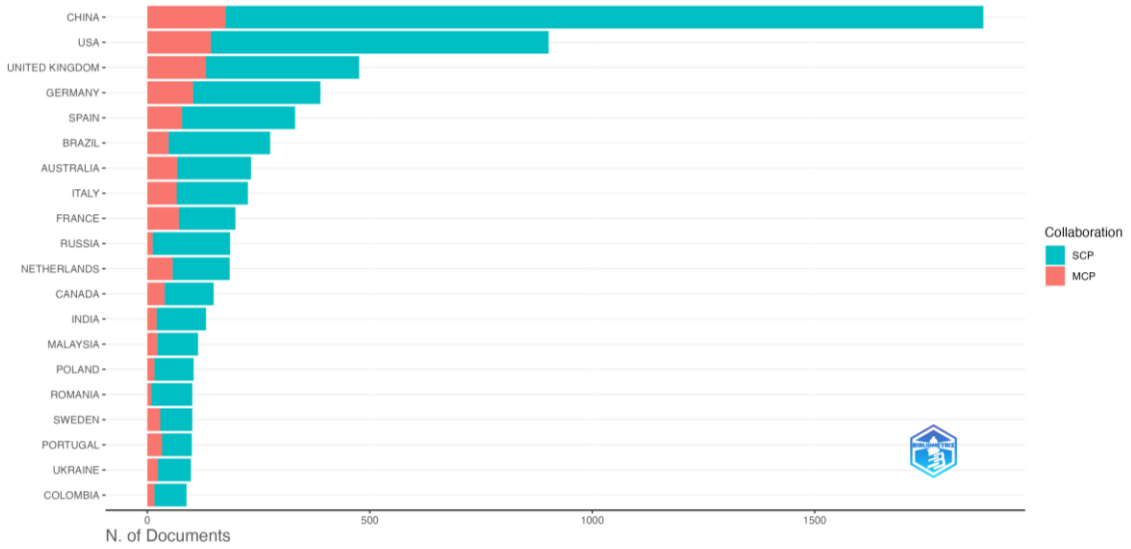


İlgili kaynakların yıllara göre üretimleri incelendiğinde konuya en fazla ilgiyi “Sustainability” kaynağının gösterdiği görülmektedir. Bunun yanında analizin dikkat çeken bir başka bulgusu da “R&D Management” kaynağının konuya en erken ilgiyi gösterdiği bulgusudur. “Sustainability” ilgili kaynaklar içinde konuya en geç ilgi gösteren kaynak olsa da

toplamda en fazla üretim sağlayan kaynak olmayı da zaman içerisinde başarmıştır.

Şekil 6 sorumlu yazarların ülkelerini ve birlikte veya tek başına yayın üretimi farkını göstermektedir

Şekil 6: Sorumlu Yazar Ülkeleri ve Birlikte veya Tek Başına Yayın Üretimi

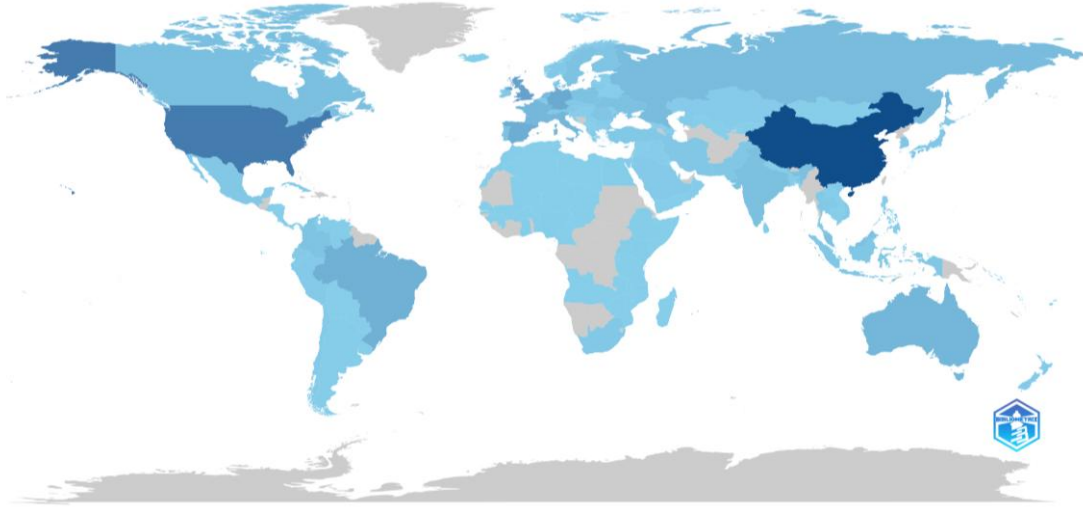


Şekil 6 incelendiğinde yapılan çalışmaların yarısından fazlasının tek ülke yayınlarından oluştuğu görülmektedir. Ama bununla beraber çoklu ülke yayınlarının da sayısının azınsanmayacak kadar çok olması konunun birlikte çalışılabilir bir kavram olduğunu göstermektedir. Bunun

yanında Çin'in konuya ilgisinin diğer ülkelere göre açık bir şekilde ortaya konulduğu ifade edilebilir.

Şekil 7 konuya en fazla ilgi gösteren ülkeleri göstermektedir.

Şekil 7: En İlgili Ülkeler

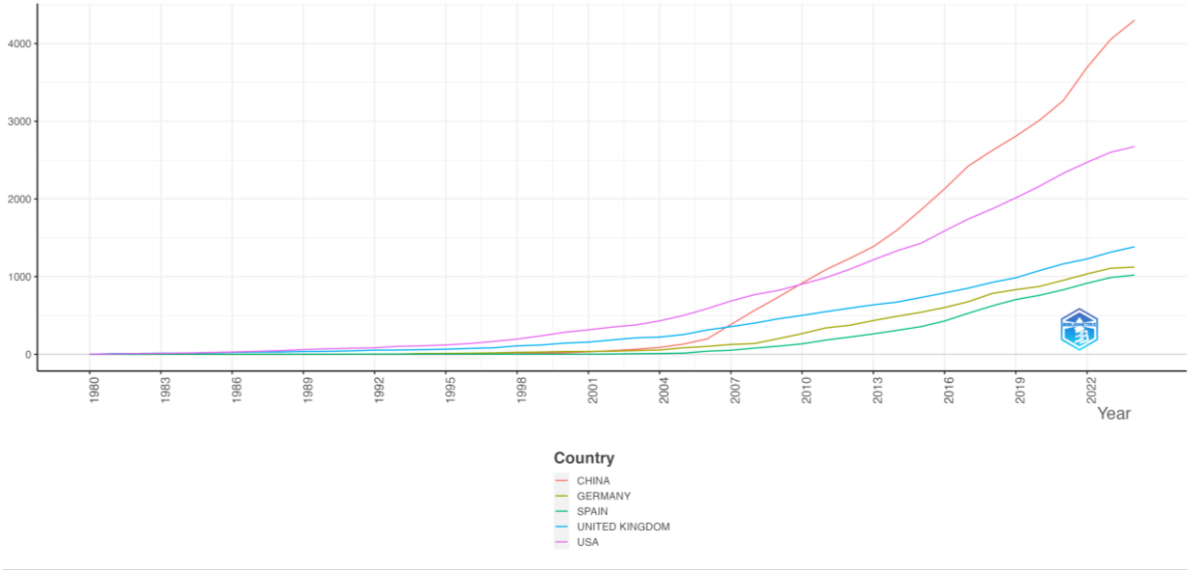


Haritaya bakıldığında, ülkeler koyu maviden açık maviye ve griye kadar değişen renklerle renklendirilmiştir. Bu renkler, her bir ülkede üretilen makale sayısını göstermektedir. Gri renkle gösterilen ülkelerde, veri tabanında ilgili konuda herhangi bir makale bulunmamaktadır. Mavi renk tonları, koyudan açığa doğru gittikçe ülkelerdeki makale sayısının

azaldığını ifade etmektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, koyu mavi renk, bu alanda bilimsel üretkenliği yüksek olan ülkeleri göstermektedir.

Şekil 8 ilgili ülkelerin yıllara göre üretimini göstermektedir.

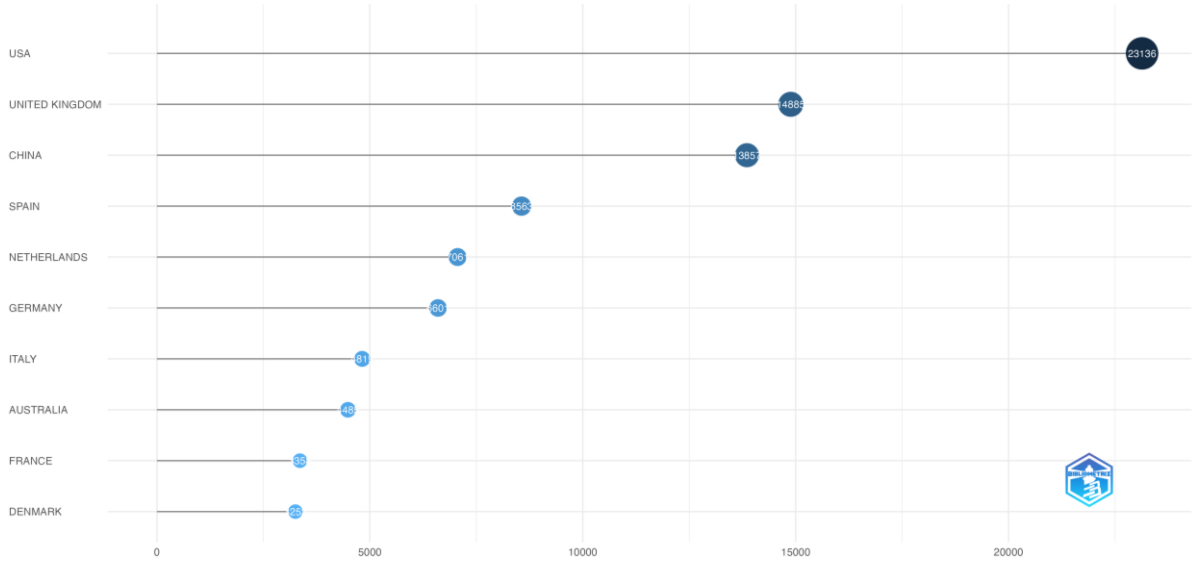
Şekil 8: İlgili Ülkelerin Yıllara Göre Üretimi



Konuya en fazla ilgi gösteren ülkelerin yıllara göre üretimi incelendiğinde ilk sırada Çin'in yer aldığı görülmektedir. Çin'i sırasıyla ABD, Birleşik Krallık, Almanya ve İspanya takip etmektedir.

Şekil 9 konu ile ilgili yayınlarda en fazla atıf alan ülkeleri göstermektedir.

Şekil 9: Konu ile İlgili Yayınlarda En Fazla Atıf Alan Ülkeler

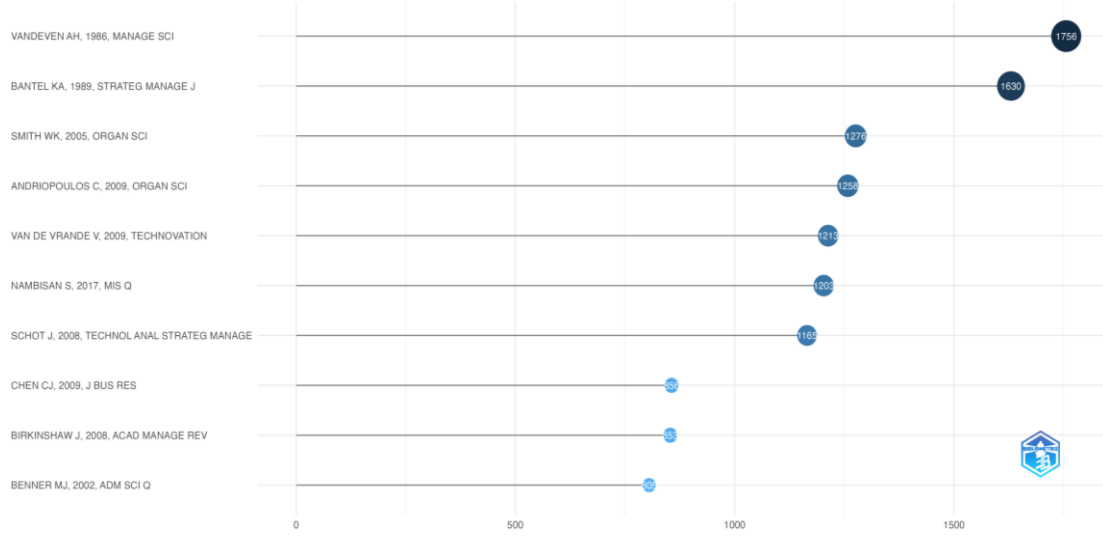


Konu ile ilgili yayınlarda en fazla atıf alan ülkeler incelendiğinde en fazla üretimin Çin'e ait olmasına rağmen Şekil 9'da da görüldüğü gibi en fazla alıntının ABD'de olduğu görülmektedir. Buradan da anlaşılabileceği üzere ABD ve Birleşik Krallık'taki çalışmaların daha nitelikli olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte Çin'in nitelikli çalışma

konusunda daha fazla özen göstermesi gerektiği ifade edilebilir.

Şekil 10 en fazla alıntı yapılan çalışmaları, yıllarını ve yayımlandığı kaynağı göstermektedir.

Şekil 10: En Fazla Alıntı Yapılan Çalışma



Şekil 11 ülkelerin işbirliği haritasını göstermektedir.

Şekil 11: Ülkelerin İşbirliği Haritası



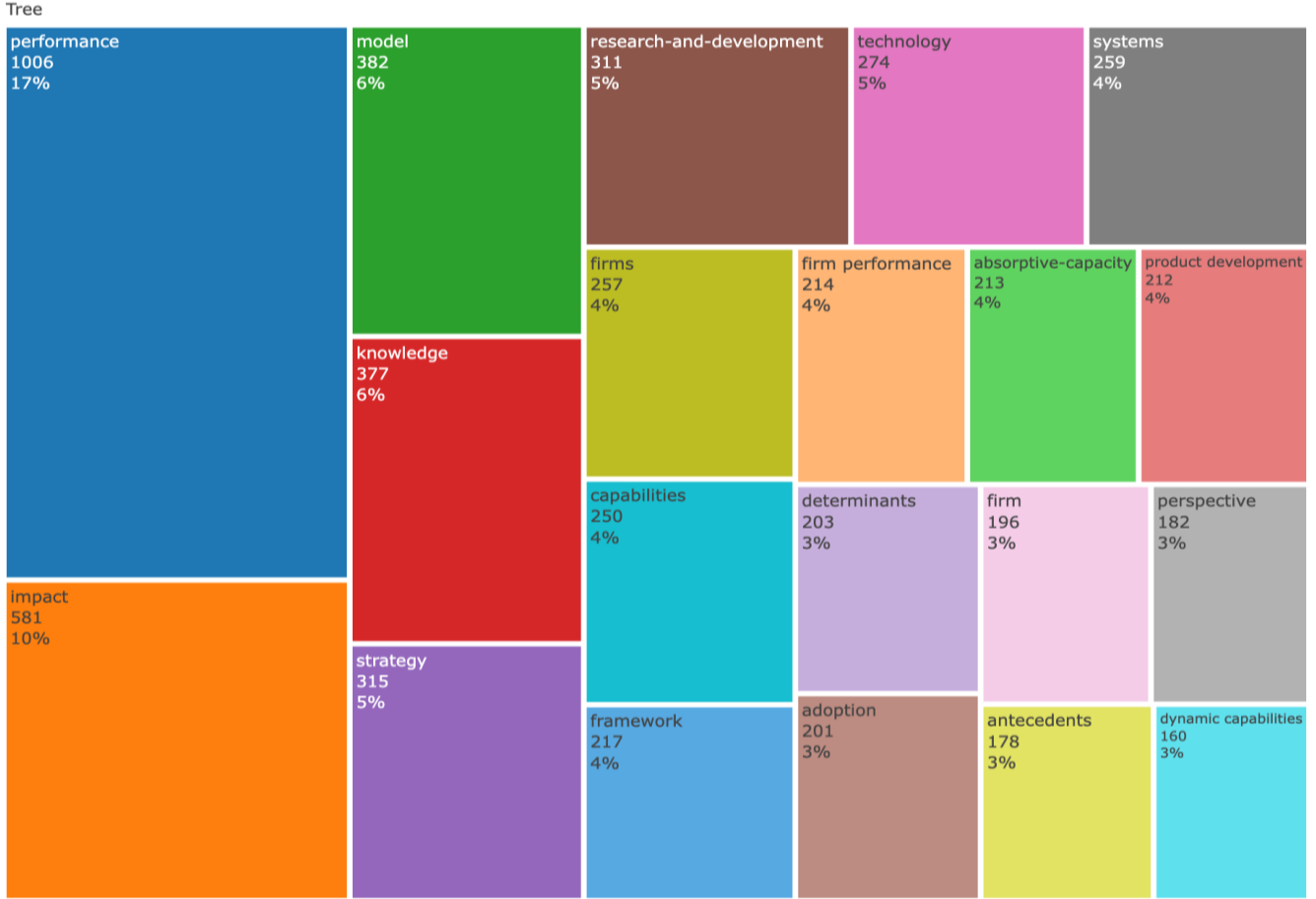
Yapılan çalışmalarda en sık kullanılan kelimeler Şekil 12'de kelime bulutu grafikleri ile gösterilmektedir.

Şekil 12: Çalışmaların Kelime Analizi



Yapılan çalışmalarda en sık kullanılan kelimeler Şekil 13'te kelime ağacı haritası ile kullanım oranlarıyla birlikte gösterilmektedir.

Şekil 13: Kelime Ağacı Haritası

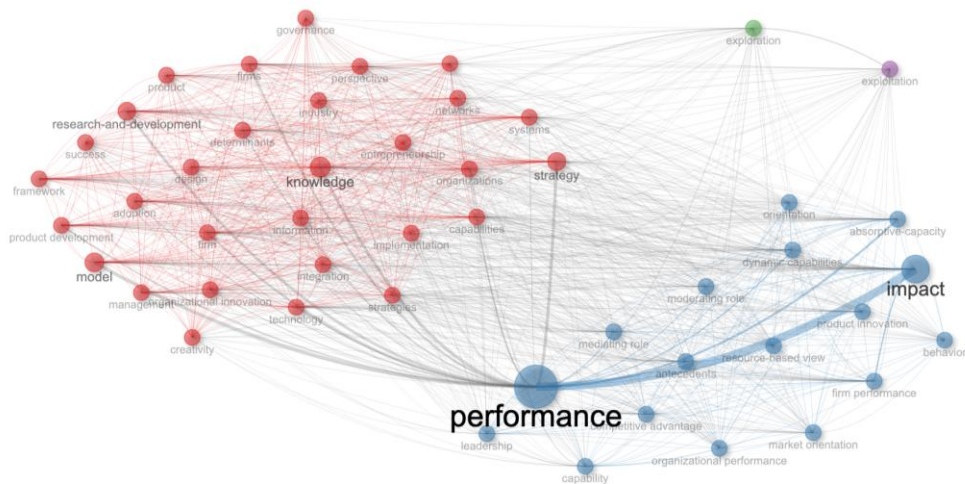


Kelime bulutu ve kelime ağacı, metin madenciliği tekniklerinden biridir ve bir metindeki en sık kullanılan sözcükleri görsel olarak sunar. Kelime bulutunda, kelimelerin merkeze yakınlığı ve büyüklüğü, bu kelimelerin konuyla ilgili ve sıkça kullanıldığını gösterirken, merkeze uzaklaşan ve küçülen kelimeler, daha az tercih edilen sözcükleri ifade eder (Aslancı, 2022). Kelime bulutu analizinde görüldüğü gibi çalışma alanı inovasyon yönetimi

alanıyla yakından ilgilidir. İnovasyon yönetiminin etkilendiği veya etki etkelediği performans, strateji, model, teknoloji, bilgi, araştırma ve sistem gibi kavramlarında konu ile birlikteliği dikkat çekmektedir.

Şekil 14 çalışmalarda kullanılan kelimelerin birlikte oluşumunu göstermektedir.

Şekil 14: Çalışmalarda Kullanılan Kelimelerin Birlikte Oluşumu



Anahtar kelimelerin bir arada bulunup bulunmadığının analizi, çalışmanın içeriğinin net bir şekilde anlaşılması için son derece önemlidir. Yazarlar tarafından dikkatle seçilen anahtar kelimeler, çalışmanın temel mesajını ve araştırmanın odak noktasını yansıtır. Ağ, ayrıca kelimeler arasındaki bağlantıları ve akışı da gösterir. Sonuçlar arasındaki bağlantı çizgilerinin kalınlığı, kelimeler arasındaki ilişkinin ve birlikte kullanılabilirliğin gücünü yansıtır (Oraee vd., 2017). Şekil 14, bu amaç doğrultusunda oluşturulmuştur.

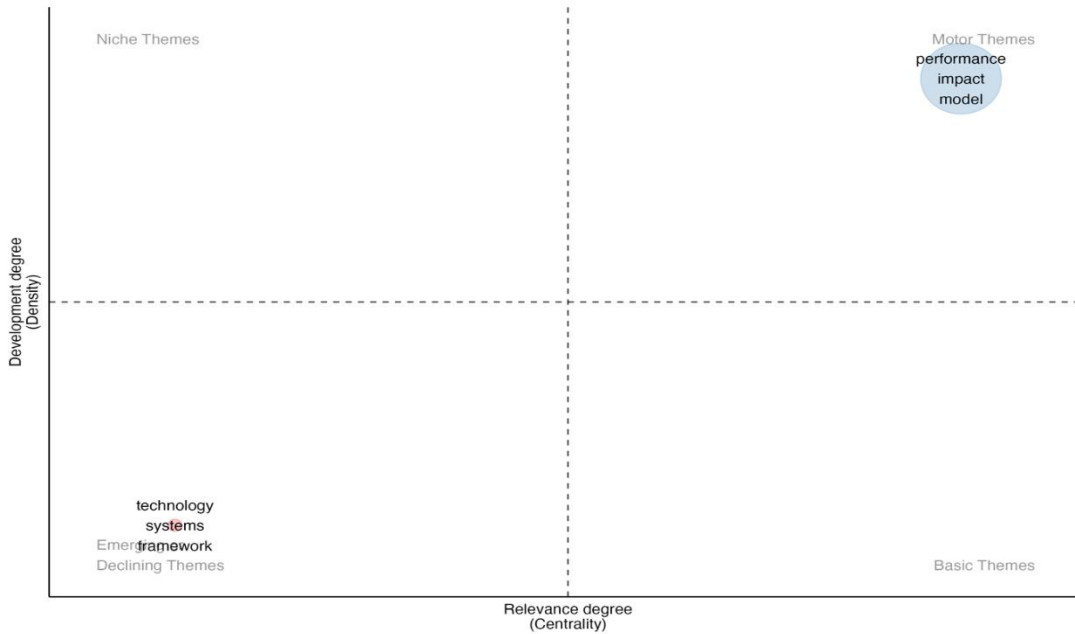
Şekil 14 çerçevesinde yapılan çalışmaların kelime analizine bakıldığında, dört ana kümenin ortaya çıktığı görülmektedir. Çalışmalarda yer alan kelimeler ve bunların birlikte kullanımı dikkate alınarak bu kümeler oluşturulmuştur. Özellikle 2 ana kümenin birliktelik oluşumu ve performans ile etki ifadelerinin ağ örgüsü dikkat

çekmektedir. Şekil 14, daha önce sunduğumuz Çalışmaların Kelime Analizi, Kelime Ağacı Haritası ve En İlgili Kelimeler grafiklerinden farklı olarak, çalışmaların en sık kullanılan kelimelerinin birlikte kullanımına dair de bilgi sağlamaktadır. Disiplinlerarası ve disiplin içi alanların karşılıklı ilişkileri analizimizde açıkça görülebilmektedir.

Şekil 15 çalışmalarda kullanılan kelimeleri tematik haritasını göstermektedir.

Bibliyometrik analizlerde tematik harita, bilimsel yayınları ve makaleleri belirli anahtar kelimeler ve konular etrafında gruplandırarak ve ilişkilendirerek görselleştirmeye yarayan bir araçtır. Bu haritalar, yayınların içeriğini ve bağlantılarını anlamak, belirli konu veya temaların evrimini takip etmek ve akademik alandaki trendleri, yani popüler konuları belirlemek için kullanılır (Özgan ve Aluçlu, 2023).

Şekil 15: Çalışmalarda Kullanılan Kelimeleri Tematik Haritası



Tematik harita, temalar olarak kabul edilen grupları, anahtar kelime öbeklerini ve bunlar arasındaki ilişkileri göstermektedir. Tematik haritanın iki eksenini bulunmaktadır: gelişim derecesi (yoğunluk) ve alakalılık derecesi (merkezlilik). Merkezlilik, yatay ekseninde yer alır ve diğer temalarla olan ilişkileri gösterirken, yoğunluk dikey ekseninde yer alır ve küme içi bağlantıları gösterir. Tematik haritada dört bölge bulunur ve bu dört bölgeye göre biyofilik tasarım konusunda yazılan makaleler bibliyometrik olarak analiz edilir. Şekil 15'teki tematik haritaya göre, önemli araştırma ve temel kümeler alt sağ bölgede yer alır. Şekilde sağ üst bölge motor (itici) konuları, sol üst bölge uzmanlaşmış ve özel kümeleri, sol alt bölge ise yükselen veya azalan kümeleri göstermektedir (Özgan ve Aluçlu, 2023; Aria vd., 2021; Cobo vd., 2015).

Sağ üst kısımda yer alan temalar, hem ileri düzeyde hem de araştırma alanının yapılandırılmasında önemli rol oynayan

temalardır. Bu temalar, yüksek yoğunluk ve yüksek merkezlilik sergileyerek motor temalar olarak adlandırılmaktadır. Performans, etki ve model kavram ve kelimelerinin bu bölümde olduğu görülmektedir. Bu bakımdan bu kelimelerin araştırma konusunda önemli rol oynayan ve etkileşimi yüksek olan kavram ve kelimeler olduğu ifade edilebilir. Sol alt bölgedeki temalar, hem düşük merkezlilik hem de düşük yoğunluk özellikleri taşır ve genellikle yeni ortaya çıkan veya gerileyen konuları temsil eder. Teknoloji, sistem ve çerçeve kavram ve kelimelerinin yeni ortaya çıkan veya güncelliğini kaybeden kelimeler olduğu düşünülebilir. Ama daha önceki analizler ışığında bir değerlendirme yapıldığında teknoloji ve sistem kelimelerinin yeni ortaya çıkan güncel ifadeler olduğunu belirtebiliriz.

6.SONUÇ ve TARTIŞMA

İnovasyon yönetimi alanında yapılan bu çalışma, 1979-2024 yılları arasında yayımlanmış 8.754 akademik çalışmayı bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemiş ve alanın tarihsel gelişimini, temel eğilimlerini, öne çıkan temalarını ve etkili iş birliklerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Elde edilen bulgular, inovasyon yönetiminin artan önemi ve bu alandaki araştırmaların giderek çeşitlenip derinleştiğini ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları, inovasyon yönetiminin sadece akademik bir araştırma konusu olmanın ötesine geçerek, hem iş dünyasında hem de kamu politikalarında stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın en dikkat çekici bulgularından biri, inovasyon yönetimine yönelik akademik ilginin 2004 yılından itibaren hızla artış göstermesidir. Bu artış, özellikle dijital dönüşüm, büyük veri analitiği ve mobil teknolojilerin yaygınlaşması gibi teknolojik gelişmelerle ilişkilidir. Bu süreçte, inovasyon sadece işletmelerin rekabet avantajı sağlamasına yardımcı olmakla kalmamış, aynı zamanda sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın anahtarı haline gelmiştir. Bu bağlamda, özellikle Çin, ABD ve Avrupa ülkeleri, bu alandaki araştırma üretkenliğinin merkezleri olarak öne çıkmaktadır. Çin, inovasyon yönetimi alanında en fazla yayın yapan ülke olmasına rağmen, ABD ve Birleşik Krallık, çalışmalarının aldığı atıf sayısı açısından daha nitelikli bir konumda yer almaktadır. Bu durum, Çin'in niceliksel başarılarını niteliksel bir perspektif ile güçlendirmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde, 2004 öncesinde sınırlı sayıda araştırma bulunduğu, ancak sonraki yıllarda bu alanda kayda değer bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu artış, inovasyon yönetiminin iş dünyasında stratejik bir zorunluluk olarak kabul edilmesi ve akademik çevrelerde giderek daha fazla araştırma konusu haline gelmesiyle açıklanabilir. Üniversiteler ve araştırma kurumları, yenilikçi fikirlerin geliştirilmesini desteklemek amacıyla girişimcilik programları ve kuluçka merkezleri kurarak bu sürece önemli katkılarda bulunmaktadır. Ayrıca, hükümetlerin teknoloji ve inovasyon odaklı politikalar geliştirmesi, bu alandaki araştırmaların kapsamını genişletmiştir.

Çalışmada analiz edilen dergiler ve yayınlar arasında "Sustainability" ve "R&D Management" gibi kaynaklar öne çıkmıştır. Bu dergilerin inovasyon yönetimine yönelik akademik katkıları, alanın kavramsal çerçevesini geliştirme açısından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, kelime bulutu ve tematik harita analizleri, inovasyon yönetiminin performans, strateji, teknoloji, model ve sistem gibi kavramlarla güçlü bir etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle performans ve etki boyutlarının inovasyon yönetimi alanındaki araştırmaların odak noktası olduğu görülmektedir.

Analiz sonuçları, inovasyon yönetiminin disiplinler arası bir yaklaşımı gerektirdiğini ve bu bağlamda farklı alanların iş birliği içinde çalışmasının önemini vurgulamaktadır. Özellikle teknoloji ve sistem temalarının literatürde yükselen kavramlar olduğu ve gelecekte bu konulara yönelik daha fazla araştırma yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, ülkeler arasındaki iş birliği oranlarının artırılması, özellikle Çin gibi üretken ülkelerin ABD ve Birleşik Krallık gibi yüksek nitelikli çalışmalar üreten ülkelerle daha yakın iş birliği yapmasının, alanın genel gelişimine katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Çalışma, ayrıca literatürdeki temel temaların yanı sıra azalan veya yükselen araştırma konularını da değerlendirmiştir. Teknoloji ve sistem kavramlarının güncelliğini koruyan ve gelecekte daha da önem kazanacak konular arasında yer aldığı görülmektedir. Ancak, bu alanların kapsamını genişletmek ve inovasyon yönetimi bağlamında daha derinlemesine araştırmalar yapmak, literatüre değerli katkılar sağlayabilir.

Genel olarak bibliyometrik analiz yöntemi ile yapılan bu çalışma, inovasyon yönetimi literatürünün mevcut durumuna ışık tutmuş, temel eğilimleri ortaya koymuş ve gelecekteki araştırmalar için stratejik öneriler sunmuştur. İnovasyon yönetimi alanındaki araştırmaların niceliksel ve niteliksel olarak artırılması, sadece akademik bilgi birikimini zenginleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda iş dünyası ve kamu politikaları için stratejik rehberlik sağlayacaktır. Bu nedenle, inovasyon yönetimi üzerine yapılan çalışmaların disiplinler arası yaklaşımlar ve uluslararası iş birlikleriyle desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Afuah, A. (2009). Strategic innovation: new game strategies for competitive advantage. Routledge.
- Akyürek, M. İ. (2020). İnovasyon ve liderlik. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3(1), 15-24.
- Amabile, T. M. (1996). Creativity and innovation in organizations (Vol. 5). Boston: Harvard Business School.
- Amidon, D. M. (2007). *The Innovation Superhighway*. Routledge.
- Aria, M., Alterisio, A., Scandurra, A., Pinelli, C., & D'Aniello, B. (2021). The scholar's best friend: Research trends in dog cognitive and behavioral studies. *Animal Cognition*, 24(3), 541-553.
- Arrow, K. J. (1962). The economic implications of learning by doing. *The Review Of Economic Studies*, 29(3), 155-173.
- Arslan, İ. (2015). *R ile İstatistiksel Programlama*. Pusula.
- Aslam, F., Aimin, W., Li, M., & Ur Rehman, K. (2020). Innovation in the era of IoT and industry 5.0: Absolute innovation management (AIM) framework. *Information*, 11(2), 124.

Aslancı, S. (2022). Araştırma Sorgulamaya Dayalı Öğrenme: Bibliyometrik Bir Analiz. *Scientific Educational Studies*, 6(1), 1-25.

Basılğan, M. (2011). Ekonomik gelişmenin yaratıcı yıkımı: Schumpeteryan girişimci. *Amme İdaresi Dergisi*, 44(3), 27-56.

Baykara, T. (2014). *21. Yüzyılda Teknoloji Yenilik, İnovasyon ve Yönetimi*. Baskı. Ankara: Nobel Akademi.

Beram, A. (2024). Bibliometric Analysis of Academic Studies on Particleboard. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi*, 20(1), 395-412.

Bessant, J. (2003). Challenges in innovation management. *The International Handbook On Innovation*, 761-774.

Bessant, J., & Tidd, J. (2007). *Innovation and entrepreneurship*. John Wiley & Sons.

Bessant, J., Lamming, R., Noke, H., & Phillips, W. (2005). Managing innovation beyond the steady state. *Technovation*, 25(12), 1366-1376.

Betz, F. (2003). Managing technological innovation: competitive advantage from change. John Wiley & Sons.

Bozkurt, Ö. Ç., & Çetin, A. (2016). Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(2), ss.229- 263.

Bygrave, W. D., & Hofer, C. (1991). Theorizing about entrepreneurship Entrepreneurship Theory and Practice, winter.

Cobo, M. J., Martínez, M. A., Gutiérrez-Salcedo, M., Fujita, H., & Herrera-Viedma, E. (2015). 25 years at knowledge-based systems: a bibliometric analysis. *Knowledge-based systems*, 80, 3-13.

Çelikaş, H. (2008). *İnovasyon Yönetimi: Çukurova Bölgesinde Faaliyet Gösteren Şirketlerde İnovasyon Uygulamalarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Dam, M. M. (2017). *Ar&Ge İnovasyon ve Ekonomik Büyüme*. Ankara: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Dereli, D. D. (2015). Innovation management in global competition and competitive advantage. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 195, 1365-1370.

Dolanay, S. (2009). Schumpeter sisteminde yenilikler, ekonomik gelişme ve devresel hareketler. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (2).

Drucker, P. (1999). Innovate or die: Drucker on financial services. *The Economist*, 25.

Drucker, P. F. (2001). *The Essential Drucker*. New York: HarperCollins.

Elçi, Ş. (2006). İnovasyon: Kalkınmanın ve rekabetin anahtarı. Meteksan Bilişim Grubu, BT Haber.

Elçi, Ş. (2009). Rekabet ve kalkınma için inovasyon. *Çerçeve Dergisi, Eylül*, 62-68.

Elçi, Ş., & Karataylı, İ. (2008). *İnovasyon Rehberi: Kârlılık ve Rekabetin Elkitabı*. Technopolis Group Türkiye, 1-80.

Eraslan, H., Bulu, M., & Bakan, İ. (2008). Kümelenmeler ve inovasyona etkisi: Türk turizm sektöründe uygulamalar. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 5(3), 15-29.

Erkan, İ. (2020). Dijital pazarlamanın dünü, bugünü, geleceği: bibliyometrik bir analiz. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), 149-168.

Eveleens, C. (2010). Innovation management; a literature review of innovation process models and their implications. *Science*, 800(2010), 900.

Fisk, P. (2011). *Creative Genius: An Innovation Guide For Business Leaders, Border Crossers And Game Changers*. John Wiley & Sons.

Gartner, W. B. (1988). "Who is an entrepreneur?" is the wrong question. *American journal of small business*, 12(4), 11-32.

Godin, B. (2008). Innovation: the History of a Category.

Gülbaş, S. Y. (2011). İnovasyon: Teknopark Modeli. *Ankem Dergisi*, 25(2), 139-145.

Güler, E. Ö., & Kanber, S. (2011). İnovasyon aktivitelerinin inovasyon performansı üzerine etkileri: imalat sanayii uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 61-76.

Işık, N., Işık, H. B., & Kılınç, E. C. (2015). Girişimcilik ve inovasyon ilişkisi: Teorik bir değerlendirme. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 57-90.

Kahn, K. B. (2018). Understanding innovation. *Business Horizons*, 61(3), 453-460.

Kalay, F., & Lynn, G. (2015). The impact of strategic innovation management practices on firm innovation performance. *Research Journal of Business and Management*, 2(3), 412-429.

Kılıç, S. (2013). *İnovasyon ve İnovasyon Yönetimi*. Seçkin Yayıncılık.

Kuhn, R. L. (1993). Generating creativity and innovation in large bureaucracies. (No Title).

López-Nicolás, C., & Meroño-Cerdán, Á. L. (2011). Strategic knowledge management, innovation and performance. *International Journal Of Information Management*, 31(6), 502-509.

Manual, O. (2005). Proposed guidelines for collecting and interpreting technological innovation data. *OCDE: Statistical Office of the European Communities*.

Mikkola, J. H. (2001). Portfolio management of R&D projects: implications for innovation management. *Technovation*, 21(7), 423-435.

Nebioğlu, O. (2019). Turizm ve yiyecek tüketimi: uluslararası alanyazın üzerine bibliyometrik bir analiz. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(1), ss.71-88.

Nelson, R., & Winter, S. (1982). *An Evolutionary Theory Of Economic Change*. Cambridge, Mass. Harvard University Press.

Ollerros, F. (1986), "Emerging industries and the burnout of pioneers". *Journal of Product Innovation Management*, Vol. 3 No. 1, pp. 5-18.

Oraee, M., Hosseini, M. R., Papadonikolaki, E., Palliyaguru, R., & Arashpour, M. (2017). Collaboration in BIM-based construction networks: A bibliometric-qualitative literature review. *International Journal of Project Management*, 35(7), 1288-1301.

Ortt, J. R., & Van der Duin, P. A. (2008). The evolution of innovation management towards contextual innovation. *European journal of innovation management*, 11(4), 522-538.

Özdevecioğlu, M., & Biçkes, M. (2012). Örgütsel Öğrenme ve İnovasyon İlişkisi: Büyük Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (39), 19-45.

Özel, Ç. H., ve Kozak, N. (2012). Turizm pazarlaması alanının bibliyometrik profili (2000-2010) ve bir atıf analizi çalışması. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), ss.715-733.

Özgan, A. O., & Aluçlu, İ. (2023). Doğayla Uyumlu Mekânlar: Biyofilik Tasarımın Bibliyometrik Değerlendirmesi. *İdealkent*, 15(41), 483-505.

Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25(4), ss.348-349.

Rouse, W. B. (1992). *Strategies for innovation: Creating successful products, systems, and organizations* (Vol. 8). John Wiley & Sons.

Sanrı, H. (2011). *Yönetim Fonksiyonları Bağlamında İnovasyon Yönetimi: Türkiye Mobilya Endüstrisinde İnovasyon Yönetimi Sürecinin İncelenmesi Ve Bir Model Önerisi*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Erzurum.

Sati, Z. E., & Işık, Ö. (2011). İnovasyon ve stratejik yönetim sinerjisi: Stratejik inovasyon. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 538-559.

Schumpeter, J. A. (1939). Business cycles: A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process.

Sweezy, P. M. (1943). Professor Schumpeter's theory of innovation. *The Review of Economics and Statistics*, 25(1), 93-96.

Şahbaz, A. (2017). İnovasyon ve girişimcilik kavramlarının karşılıklı etkileşimi. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-38.

Şen, N. (2017). İnovasyon ve girişimcilik: Kamuda inovasyon ile ilgili bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tekin, Y., & Durna, U. (2012). Otel işletmelerinde yenilik yönetimi uygulamaları Alanya'da beş ve dört yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(3), 93-110.

Tellis, G. J., & Golder, P. N. (1996). First to market, first to fail? Real causes of enduring market leadership. *MIT Sloan management review*, 37(2), 65-75.

Tidd, J., & Bessant, J. R. (2020). Managing innovation: integrating technological, market and organizational change. John Wiley & Sons.

Tiftik, C. (2020). İnovasyon yönetiminin işletme performansına etkisi: Dams Makine örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 180-201.

Uzkurt, C. (2012). 'Yenilik Çeşitleri ve Yeniliğin Yayılması, Yenilik Yönetimi. Ed: Cevahir Uzkurt ve Ahmet Emre Demirci, *Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını*.

Wennekers, S., & Thurik, R. (1999). Linking entrepreneurship and economic growth. *Small business economics*, 13, 27-56.

Yavuz, Ç. (2010). İşletmelerde inovasyon-performans ilişkisinin incelenmesine dönük bir çalışma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.

Yılmaz, O. (2020). *İnovasyon Yönetimi*. Gazi Kitabevi, Ankara.



TAMGA
Sosyal Bilimler Dergisi

0312 232 62 18

tamgadergisi@gmail.com

Kültür Mah. Kızılırmak Cad.
No: 61/6 Kızılay/ANKARA